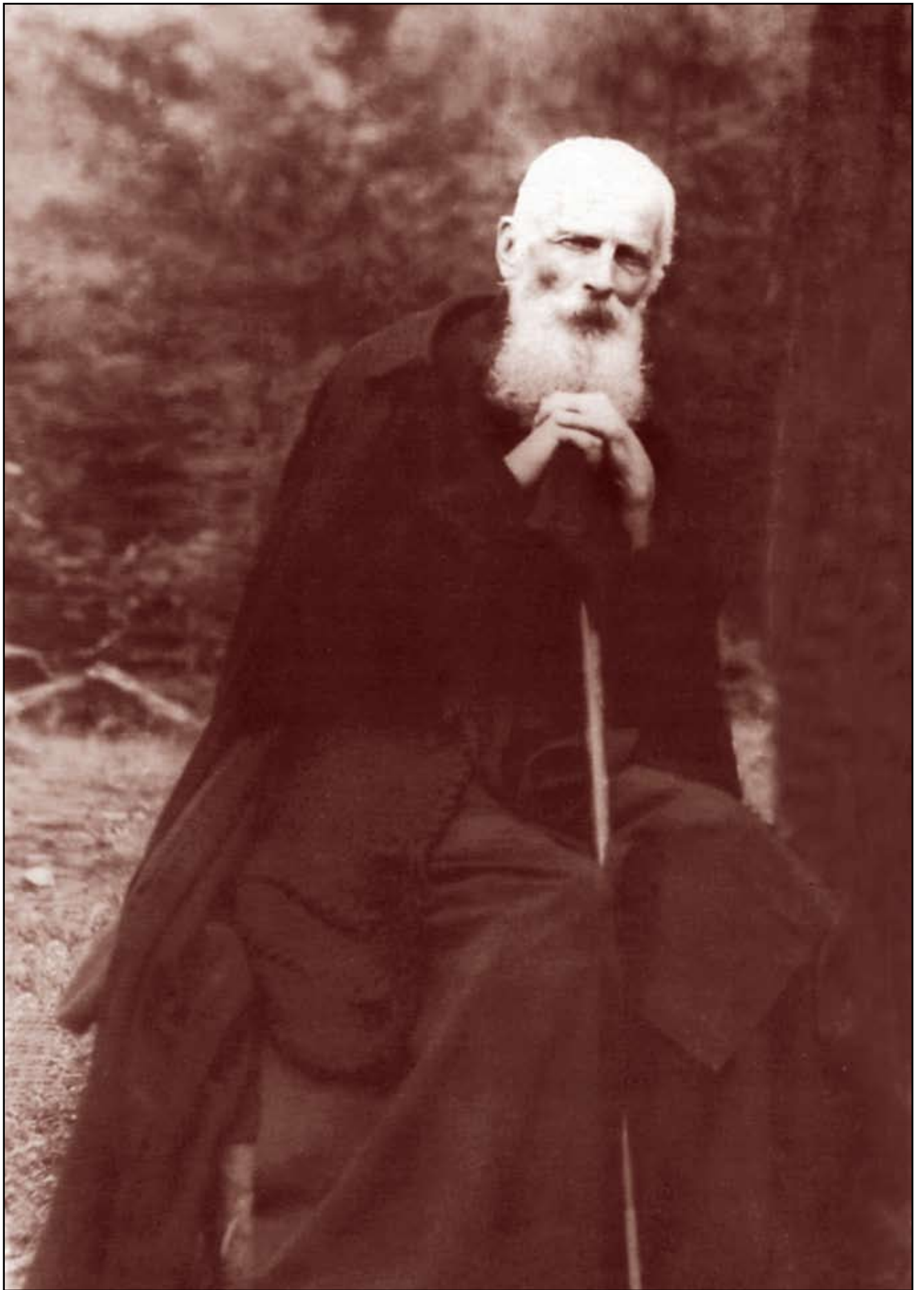

**БЛАЖЕННИЙ
КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ**
ДО 150-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ

ІНСТИТУТ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА –
ФІЛІЯ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ

БЛАЖЕННИЙ КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

ДО 150-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ

АЛЬМАНАХ

“Логос”
Львів – 2019

УДК 271-9
ББК 86.377-1
А-57

А-57 Блаженний Климентій Шептицький. До 150-літнього ювілею / ред. О. Киричук, М. Омельчук.
Львів. 2019. 82 с.; 55 іл.

У збірнику вміщено статті, які висвітлюють світський, чернечий та тюремний періоди життя блаженного Климентія Шептицького.

Редакційна колегія:
О. Киричук, М. Омельчук, О. Малиць,
Р. Бубряк, І. Боцько, І. Орлевич

о. Севастьян Дмитрух

ВЕЛИКИЙ СВЯТИЙ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ АРХІМАНДРИТ КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

“Життя – це служба Богові і служба ближньому”

“Земне минуле – знищимо, але те, що було в ньому Боже триває далі і тому майбутнє усього, що духовне – незнищимо! Тож помножуймо в нашому житті тільки те, що духовне – бо то вічне”

(З листа о. Климентія до родички – черниці Кристи).

До духовного відродження усіх ділянок життя української нації, знищеної та генетично сплюндрованої, потрібна не тільки свобода, але й потужний стимул та зразок високого морального імперативу, що захопив би усі верстви народу і як біблійний Мойсей прикладом власного життя повів до достойного християнського та національного відродження.

XX століття стало для нашого народу спершу знаменним і високим духовним, релігійним та національним піднесенням, особливо у Західній Україні, і одночасно страшною, кривавою духовною та фізичною руїною на Сході.

Тож молодому поколінню, що виросло вже за Незалежності, але побачило весь моральний упадок нуворишів-скоробагатків та фальшиву релігійність посттоталітарних політичних діячів, важливо показати чистий і святий зразок благородної людини, яка б своїм подвижництвом, своєю працею, своїм праведним життям і навіть своєю мученицькою смертю стала світочем та основою, на якій можна відбудувати релігійне і духовно-національне життя.

І саме тому у 140 роковини від дня народження архімандрита Климентія Шептицького монастир монахів-студитів вирішив опрацювати і видати, зібрані за багато років кропіткої праці, матеріали про життя, творчість і подвижницькому мученицьку смерть свого довголітнього ігумена та архімандрита, проголошеного блаженним у червні 2001 р. папою Іваном Павлом II.

Постать о. Климентія, надзвичайно скромної, високоосвіченої, благородної людини в історії Української греко-католицької церкви і студитського чернецтва особливо помітна глибоко зваженим, довголітнім, терпеливим прямуванням до свого по-

кликання, яке зародилось у ньому ще в дитинстві і укріплювалось при допомозі незвичайної, високоморальної, безкомпромісно глибоко християнської матері¹, і тільки на 42-ому році життя здійснилось: зміною обряду за згодою двох єпископів і вибором саме студитського чернечого благочестя, про що він заявив 1 листопада 1911 р. на родинному з'їзді з нагоди святкування 75-ліття батька.

Авторам вдалося так широко, масштабно й виразно показати життя о. Климентія – ігумена, а згодом архімандрита студитської Унівської лаври через те, що не дивлячись на шквальну хуртовину Другої світової війни, яка безжально знищила родовий осідок Шептицьких у Прилбичах і всі родинні архіви, членам родини Шептицьких, вже в другому, а то й третьому поколінні все-таки вдалося по крупинці зібрати спогади і матеріали про життя їхнього великого родича і святого.

Казимир Шептицький постає перед очима і як доктор права після студій у Краківського, Паризького та Мюнхенського університетах; і як поважний політик – посол до Віденського Сейму, член Державної Ради, який виголошував блискучі промови

¹ Щоби показати глибину віри і християнського духа матері митрополита Андрея й архімандрита Климентія наведу тільки один її вислів. У 1872 р. родина графа Яна Канти Шептицького посвячувала новозбудований дім у Прилбичах, в якому мали жити. Праведна мати, графиня Софія Шептицька подарувала тоді усім своїм дітям посвячені образочки з написом: “Дорогі діти, нехай краще цей, з таким трудом зведений, дім западеться, ніж би котресь з вас мало заплямити свою душу гріхом. Краще смерть, ніж гріх. Пам’ятайте про це все життя”. А у численних листах матері до вже дорослого сина Казимира дуже часто зустрічаємо пораду: глибоко прислухатися до голосу Божого в душі, щоб не розминутись з покликанням. Постійна молитва матері Софії за синів завжди закінчувалась словами: “Щоб Твоїми були, Господи, щораз досконаліше”.

і подавав глибоко продумані пропозиції щодо господарської та політичної діяльності австрійського уряду (1898–1907).

Як політик граф Казимир Шептицький, що виріс і формувався виключно у польському середовищі, був рідкісно справедливий та об'єктивний. Тож, коли Товариство (Коло) польських послів, до якого належав і він, почало виявляти несправедливе, шовіністичне ставлення до справ українців у Галичині, він відкрито й офіційно покинув це посольське угруповання.

Коли з родинного гнізда Шептицьких розлетілись усі чотири дорослі сини: Роман – спершу як чернець-василіянин, а згодом як митрополит Галицький; Олександр, що виїхав у свої маєтності на території Росії; Станіслав – у Військову Академію у Відні; наймолодший Леон – на студію у Вроцлавський та Берлінський університети – Казимир, як добрий, послушний син перебирає на себе чим раз більше турбот про родинні маєтності, особливо у селі Дев'ятниках та у Карпатських володіннях митрополита Андрея. Для удосконалення своїх знань і в цій ділянці проходить особливий вишкіл у Вищому інституті лісового господарства.

Одночасно, не дивлячись на всі свої заняття і працю, о. Климентій піклується і доглядає хоровиту матір і брата – митрополита Андрея.

Для митрополита Андрея о. Климентій усе життя був самовіданим другом, братом і побратимом. У всіх важливих моментах життя митрополита Андрея саме брат Казимир, а згодом чернець Климентій був завжди поруч. Він організував входження молодого о. Андрея на єпископській престіл у Станиславові; він був промотором інтронізації брата на митрополичий престіл у храмі св. Юра у Львові. Про недужого митрополита Андрея о. Климентій піклувався як найвіданніший опікун і доглядальник.

Таким вірним і відданим братові о. Климентій був до самого кінця – до смерті Великого Митрополита, коли єдиний із шляхетної родини Шептицьких, сплюндрованої більшовиками², йшов 3-го листопада 1944 р. за труною свого видатного брата.

І може саме через свою незвичайну благочестиву скромність о. Климентій Шептицький усе життя перебував наче в тіні свого брата – митрополита Укра-

² 27.09.1939 р. – розстріляний Леон Шептицький з дружиною у Прилбичах.

19.06.1940 р. – закатований Олександр Шептицький (нім. гестапо).

У квітні 1940 р. у Катині розстріляний Андрій Шептицький, син Леона.

У листопаді 1939 р. арештований і вивезений вглиб Росії Ян Шептицький, син Леона.

У жовтні 1941 р. арештований та ув'язнений Ян Казимир Шептицький, син Олександра.

їнської греко-католицької церкви, мецената, добродія і визначного громадського діяча, без якого не обходилося жодне релігійне чи національне свято в Галичині.

Це особливо відноситься і до великої спадщини богословських творів митрополита Андрея і до досконало опрацьованого Уставу для монастирів студитського чернецтва. Про довготривалу співпрацю над цим важливим і незвичайно потрібним Типіконом згадують багато членів роду Шептицьких у своїх спогадах.

Брати працювали у Прилбичах, працювали постійно разом, особливо тоді, коли митрополит Андрей мав можливість перебувати у рідному домі, але усю юридично-економічну частину цієї великої Студитської Конституції напевно був змушений опрацювати сам о. Климентій, як високоосвічений правник у всіх цих ділянках. Щойно в 1936 р. брати Шептицькі закінчили спільну багатолітню працю – Великий Студитський Типікон – і о. Климентій відвіз його у Рим для затвердження у Ватикані.

На підставі спільної довголітньої праці братів Андрея і Климентія над Студитським Типіконом можна висунути цілком ймовірний здогад, що й у інших працях, написаних митрополитом, співавтором і помічником був незамінний скромний брат – чернець Климентій. Деяку підставу для такого припущення дають і слова Володимира Гординського з його спогадів “Львів під час окупацій”: “...я хотів би передати атмосферу, в якій працювали і творили брати Шептицькі. В першу чергу обидва брати творили одну ідейну цілість. Все, що вони робили, було або спільно устійне, або було спільним тому, що вислідом того самого світогляду”.

Про спільну працю братів Шептицьких говорить і Курт Левін (дуже активний і ревний співпрацівник у беатифікаційному процесі митрополита Андрея) у своїй книзі “Мандрівка крізь ілюзії”: “За роки, протягом яких тривав збір матеріалів для процесу беатифікації, я зрозумів, що митрополит Андрей не міг би зробити так багато, якби не підтримка його брата. Ця підтримка стала не вагомішою, коли артрит прикував митрополита Андрея до інвалідного візка. Ігумен Климентій переїхав до резиденції митрополита і допомагав йому у справах Львівської митрополії... Однак ігумен Климентій ніколи не наголошував на важливості своєї ролі. Його задовольняло жити і працювати у тіні свого брата”.

Про незвичайну авторську скромність о. Климентія свідчить і те, що в Інсбруку, де він відбував богословські студії вступу до студитського монастиря в Камениці у Хорватії, він написав багато статей і розвідок на теологічну тематику, але з незвичайно

глибокої скромності підписував їх тільки різними ініціалами, що не дає тепер можливості впевнено встановити їхнє авторство.

А Ян Шептицький (син Леона) у своїх спогадах “Те, що пам’ятаємо про отця (стрийка Казя)” пише про його глибоке упокорення під час відправлення Служби Божої у прилбичській каплиці: “у всій постаті о. Климентія відчувалось не тільки суворе, аскетичне скуплення, але домінантою, яка вражала присутніх, було його незвичайне почуття власної мізерності, малості перед Всевишнім”.

Ян Шептицький також підкреслює, що отець Климентій чимраз більше часу присвячував братові митрополиту Андрею, “був для нього необхідним асистентом при відправлянні Служби Божої; та в першу чергу був для митрополита найближчим по-вірником”.

Перебуваючи в новіціаті студитського монастиря в Камениці, о. Климентій зустрівся там з цікавою, неординарною особистістю – о. Леонідом Фйодоровим, священником Російської католицької церкви, який був великим шанувальником митрополита Андрея. Згодом за свої переконання і за те, що за рішенням Ватикану став екзархом Російської католицької церкви, був репресований та засланий до Сибіру, де й загинув. Про це життєво важливе знайомство о. Климентій писав у листі до брата Станіслава з Камениці 05.05.1913 р.: “Тут в основному вчуся східного обряду і в практиці і в теорії, допомагає мені о. Леонід Фйодоров, який разом зі мною відбуває тут новіціат”.

28 серпня 1915 р. греко-католицький єпископ Наряді у Крижевці в Хорватії висвячує брата Климентія на священника.

Для удосконалення богословських знань і особливо для пізнання усього багатства східної патристики о. Климентій переїжджає в Інсбрук (1914).

З Інсбрука в 1917 р. прибуває до Львова, тут залишається спершу як ієромонах-студит, а потім як ігумен – настоятель усіх студитських монастирів у Галичині та на Поліссі. У 1919 р. митрополит Андрей перевів студитську спільноту до Унівської резиденції галицьких митрополитів, де незабаром постала матірня обитель студитів – Святоуспенська Унівська лавра.

В часі урочистостей та святкувань у честь митрополита Веляміна Римського, які заініціював митрополит Андрей, у проповідях о. Климентія також проявляється його захоплення минулим саме Східної Церкви. Тому, коли в лютому 1939 р. митрополит Андрей створює Український католицький інститут церковного з’єднання його головою стає саме ігумен студитів – ієромонах Климентій.

Довгих тридцять років о. Климентій Шептицький, достойний нащадок старовинного українського боярського роду, працював над відродженням та утвердженням на західноукраїнських землях, які ще в XIV ст. були під впливом римо-католицької Польщі, східного типу чернецтва, що стало продовженням благочестя київської спільноти ченців Антонія і Феодосія Печерських.

Особливу увагу о. Климентій приділяв духовному формуванню монаха-студита. Намагався навчити ченців-студитів уподібнюватися до Ісуса, “одягатись в Ісуса”, постійною внутрішньою молитвою жити з Ісусом і в Ісусі.

Отець Климентій прагнув, аби життя у чернечій студитській спільноті стало харизматичним з’єднанням із Христом та Церквою, щоб у кожній хвилині життя чернець-студит керувався духом любові до Бога, до Церкви і до людей.

“Провідним мотивом віднови студитської спільноти для о. Климентія був критерій святості і відречення від світу, мовчання, самотність, переміна серця і дух покаяння... Вершиною християнської аскези і містики була для нього внутрішня молитва, молитва серця” (проф. д-р Юзеф Коpecь).

Щоби виховати й у молодих новиків і в усій чернечій громаді такі монаші риси, о. Климентій пише ряд “Послань”, які крім Типікону і “Наших звичаїв” є джерелом вказівок і методикою виховання та навчання для чернечої громади.

Як ігумен і настоятель о. Климентій особливу увагу присвячує формуванню літургійного дня у студитських монастирях, організації молитовних практик ченців-студитів. Він намагається постійно пригадувати своїй чернечій спільноті, що молитовний подвиг Отців Сходу завжди поєднували із читанням св. Письма. І саме через нього входили у молитву, черпали силу для молитви і благодать переходу духовної уваги до того радісного стану, коли “серце зігрівається вогнем”.

Аналізуючи постать блаженного о. Климентія вже як ченця-аскета треба особливо підкреслити, що й у монастирі він виділявся особливою скромністю та упокоренням і глибоким постійним намаганням, щоб нічим не відрізнятись від рядових монахів: ні в праці, ні в одежі, ні в їжі. Його келія, ряса, взуття, місце для снання були зразком повної аскези та відречення від світу та його вигод.

В одному із своїх “Послань” ще в 1940 р. наголошує, що з приходом більшовиків необхідно бути готовими до переслідувань за віру. Його “Пересторога до всіх братів-іноків Студитського Уставу” (1945) стосується питання чернечого та священничого покликання.

Тоді вже архімандрит Климентій перестерігає ченців перед небезпечною тенденцією дедалі більшої кількості монахів отримати ієрейські свячення, нагадуючи, що основою християнської аскеди є “все чинити на славу Божу, – отже нічого на людську славу”.

При якнайглибшій та найповнішій увазі до духовного формування іноків-студитів, ігумен Климентій дбав і про зразковий порядок у чернечому господарстві. Під його керівництвом Унівська Святоуспенська лавра стала самодостатнім господарством. Крім обробітку приналежної монастиреві землі та пасіки, монахи займалися також працею у ремісничих майстернях, одночасно навчаючи хлопчиків із сиротинця корисних ремесел, потрібних їм у майбутньому.

В часі німецької окупації митрополит Андрей та о. Климентій рятують багатьох єврейських дітей, яких переховують у чоловічих та жіночих студитських монастирях, хоча за це передбачалася смертна кара.

Деякий час у митрополичих палатах храму св. Юра переховувався головний рабин Львова, а у скиті св. Андрея у Лужках, глибоко у Карпатах два роки переховувався син львівського рабина Курт Левін, який у своєму творі “Мандрівка крізь ілюзії” називає о. Климентія своїм опікуном, “чиї поради та керівництво підготували його до життєвих випробувань”. У цьому ж творі він скрупульозно та історично достовірно змальовує історію студитства в Галичині, аналізує та висвітлює діяльність братів Шептицьких та хронологічно подає історію студитів в еміграції після Другої світової війни.

Але смерть архімандрита студитів о. Климентія не стерла пам'яті про нього, як про людину, для якої життя полягало у служінні Богові та людям. Він ще за життя став втіленням давньої ідеї святця-студита, бо все своє життя керувався духом любові до Бога, до Церкви і до людей.

Олександра Киричук

ГРАФ КАЗИМИР ШЕПТИЦЬКИЙ – ІНТЕЛЕКТУАЛ, ЗРАЗКОВИЙ ГОСПОДАРНИК, ДЕПУТАТ ВІДЕНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ (1869–1911)

17 листопада 1869 р. у родині графа Яна-Кантія Шептицького (*іл. 1*) та дочки відомого польського драматурга Олександра Фредри Софії (*іл. 2*) та народився п'ятий син Казимир. Старшими братами Казимира були Юрій, Стефан (помер у дитячому віці), Станіслав та майбутній митрополит Української греко-католицької церкви – Роман.

Із родинної історії дитячих літ Казимира відомо, що наприкінці 1872 р. Шептицькі перебралися у ново-збудований будинок у Прилбичах (*іл. 3*); 1877 р. – народився найменший син Леон (*іл. 4*); 1880 р. сім'я Шептицьких перенесла велике потрясіння – помер найстарший брат Казимира Юрій.

Діти виховувалися в атмосфері християнської любові й тепла, якими огортала їх мати (*іл. 5*) Батько ж ставився вимогливо, виховував у своїх синах працьовитість та слухняність.

Відомості про дитячі роки Казимира в Прилбичах (нині – Яворівський р-н на Львівщині) скромні:

1 квітня 1881 р. Казимир вперше приступив до Таїнства Покаяння, а 10 квітня того ж року він отримав Святе Причастя із рук о. Генрика Яцковського. 1 вересня 1882 р. Казимир Шептицький почав навчатися у

Краківській гімназії святої Анни (*іл. 6*), яке завершив 1887 р., склавши з відзнакою екзамен зрілості (матуру). Однокласник Станіслав Естрайхер, згодом видатний бібліограф, історик і один з ректорів Ягеллонського Університету, у воїх спогадах про учнівські роки характеризував Казимира Шептицького як “веселого, вічно зі сміхом хлопчину”, який “багато роздумував над трагедією польсько-руських стосунків і часом нам звірявся з того” [1]. Під час студій у Кракові 1884 р. Казимир разом із братом Станіславом прийняв Таїнство Миропомазання.

У наступні роки Казимир Шептицький здобув блискучу

освіту. В 1887 р. він навчався на правничому відділі Ягеллонського університету в Кракові (*іл. 7*);

*Лл. 1. Батько граф Іван (Ян)
Кантій Регілій Шептицький*

*Лл. 2. Мати Казимира Шептицького – Софія з Фредрив,
графиня Шептицька*

Лл. 3. Родинний маєток Шептицьких у Прилбичах. З колекції Львівського музею історії релігії (далі – ЛМІР)

1888 р. – у Мюнхенському університеті Людвіга-Максиміліана (*іл. 8*); 1889 р. – молодий Шептицький розпочав навчання в Інституті політичних досліджень у Парижі (*іл. 9*).

У квітні 1892 р. Казимир склав докторський іспит на відділі права у Ягелонському університеті. Після низки успішно складених іспитів Казимир отримав 16 липня 1892 р. науковий титул доктора обох прав (*Iuris Utriusque Doctor*). На думку І. Матковського, це наукове звання присуджували фахівцям із канонічного та світського права [2].

На час вступу К. Шептицького в Паризький інститут політичних досліджень (інша назва – Вільна школа політології – *École libre des sciences politiques*) ця установа здобула славу прогресивного навчального закладу, навчальна програма якого відрізнялася своєю особливістю: порівняльна історія конституцій різних країн, комерційне законодавство, державне управління; міжнародне право, міжнародні відносини. Тут викладали провідні вчені та бізнесмени, а діючі міністри, державні радники та інші високопоставлені державні чиновники ділились своїм практичним управлінським досвідом [3]. У цьому закладі навчався також російський філософ Володимир Соловйов і можна висловити припущення, що це сприяло майбутнім контактам Климентія Шептицького із російськими “западниками”.

Паризький період Казимира Шептицького дослідив Іван Матковський. Зокрема, йому вдалось знайти джерела про вступ К. Шептицького 1889 р.

Іл. 4. Станіслав, Леон, Казимир (о. Климентій) Шептицькі. 1880 р. З колекції “Archiwum Szeptyckich” (Власність “Fundacji Rodu Szeptyckich”)

Іл. 5. Родина Шептицьких (сидять: Леон, Софія (мама), Роман (Андрей), Ян (батько), Олександр; стоять: Станіслав та Казимир (Климентій)). Краків, 1887 р. З колекції ЛМІР

Лл. 6. Подвір'я Краківської гімназії св. Анни. Рис. В. Ельши.
Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/shkilni-roky-kazyryra-sheptytskoho/>

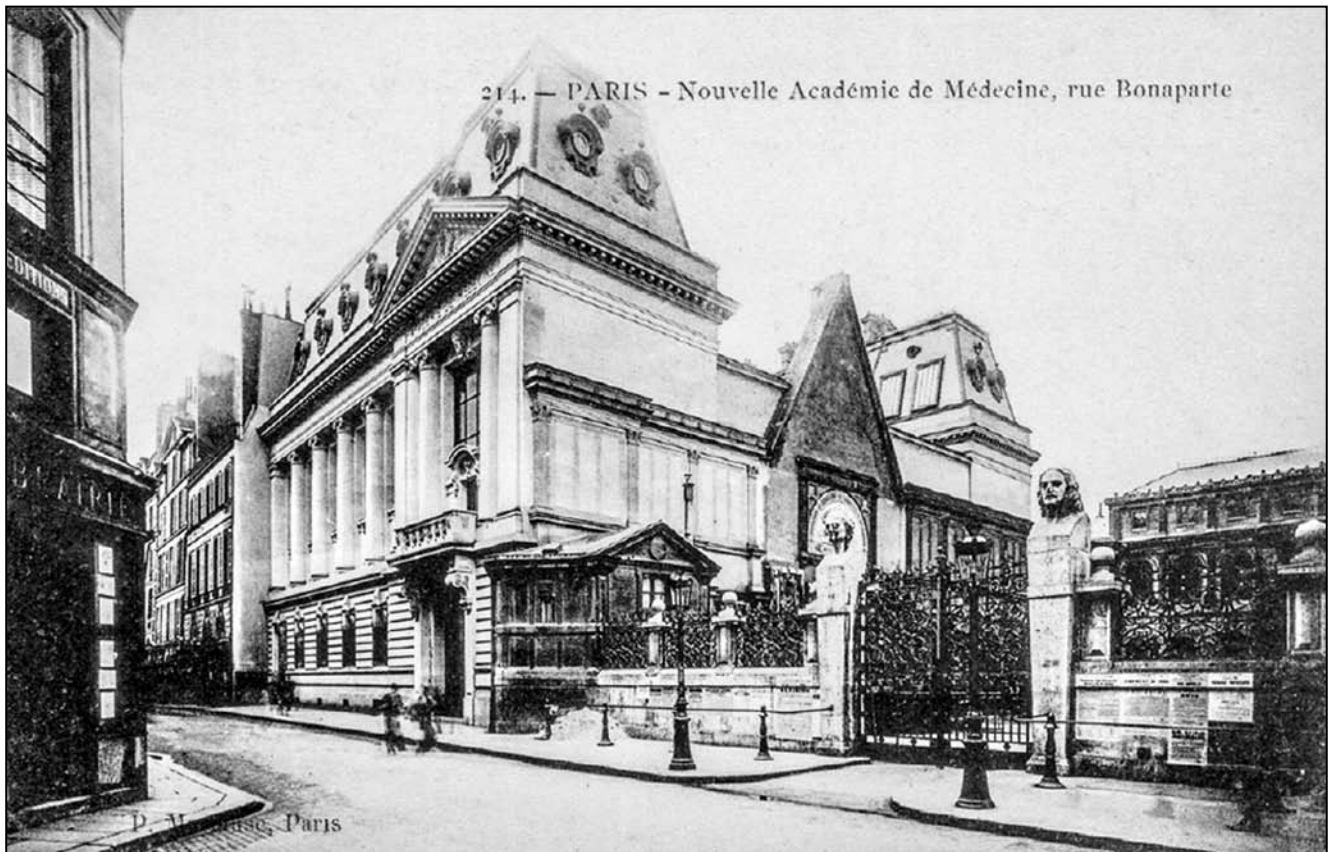
Лл. 7. Сучасний вигляд Ягелонського університету в Кракові.
Режим доступу: <https://www.uj.edu.pl>

до Міжнародного товариства соціальної економіки і простежити час перебування в членстві товариства до 1910 р. [4]. Здобуті в Парижі знання з соціальної економіки лягли в основу реферату “Про службу в господарствах рільничих”, який він виголосив 9 липня 1896 р. під час II Католицького з’їзду у Львові (I Католицький з’їзд відбувся 1893 р. у Кракові). І. Матковський пише, що однією з причин зацікавлення фільварковою службою була дискусія, піднята в суспільстві під час спроби позбавити цю соціальну групу права голосу. Окрім того, зростання радикальних настроїв у Галичині актуалізувало проблему вирішення соціальних проблем різних прошарків суспільства. У своєму виступі Казимир вказував на небезпеку соціалістичної агітації в суспільстві й пропонував повернутися до патріархальних відносин на шляхетському дворі та по сільських фільварках: “Наполегливим старанням усіх католицьких рільників, які залишаються у службових відносинах, чи це як службодавці, чи як слуги, повинно бути, щоби службові відносини по наших селах наближалися щораз більше до засад католицької церкви, зокрема, щоб замість розуміння службових відносин як чисто приватно-партнерського

*Лл. 8. Корпус Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана.
Режим доступу: <http://portal.tpu.ru/ciarp/partners/germany/karlsruhe>*

Іл. 9. Фасад Інституту політичних досліджень в Парижі. Фото з початку ХХ ст.
Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/paryzkij-period-u-zhytti-kazymyra-hrafa-sheptytskoho-svschm-klymentiya/>

договору, малося на увазі обидвома сторонами його етичний аспект. Відносини службові мають бути за аналогією до відносин голови родини і її членів. ...аби службодавець дбав про піднесення обичайності й освіти слуг, дбав про їхнє здоров'я, помагав у хворобі й різних випадках, врешті, і про те, аби слуга не марнував тяжко зароблений гріш, але щоб навчився ощаджувати; і навзаєм: служба аби виконувала свої обов'язки чесно й сумлінно" [5].

Виступ Казимира Шептицького викликав значний резонанс у тогочасній галицькій пресі і спричинився до заснування у 1897 р. інституції для страхування челяді й слуг із фільварків, а також працівників рільництва, що гарантувало виплату пенсії після досягнення працівником відповідного віку [6].

Різдвяні свята, Новий рік і Великдень 1892 р. родина Шептицьких відсвяткувала у Закопаному. І. Матковський пише, що Казимир, не чекаючи закінчення зимових ферій, повернувся до Кракова, щоб із представниками краківської аристократії та професурою організувати в лютому благодійний вечір з метою збору грошей для дітей, які голодують

Іл. 10. Шептицькі у Закопаному. Батьки Ян Кантій та Софія Шептицькі з синами: братом Добромільського монастиря Андреем та Казимиром.
Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/iuris-utriusque-doctor-abo-doktor-obydvoh-prav-kazymyr-sheptytskyj/>

Іл. 11. Маєток Шептицьких у Дев'ятниках. З колекції "Archiwum Szeptyckich" (Власність "Fundacji Rodu Szeptyckich")

через важке матеріальне становище. У родинному архіві Шептицьких (Фундації Роду Шептицьких) збереглося фото з цього періоду (іл. 10).

Близкуча економічна та правнича освіта Казимира Шептицького і його морально-етичні погляди сприяли зразковому адмініструванню родинного маєтку в Дев'ятниках (іл. 11), яке він розпочав у травні 1893 р. У господарюванні наслідував батька, який займався земельним та лісовим господарством, торгівлею, побудував водогін, з якого вода по дерев'яних жолобах текла до селянських стаєн для напою худоби, був фундатором школи деревного промислу у Янові (тепер – Івано-Франкове), заснував у Прилбичах гуральню і створив нові робочі місця. Завдяки старанням графа вдалося збудувати кам'яну дорогу, і селяни з Прилбич могли доїхати до Судової Вишні і до Яворова. Шматки цієї дороги ще й досі подекуди збереглися [7].

Мати Софія Шептицька писала, що "Казьо офірував себе Татові в службі на якісь три роки в управлінні лісами. Отож, згідно ради досвідчених, усю зиму буде вивчати французьку теорію з цього напрямку, а практику відбуватиме по кілька місяців у краї і за кордоном у лісництвах, які добре функціонують, при нагоді, посвячуючи себе службі, повторив, що від своїх задумів пізніше не відступить" [8]. Як і батько, Казимир Шептицький наймав до праці робітників і дбав про належні умови їхньої праці та побуту.

Про зразковий стан управління господарством в Дев'ятниках писала родичка Ізабелла Шептицька: "Як там все припильновано, настільки приємно бачити, як там Казя ті люди люблять і шанують, то й не оповісти. Там так мило, так сердечно, тепло, гостинно, гарно, словом – вишукано. Одразу ж після приїзду (а бричка була чудова) і після цілком хорошого та смачного обіду пішли в сад, де обговорили й огледіли кожну стежину, кожен кущик, кожне деревце; обстежили кожен закуток: від лазні та її розписів аж до пасіки з вуликами, воском і медом і т. д. Потім відвідали стайню – таку добряче задбану, чисту; свинок, що їх кількість імпонує, корівок, телят, овечок – скрізь, скрізь" [8]. Занедбане нині село Дев'ятники колись переживало свій розквіт. Тут було закладено Народний дім, відкрито читальню "Просвіта", створено товариство "Січ" та молодіжну організацію "Сокіл".

Коштами Климентія Шептицького у Дев'ятниках збудовано нову церкву (іл. 12). Старий дерев'яний храм не руйнували і на старому приборстві поселився син колишнього священника Едика Філіповського – Ефтимян, який повернувся з Відня і якого громада села обрала вїтом. Власне у нього двічі 1898 і 1904 р. тривалий період гостював Іван Франко [9].

Софія Шептицька у своїх листах писала, що утримування у зразковому стані господарства забрало у Казимира багато сил: "Один Господь знає, як йому тяжко: не від праці від рана до ночі в ролі керуючого [...], всюди мусить щоденно вести касу, так

Іл. 12. Церква Св. Йосафата УГКЦ у Дев'ятниках, збудована за кошти Климентія Шептицького.
Режим доступу: <http://khodoriv.info/news/v-devyatnykah-vodyanyj-mlyn-hrafiv-sheptytskyh-stojit-zasypanyj-smittyam/#gallery-1>

що не раз поблідне від втоми. 11 Софія Шептицька у своїх листах писала, що утримування у зразковому стані господарства забрало у Казимира багато сил: “Один Господь знає, як йому тяжко: не від праці від рана до ночі в ролі керуючого [...], всюди

мусить щоденно вести касу, так що не раз поблідне від втоми. [Цит. за: 8]. Врешті напружений темп роботи дався взнаки і наприкінці літа Казимир захворів. Після лікування в кінці 1898 р. він відвідав матір в австрійському курортному містечку Грісна-Бреннері (іл. 14–15).

16 березня 1900 р. на довиборах в окрузі з центром у Перемишлі виборці I курії обрали Казимира послом до Палати обраних Державної Ради IX каденції [11]. Склавши у травні присягу у Віденському парламенті, молодий політик набув статусу посла нижньої палати. Наступного року Казимир Шептицький був вдруге обраний послом Державної Ради X каденції. 8 лютого 1901 р. під час формування виконавчих органів Палати обраних Державної Ради Казимир Шептицький став секретарем парламенту за квотою польської фракції.

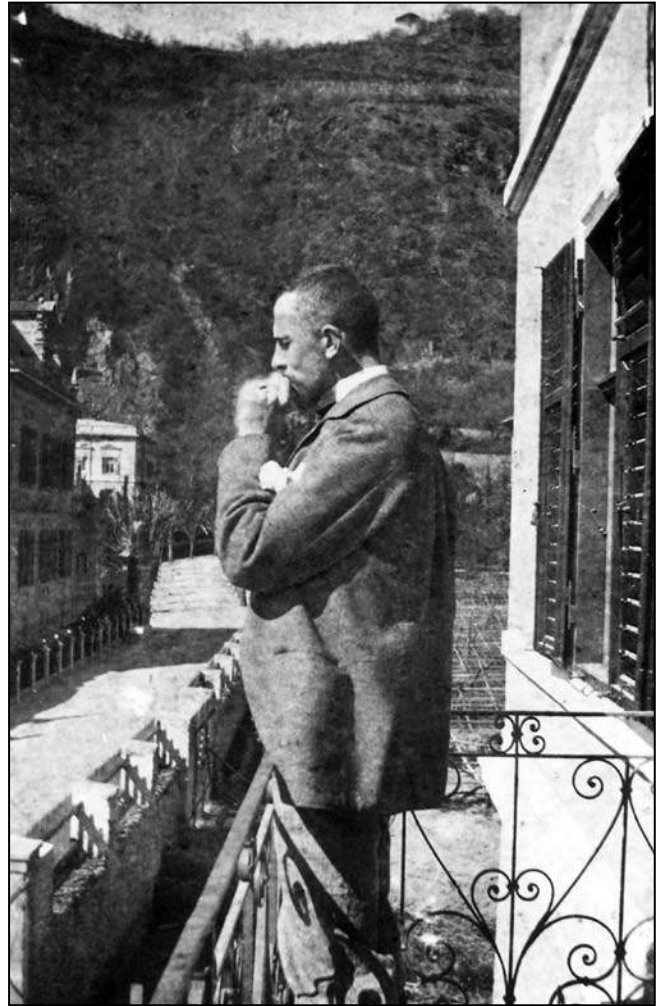
У Віденському парламенті Климентій Шептицький належав до політичного угруповання землевласників консервативного напрямку – т.зв. “подоляків”. В національних питаннях вони притримувалися тези про подвійну національну ідентичність – “gente Rutheni, natione Poloni” (“русини за походженням, поляки за національністю”), а

Іл. 13. Водяний млин Шептицьких у Дев'ятниках.
Фото І. Щурко. 2017 р. Режим доступу: https://galinfo.com.ua/news/na-lvivshchyni-vodyanyu-mlyn-grafiv-sheptytskyh-stoit-zasypanyu-smittyam_257884.html

Лл. 14-15. Казимир (о. Климентій) граф Шептицький у Грісі, Тіроль, Австрія, 1899 р. З колекції "Archiwum Szeptyckich" (Власність "Fundacji Rodu Szeptyckich")

основу їхньої ідеології становило поняття "спільної Вітчизни", під якою розуміли територіальний і культурний простір колишньої Речі Посполитої. В останній чверті XIX ст., в міру зростання експансії в Галичині російського панславізму, подолати пропагували принципи мирного співіснування поляків та українців на одній території, віддаючи при цьому перевагу українцям, створюючи спільні з українцями інституції, визнаючи право на українську мову в освіті нарівні із польською [12].

Казимир Шептицький лобював у парламенті питання вдосконалення державного управління у сфері лісового господарства. Зокрема він брав участь у дискусіях навколо питання організації професійної галузевої освіти. Йшлося про те, що слухачі діючої лісної школи вимагали надання їм статусу випускників університету. За пропозицією К. Шептицького, Крайовий відділ Галичини провів відповідні слухання, під час яких було прийнято рішення про створення кафедри лісівництва на базі Львівської політехніки та підвищити вступні вимоги до охочих здобувати цей фах. Про участь у вирішенні цієї проблеми Казимира Шептицького писала 1906 р. газета "Курер Львовскі" [13].

На початку 1907 р. Казимир Шептицький підтримав закон про заміну старої виборчої системи на основі класової належності загальним й рівним виборчим правом.

Переломним моментом, який унеможлилював подальшу роботу Казимира Шептицького в парламенті, став 1906 р.

Під час дискусій навколо виборчої реформи Галицького крайового сейму з метою протидії спробам галицького намісника М. Бобжинського провести реформу шляхом порозуміння з українськими політиками був сформований політичний союз "подоляків" із "ендеками" – т. зв. антиблок. Нове парламентське об'єднання драматично сприймалося в українському середовищі, бо "ендеки" (скорочено від офіційної назви Narodowa Demokracja) намагались послабити й скомпрометувати новітні українські партії (Українська соціал-демократична партія, Русько-українська радикальна партія, Українська народно-демократична партія). Підтримка "антиблоком" збанкрутілого галицького москвофільства компрометувала українців перед офіційним Віднем, звинувачуючи їх у поширенні проросійських настроїв [14].

Остання сесія тієї каденції віденського парламенту закінчилася 30 січня 1907 р. і у наступних виборах, які загострили українсько-польське протистояння, Казимир Шептицький участі не брав. Про те, що на його відмову від політичної діяльності вплинули антиукраїнські настрої польських політичних кіл, звертає увагу також І. Матковський [15].

Сьогодні у матеріальному світі багатьом важко зрозуміти, чому успішний 43-річний граф з блискучою освітою і перспективною кар'єрою віддав перевагу чернечому послуху. Очевидно, проросло плодами закладене з дитинства глибоке духовне виховання матері. Бо попри громадсько-політичну діяльність Казимир Шептицький завжди намагався бути активним християнином. Ще під час навчання у Кракові Казимир активно співпрацював у лавах студентської католицької організації. У лютому 1891 р. Казимира обрано першим префектом Марійської дружини у Кракові.

В жовтні 1890 р. Казимир Шептицький опублікував у часописі “Przegląd Polski” (1890 р., Т. 98. II квартал, с. 525–527) коротку статтю-рецензію на драму Жоржа Дюруї (George Duruy, 1853–1918) “Ні Бога, ні пана” (“Ni Dieu, ni maître”). Назва твору була співзвучна з гаслом анархістів “Ni Dieu, ni maître”, а також із назвою видання французького комуніста-утопіста Луї Огюста Бланкі, яке поширювало ліві матеріалістичні ідеї. В основі згаданого твору Жоржа Дюруї – психологічна трансформація головного героя; Ногарé здалав шлях від прихильника революційних матеріалістичних поглядів до людини віруючої, котра прийшла до Бога після важкої хвороби. Зауважуючи, що формат пєси не дозволив автору глибоко розкрити процес, який відбувся у душі героя, Казимир Шептицький схвально відгукнувся про порушену проблематику. “Ідучи слідами Христа, цілі покоління голосять цю засаду і реалізують її в житті, – писав у своїй рецензії К. Шептицький. – Твір пана Дюруї у християнському суспільстві, або такому, де опозиція проти християнства щойно починається, може видаватися банальним, але не є банальним там, де лукаві принципи цілих генерацій спричинилися до морального безпліддя широких мас. Там ця правда стається новим відкриттям, сенсацією, за які багато зголоднілих душ може захопитись із заповом неопітів. Тому зі щирою радістю ми повинні привітати цю драму як одне зі щораз частіших сьогодні об'явів релігійного відродження у прекраснім французьким краю” [4].

Разом з батьком Казимир брав участь у роботі двох католицьких з'їздів: у Відні 1889 р. і у Лінці 1892 р. На Віденському католицькому з'їзді обговорювалося питання переслідування уніатів в Росій-

ській імперії і говорилося про необхідність привернути до цієї проблеми увагу світової журналістики [16]. Влітку наступного року батько і син брали участь у католицькому віче в Кракові.

Ми не можемо знати, наскільки авторитет брата Романа – майбутнього митрополита УГКЦ – вплинув на прийняття Казимиром рішення про чернечий постриг. Але слушно припустити, що знакові події літа 1892 р. – прийняття Романом чернечого постригу з іменем Андрей у Кристинопільському монастирі оо. василіян (нині – Червоногра), та ієрейські свячення Андрея Шептицького з рук єпископа Юліана Пелеша – залишили у серці Казимира значний слід.

На початку 1895 р. майбутній о. Климентій відбув реколекції в Добромилі у василіянському монастирі святого Онуфрія. На основі поданої І. Матковським родинної переписки довідуємося, що у сім'ї Шептицьких це викликало побоювання, що Казьо піде шляхом Романа і також прийме чернечий постриг. Окрім стурбованості матері, що вона не зможе винести “хреста, змагань, всіх страхів, млінням, що накочується”, що “вже немає у мені тієї сили на ту саму хресну дорогу, що десять років тому” (коли рішення про чернечий постриг прийняв Роман), варто згадати, що Казимир перебрав на себе основний тягар управління великим господарством Шептицьких і для батька це загрожувало втратою помічника [17, с. 154–156].

Після реколекцій Казимир утвердився в своєму рішенні щодо чернецтва, однак відтермінував його реалізацію через християнський обов'язок догляду за батьками. І хоча впродовж наступних 15-ти років Казимир Шептицький займався господарською, політичною і громадською роботою, він продовжував активно працювати у церковній сфері. У вересні 1897 р. Казимир організував у Дев'ятниках василіянську місію, яку очолив о. Андрей Шептицький.

Переломним став 1910 р. На той час померла мати (ще у 1904 р.), значну частину управління господарством перейняв на себе наймолодший брат Леон. Перед Казимиром Шептицьким зникали усі перешкоди на шляху до можливості цілковито віддати себе християнському служінню.

У листопаді 1910 р. врешті завершено, коштом Казимира, будівництво церкви в Дев'ятниках, яка була освячена митрополитом Андреем. Того ж року він пожертвував на храм в Камениці у Боснії, де проживали українські емігранти з Галичини, а також на греко-католицький осередок монахів-студитів значну суму грошей – 300 крон. Попередньо Казимир Шептицький відмовився очолювати Галицьке лісове товариство. Коментуючи цю подію І. Матков-

ський пише, що “у лавах Греко-Католицької Церкви та пліч-о-пліч з братом Митрополитом він був необхіднішим, аніж на засіданнях товариств і державних комісій” [17, с. 296–297].

1 грудня 1911 р. Казимир виїхав з Галичини до бенедиктинського монастиря у Бойроні, щоб приготуватися до чернечого життя і через рік після смерті батька склав чернечі обіти, прийнявши ім'я Климентій.

До цього повороту свого життя блаженний преподобномученик Климентій ішов 42 роки, протягом яких він готувався цілковито віддатись служінню Українській греко-католицькій церкві, неодноразово скріплюючись у своїх намірах.

1. Матковський І. Шкільні роки Казимира Шептицького // Фотографії старого Львова. 25.04.2018. <https://photo-lviv.in.ua/shkilni-roky-kazymyra-sheptytskoho>.

2. Матковський І. Iuris Utriusque Doctor, або доктор обидвох прав Казимир Шептицький <https://photo-lviv.in.ua/iuris-utrusque-doctor-abo-doktor-obydvoh-prav-kazymyr-sheptytskyj>.

3. Pascal Cauchy. Ecole libre des sciences politiques, 1872–1945 (Sciences Po) <http://chsp.sciences-po.fr/en/fond-archive/ecole-libre-des-sciences-politiques-1872-1945-sciences-po>.

4. Матковський І. “Ні Бога, ні пана”, або перші успіхи пером Казимира Шептицького <https://photo-lviv.in.ua/ni-boha-ni-rapa-abo-pershi-uspihy-perom-o-klymentiya>.

5. Матковський І. П. О. Климентій – Казимир граф Шептицький: родинна хроніка за 1896 рік <https://photo-lviv.in.ua/o-klymentij-kazymyr-hraf-sheptytskyj-rodynna-hronika-za-1896-rik/> переклад з [Księga pamiątkowa Drugiego Wiecu Katolickiego, odbytego we Lwowie w dniach 7, 8 i 9 lipca 1896. Cz. 2, Referaty. Львів. 1899. С. 263].

6. Матковський І. О. Климентій – Казимир граф Шептицький: родинна хроніка за 1896 рік <https://photo-lviv.in.ua/o-klymentij-kazymyr-hraf-sheptytskyj-rodynna-hronika-za-1896-rik/>.

<https://photo-lviv.in.ua/o-klymentij-kazymyr-hraf-sheptytskyj-rodynna-hronika-za-1896-rik/>.

7. Терещук Г. Батько митрополита Андрея Шептицького завжди пам'ятав про своє коріння. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27155602.html>.

8. Матковський І. Історія родини Шептицьких за 1898 рік: фрагмент біографії о. Климентія <https://photo-lviv.in.ua/istoriya-rodynu-sheptytskyh-za-1898-rik-frahment-biohrafiji-o-klymentiya>.

9. Орлута М. Спогади правнучки Єфтимяна Филиповського записала Сокальчук Алла-Дарія Степанівна і передала до бібліотеки села в 2007 році http://viramaya5.blogspot.com/2016/07/blog-post_62.html.

10. Калинець Л. Водяний млин графів Шептицьких <https://varianty.lviv.ua/47754-vodiany-mlyn-hrafiv-sheptytskykh>.

11. Gazeta Lwowska. – № 62. – 17 marca 1900 r. – s. 5.

12. Аркуша О. Г. Подоляки // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2011. – Т. 8: Па – Прик. – С. 310.

13. Kurjer Lwowski. № 220; № 255.

14. Яремчук В. Вибірчі системи та українські політичні партії Австро-Угорщини й Росії (друга половина XIX – початок XX ст.) // Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України Вип. 47. С. 365–375 http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_poski.pdf.

15. Матковський І. Казимир граф Шептицький – бл. свщм. Климентій: закінчення політичної кар'єри <https://my.ua/articles/article/2018-10-10-kazimir-graf-sheptitskii-bl-svshchm-klimentii-zakinchennia-politichnoyi-karieri>.

16. Przegląd Polski. 1889. № 276.

17. Матковський І. Казимир граф Шептицький – отець Климентій: польський аристократ, український ієромонах, Екзарх Росії та Сибіру, Архимандрит Студитів, Праведник народів світу, блаженний Католицької Церкви: монографія. – Львів, 2019. – 664 с., іл.

Олег Проців

ДІЯЛЬНІСТЬ КАЗИМИРА ШЕПТИЦЬКОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ГАЛИЧНИНИ

У Галицькому лісовому товаристві діяльність Казимира Шептицького прослідковується з 1905 р. Так, на з'їзді Товариства, що проходив у Живці 20–22 серпня 1905 р., шляхом голосування Казимира було обрано першим заступником голови Галицького лісового товариства [1; 2]. За це рішення проголосувало 48 членів Товариства. “З вдячністю і радістю приймаю вибір і мандат, який ви мені вручили. Бути першим заступником голови Товариства це – велика для мене честь. Однак, не за це хочу подякувати членам Товариства, так як в публічній справі не можна користуватись честю, власним задоволенням, самолюбванням, марнославством, але потрібно підходити до цієї посади з почуттям відповідальності до виконання обов’язків, бо до цього зобов’язує публічна посада. Хочу подякувати членам Товариства, які проголосували за довіру до мене. Буду старатись зберегти довіру, яку ви мені виказали” [3], – зазначив Казимир Шептицький у своїй промові. На цих зборах посаду другого заступника віддали Кирилу Кохановському (1860–1942).

Також у 1905 р. почесним членом Галицького лісового товариства став Його Цісарська та Королівська Високість, найдостойніший архикнязь Кароль Стефан. На його честь відбулося засідання Товариства, на якому Казимир Шептицький виголосив тост: “Архимандрит Кароль Стефан здобув наше серце не лише тим, що він є членом Найдостойнішого панівного двору і близьким родичем Монарха, який у Галичині має загальну повагу та любов, але, насамперед, що він розуміє наше суспільство, а його серце б’ється в ритмі нашого суспільного життя” [4]. Тогочасні часописи відзначали, що для вручення диплома почесного члена Галицького лісового товариства архикнязю Каролі Стефану відрядили Казимира Шептицького [5; 6]. Він у 1905 р. як заступник голови Товариства брав участь у засіданнях 7 жовтня [7] та 10–11 листопада [8]. Того ж року Шептицький представляв Галицьке лісове товариство на Лісовому конгресі у Відні, його також було обрано до Промислової та рільничо-лісової ради при Міністерстві рільництва у Відні [9]. Від-

мо, що він брав участь у зборах як заступник голови Товариства 2 червня 1906 р. [10]. Ширше представлена його діяльність на засіданні, яке відбулось 14 серпня 1906 р. Казимир Шептицький, аналізуючи діяльність Лісової школи у Львові, сказав: “Я не мав нагоди до цього часу ближче познайомитись з діяльністю лісової школи. Проте, з дискусії на засіданні я для себе зробив висновки: по-перше, як говорив Шекспір – «не все так добре у Королівстві Данському». Таким Королівством Данським є Лісова школа, яка для лісового господарства є дуже важливою. Тому нам, членам Товариства, надзвичайно важливо вилікувати школу. Другий висновок, який я зробив з дискусії, це те, що справа не стосується власне навчання, а конфлікт лежить у міжособистісних стосунках. Наше Товариство не має повноважень виступати суддею у цьому конфлікті і ухвалювати будь-який вирок. Але наше Товариство також не має право залишити на самоплив цю ситуацію, і ми маємо право виразити нашу думку з цього питання”. Саме Казимир Шептицький запропонував крайовому виконавчому комітету скласти опитувальник для викладачів шкіл (та випускників, котрі по закінченню навчання працюють за фахом), для власників лісових маєтків. Метою акції був моніторинг освітніх тенденцій: чи теперішня організація навчального процесу відповідає вимогам часу, а також які реформи потрібно провести для покращення навчання. Планувалось впродовж вересня 1906 р. проаналізувати результати цих опитувань. “А міжособистісні відносини після цього можна буде розглянути, але з меншими емоціями (оплески)” [11]. Для згуртування колективу Товариство організувало лісові прогулянки, про одну з яких повідомлялося у “Сильвані”. Зокрема, 13 вересня 1906 р. члени Товариства відвідали державні ліси Рахині (Долинський повіт). Організатори поїздки роздали всім учасникам плани господарства з його детальним описом: загальна площа господарства – 5133 га, зокрема вкрито лісом – 4967 га. Засноване господарство у 1885 році, головна водна артерія – річка Сівка. Охочі могли побачити будинок лісового

охоронця, збудований за державні кошти у розмірі 5 тис крон [12].

17 вересня 1906 р. у залі Галицького намісництва розпочалася робота секції з оцінки діяльності рільничих та лісових шкіл в Галичині. До роботи комісії був залучений Казимир Шептицький [13], це засвідчує, що він зумів переконати орган виконавчої влади у слушності своїх зауважень. У вівторок, 20 серпня 1907 р. Галицьке лісове товариство розпочало з'їзд у Кракові [14]. Наступного дня, 21 серпня, відбулося голосування за кандидатів на посаду заступника голови Товариства. 391 особи в залі 89 проголосували за Казимира Шептицького. Загалом ювілейний з'їзд (25 років від заснування організації), в якому взяли участь делегації з трьох імперій – Австро-Угорської, Пруської та Російської (усього – 300 чоловік), тривав чотири дні [15]. Віце-голова Товариства Казимир Шептицький виголосив промову: “Результат праці нашого Товариства можна назвати великим і малим. Великим він буде здаватись, коли порівняємо сучасний стан лісівництва зі станом давнім і сумним. Малим – коли візьмемо до уваги, як ще багато залишається нам цієї праці. Зле діється з лісами, тими давніми колосами нашої флори, які нині доведено до занепаду. Наше завдання – виправити це зло, а 25-літній ювілей Товариства буде значимим, якщо цей день спричиниться до пробудження любові та піклування про ліси. Не ювілей Товариства Вас тут, панове, зібрав, але ця любов і прагнення піднесення тих наших коханих пуш і борів” [16].

Знагоди ювілею Товариства Ігнацій Щербовський (Ignacy Szczerbowski) написав книгу “Спогади про двадцятип'ятирічну діяльність Галицького лісового товариства 1882–1907 рр.” (обсягом 229 сторінок). У цій книзі детально описані виступи, голосування, репліки Казимира Шептицького [17].

На Лісовий конгрес, який відбувся у Відні 1907 р., відрядили Казимира Шептицького [18].

У XXIII з'їзді Галицького лісового товариства (23–26 серпня 1908 р., місто Самбір), що проходив у приміщенні міського казино, брав участь Казимир Шептицький, представляючи Галицьке господарське товариство [19].

Однією з перших інформацій про діяльність Казимира Шептицького 1909 р., яку простежуємо у “Сильвані”, є участь в зборах Львівського відділу Галицького лісового товариства, 6 грудня 1909 р. [20].

На засіданні Галицького відділу цього Товариства, яке відбулося 8 травня 1909 р. під його головуванням, було ухвалено рішення делегувати Шептицького до Рільничо-лісової ради у Відні [21].

Відомо також, що 9 серпня 1909 р. зборами Галицького лісового товариства, які відбулись в Стрию, керував Казимир, котрий брав участь у роботі секції “Страхування приватних урядовців”. Слід зауважити, що Шептицький з молодих років відчував покликання до захисту соціальних прав громадян. Вперше його діяльність у цьому напрямі описано у “Газеті Львівській”, де зазначено, що на Католицькому віче 8–9 липня 1896 р. він виголосив реферат на тему “Про прислугу у сільському господарстві” [22]. 28 квітня 1897 р. Казимир організував при католицькому русі інституцію, яка повинна страхувати робітників, котрі працюють у фільварках, і працівників, які задіяні у сільському господарстві, по старості або у разі нещасних випадків [23]. Слід зауважити, що цей фонд страхування існував з 1868 р. і був найдавнішим серед страхових компаній Галичини. В частині страхування від нещасних випадків та по старості інтереси лісників збігались з інтересами страхового фонду. Справа соціального забезпечення для Казимира була близькою, так як у Віденському сеймі він брав участь у роботі соціально-політичної комісії. У 1905 році в часописі “Слово Польське” повідомлялося, що Шептицький доклав чимало зусиль для впровадження закону про примусове страхування приватних урядовців [24]. Також на засіданні Галицького лісового товариства від 9 лютого 1906 р. одностайно ухвалили рішення висловити подяку Казимиру за результативність його праці щодо впровадження Закону про забезпечення страхування приватних керівників [25]. Аналогічну подяку виголосило Товариство приватних урядовців за заслуги в лобюванні пенсійного законодавства й номінувало Шептицького на звання Почесного члена Товариства [26]. Казимир був учасником Ради [27] страхування приватних урядовців, в якій він виступав як член групи працедавців [28]. Є відомості, що він брав участь у триденній нараді Товариства страхування приватних урядовців, яка проходила у готелі “Жорж” і в якій було задіяно 30 учасників [29]. Відповідно до пенсійного законодавства, яке лобював Шептицький, з 1909 р. впроваджено обов'язкове пенсійне страхування приватних урядовців [30]. Для практичної реалізації уряд Австрії у лютому 1908 р. призначив Президію пенсійного фонду. Керівником Президії став екскміністр сільського господарства Леопольд фон Ауершперг (1855–1918), а його заступником обрали графа Казимира Шептицького [31].

Також знаходимо інформацію, що за головування Казимира 6 березня 1909 р. проходило засідання Президії Галицького лісового товариства. У засіданні взяв участь Кирило Кохановський, лісник та

професор Львівської політехніки [32]. Наступне зібрання відбулось 12 червня [33], загальні збори Товариства проходили 8 і 9 серпня у Стрию в будинку організації “Сокіл” [34]. Перед зборами всім учасникам провели екскурсію лісовими господарствами містечка Сколе й сусіднього села Коростова.

У грудні 1908 р. помер керівник Товариства граф Єжи Дунін-Борковський [35]. Постало питання обрання нового голови. На зборах 9 серпня 1909 р. в Стрию Казимир Шептицький повідомив, що не буде балотуватися на цю посаду. У зв’язку з цим дозволу виступити попросив барон Юліан Бруницький (1864–1924). Його промова була схвально сприйнята Товариством і не дала можливості Казимиру відмовитися очолити Товариство: “Високе Зібрання! Одним із тих, які мають щастя низку літ на одному полі співпрацювати у нашому Товаристві з нашим вельмишановним Головою, є Ваш слуга. У Господарському товаристві, у Раді залізниці, у Раді сільського господарства працюємо багато років разом. Це є один із найвидатніших співпрацівників, один із найсумлінніших оборонців нашого краю перед Центральним урядом, що є щастям для нас. Видається мені, що буду виразником поглядів усіх, хто тут зібрався, якщо запропоную, щоби ми нашого Голову, який до цієї миті очолював Товариство, через акламацію обрали керівником на найближчі три роки” [36]. Барона підтримав член Товариства Адам Мадейський, котрий також запропонував кандидатуру графа Казимира Шептицького на посаду Голови Галицького лісового товариства шляхом акламації. Тож голосування не відбулося, а довгі та гучні оплески учасників з’їзду засвідчили, що члени Товариства хочуть бачити саме цю кандидатуру на посаді голови. Отже, Казимира Шептицького було обрано на рік головою Галицького лісового товариства. Подякувавши присутнім за довіру, він виголосив промову вже як очільник Товариства: “Може бути, що це лежить в моїй натурі, більш схильній до песимізму, що у кожному головуванні бачу, в першу чергу, важку відповідальність. Попри те, дуже сердечно дякую Вам за виявлену мені довіру. Не знаю, чи дано мені буде довго бути Головою цього Товариства, в кожному разі, як довго ним буду, буду старатися разом із президією сумлінно працювати для добра Товариства. Однак, хочу додати, що не на Президії та інституції стоїть Товариство, а точка опори лежить завжди на армії, на солдатах”. Він закликав присутніх старанно займатись справами та потребами Товариства, часто писати до “Сильвана”, хотів, аби в Товаристві весь рік пульсувало життя, щоб до нього долучалось якомога більше нових членів,

“а тоді напевно не будемо рухатися назад, а йти вперед. Ще раз сердечно дякую за вибір і виказану мені довіру” [37].

24 серпня 1909 р. під головуванням графа Казимира Шептицького у Тарнові відбулись загальні збори Товариства. Захід проходив у міській раді. На з’їзд прибуло 117 делегатів із різних куточків імперії. Перед привітанням Казимир запропонував вшанувати пам’ять свого попередника – графа Дуніна-Борковського, акцентуючи увагу на його заслугах перед суспільством та Товариством. За традицією було вислано вітальну телеграму до цісаря Франца Йосифа I.

У 1910 р. під головуванням Казимира Шептицького 5 лютого [38] та 6 березня у Львові відбулися засідання Виконавчого відділу Товариства. У лютому Казимир, делегований Галицьким господарським товариством, набуває членства у новоствореній Намісництвом у Галичині комісії, метою якої стало напрацювання планів щодо заліснення територій у краю та організації механізму для їх реалізації та фінансування [39]. Зазначалося, що ця комісія діє відповідно до Закону від 16 червня 1904 р., де Казимир представляв її як делегат від виконавчої гілки влади [40]. 8–9 квітня 1910 р. у Львівській ратуші під його головуванням відбулися збори президії Галицького лісового товариства [41], а 23 квітня – засідання виконавчого комітету Товариства, які в подальшому проходили щомісяця [42, s. 292]: 13 травня [42, s. 341], 10 червня [42, s. 422], 8 липня [43], 19 вересня [44], 5 листопада [45].

У жовтні 1911 р. у Львові був скликаний триденний з’їзд лісників, який розпочав свою роботу в ратуші. Зранку всі учасники відвідали службу Божу в костелі Воскресіння на вул. Пекарській. Згодом пішли на Личаківське кладовище до гробу заслуженого члена Товариства Генрика Штрелецького [46].

У грудні “Сильван” опублікував лист Казимира Шептицького, який він написав в Інсбруку 12 грудня 1911 р.: “До Керівництва Галицького лісового товариства у Львові. Виконуючи взяті на себе зобов’язання щодо вступу до духовного стану, залишаю всі свої світські заняття і переїжджаю за границю, щоб, як гість, навчатись в одному з французьких або німецьких Бенедиктинських монастирів, розпочати теологічні науки. Насамперед, я хочу попроситись з Галицьким лісовим товариством. На руки президії Товариства складаю мої обов’язки керівника Товариства і членство у Товаристві, так як обов’язки я вже не зможу виконувати. При нагоді прошу колег прийняти щирю вдячність за добросердечність, якою Ви мене обдаровували, і я її буду тримати у своїй пам’яті. Зичу моєму дорого-

му лісовому товариству успішного всестороннього розвитку, залишаюсь завжди щиро Вам відданий Казимир Шептицький”.

Після цього листа редактор “Сильвану” написав примітку: “Ділюся з сумом з усіма членами Товариства цією новиною бо не можемо вплинути на волю нашого достойного керівника, і не можемо зробити нічого іншого, як з покорою та біллу сприйняти його волю, якому належали наші серця. Важко нам змиритись з цією новиною і ми з глибоким жалем прощаємось з нашим керівником, якого прагнули ще багато років бачити на чолі нашого керівництва” [47].

Схвальні відгуки про Казимира містилися у звіті про діяльність Галицького лісового товариства за 1911/1912 р. Товариство зі смутком констатувало, що в грудні його лави покинув Казимир Шептицький: “Ми втратили відповідального та чуйного керівника, який жив справами Товариства. Він був трудолюбивим і робив все можливе, щоб реалізувати завдання які стоять перед Товариством”. Йому висловили подяку за віддану роботу для добра галицького лісництва, а також побажали досягнути високих результатів у новообраній діяльності [48].

На зборах Товариства, які відбулись 23–24 вересня 1912 р., головуючий – Кирило Кохановський (заступник голови Товариства), серед іншого відзначив: “Ким був для нашого Товариства граф Казимир Шептицький? Кожен з нас, хто з ним спілкувався, бачив, що спілкується з людиною, яка з усією душею віддана Товариству. Які мотиви схилили його зійти на зовсім новий шлях життя, не нам судити. Ми маємо обов’язок висловити йому подяку за його працю на благо Товариства. Це й буде наша щира віддяка за його ревну працю” [49].

У 1912 році в “Сильвані” був опублікований некролог батька Казимира Шептицького – Яна Шептицького. Тогочасні часописи повідомляли, що при похованні Яна Шептицького були всі брати крім Казимира, котрий не прибув через суворі правила монашого життя ордену Бенедиктинців [50].

Таким чином, аналіз діяльності графа Казимира Шептицького показав, що його моральність та захоплення природою мали позитивний вплив на розвиток Галицького лісового товариства. Завдяки особистісним рисам впродовж короткого періоду часу він з рядового члена Товариства став його головою. Лише прийняття духовного стану унеможливило подальшу світську кар’єру Казимира Шептицького.

1. Działrolniczy // Gazeta Narodowa. 1905. No 193. 25 sierpnia. S. 3.
2. Zebranie galic. Towarzystwa leśnego w Zywcu // Słowo Polskie. 1905. No 393. 24 sierpnia. S. 2–3.
3. Sprawozdanie z XX. Walnego Zgromadzenia gal. Towarzystwa leśnego, odbytego w dniach od 20 do 22 września 1905 w Zywcu // Sylwan. 1905. Listopad. S. 423.
4. Dyplom członka honorowego Gallc. tow. Leśnego // Sylwan. 1907. S. 345–346.
5. Wręczenie dyplomu // Gazeta lwowska. 1907. No 192. 23 sierpnia. S. 5.
6. Zjazdleśników // Gazeta Narodowa. 1907. No 192. 23 sierpnia. S. 3.
7. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 7 października 1905 // Sylwan. 1906. S. 39.
8. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 10–11 listopada 1905 // Sylwan. 1906. S. 40.
9. Sprawozdanie z czynności Wydziału galicyjskieu Towarzystwa leśnego za rok 1903/4 i 1904/5 // Sylwan. 1905. No 11. S. 423.
10. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 6 czerwca 1906 // Sylwan. 1906. S. 438.
11. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 14 sierpnia 1906 // Sylwan. 1906. S. 432.
12. Sprawozdanie z wycieczki członków galic. Towarzystwa leśnego do lasów rządowych w Rachiniu dnia 13 września 1906 // Sylwan. 1906. S. 460–466.
13. Sprawa szkoły lerinej we Lwowie // Słowo Polskie. 1906. No 418. 15 września. S. 6.
14. Zjazdleśników // Gazeta Narodowa. 1907. No 191. 22 sierpnia. S. 3.
15. Gospodarstwo i handel // Gazeta lwowska. 1907. No 190. 21 sierpnia. S. 5.
16. Stenograficzny protokół obrad XXII. Walnego Zgromadzenia Członków galicyjskiego Towarzystwa leśnego, dnia 21. Sierpnia 1907 w Krakowie // Sylwan. 1907. S. 423.
17. Szczerbowski // Pamiętnik dwudziestopięcioletniej działalności Galicyjskiego towarzystwa leśnego 1882–1907. Lwów: Polonia, 1907. 229 s.
18. Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa leśnego gal. za r. 1906/1907 // Sylwan. 1907. S. 337.
19. Zjazd leśników // Słowo Polskie. 1908. No 394. 24 sierpnia. S. 7.
20. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 6. Lutego 1909 // Sylwan. 1911. S. 225.
21. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 8. maja 1909 // Sylwan. 1909. S. 325–326.
22. Wieczkatolicki // Gazeta lwowska. 1896. No 141. 21 czerwca. S. 4.
23. Ubezpieczenie czeladzi folwarcznej i robotników rolnych // Gazeta lwowska. 1897. No 95. 28 kwietnia. S. 4.
24. Towarzystwo urzędników prywatnych // Słowo Polskie. 1905. No 215. 9 maja. S. 8.
25. Wyciąg protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 9. lutego 1906.
26. Towarzystwo urzędników prywatnych // Gazeta Narodowa. 1907. No 276. 26 kwietnia. S. 2.

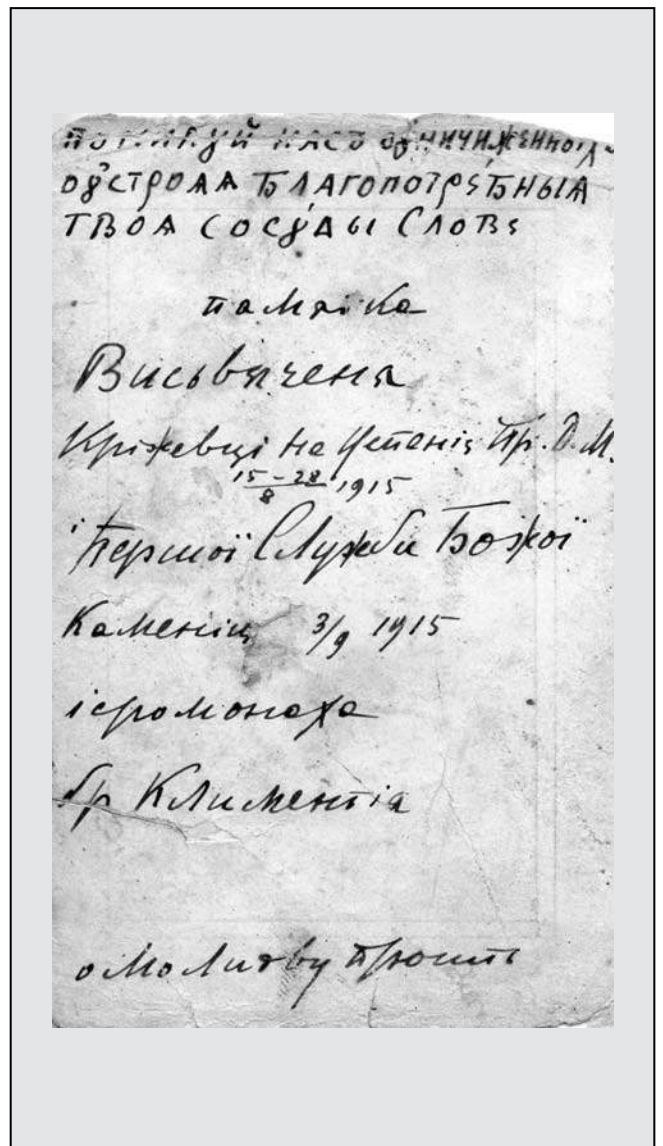
27. Z Zakładu pensyjnego dla ubezkow pieczenia urzędników prywatnych // *Gazeta lwowska*. 1908. No 257. 8 listopada. S. 4.
28. Ubezpieczenie urzędników prywatnych // *Gazeta lwowska*. 1908. No 39. 18 lutego. S. 4.
29. Tow. wzajemnych ubezpieczeń urzędników prywatnych // *Słowo Polskie*. 1906. No 193. 26 kwietnia. S. 2.
30. *Czas*. 1908. No 38. 15 lutego. S. 1.
31. *Kurjer Lwowski*. 1908. No 77. 15 lutego. S. 3.
32. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 6. marca 1909 // *Sylvan*. 1909. S. 230.
33. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 12. Czerwca 1909 // *Sylvan*. 1909. S. 405.
34. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 31. lipca // *Sylvan*. 1909. S. 453-454.
35. Nekrolog // *Sylvan*. 1908. S. 536–537.
36. Stenograficzny protokół obrad XXIV. Walnego Zgromadzenia członków galicyjskiego Towarzystwa leśnego, z dnia 9. Sierpnia 1909 w Stryju // *Sylvan*. 1910. S. 517–518.
37. Stenograficzny protokół obrad XXIV. Walnego Zgromadzenia członków galicyjskiego Towarzystwa leśnego, z dnia 24. Sierpnia 1909 w Tarnowie // *Sylvan*. 1909. S. 490–501.
38. Protokół posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 5. lutego 1910 // *Sylvan*. 1910. S. 187.
39. Protokół posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 6. Marca 1910 // *Sylvan*. 1910. S. 237.
40. Komisya krajowa dla zalesien ochronnych // *Gazeta lwowska*. 1910. No 42. 23 lutego. S. 2–3.
41. Zwyczajne Zgromadzenie Rady Ogólnej k. c. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego // *Sylvan*. 1910. S. 184.
42. Sprawy towarzystwa leśnego // *Sylvan*. 1910.
43. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 8. lipca. 1910 // *Sylvan*. 1910. S. 470.
44. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 19. września. 1910 // *Sylvan*. 1910. S. 621.
45. Wyciąg z protokołu posiedzenia członków Wydziału gal. Towarzystwa leśnego z dnia 5. listopada. 1910 // *Sylvan*. 1911. S. 45.
46. Zjazd leśników // *Gazeta lwowska*. 1911. No 230. 10 października. S. 3.
47. Z Wydziału galic. Towarzystwa leśnego // *Sylvan*. 1911. S. 497.
48. Sprawozdaniez czynności Wydziału Galicyjskiego Towarzystwa leśnego za rok 1911/1912 // *Sylvan*. 1912. S. 425–426.
49. Stenograficzny protokół Obrad XXVII. Walnego Zgromadzenia Członków galicyjskiego Towarzystwa leśnego, dniach 23 i 24 września 1912. Brody // *Sylvan*. 1912. S. 425–426.
50. Pogrzeb ś. p. Jana hr. Szeptyckiego // *Gazeta lwowska*. 1912. No 266. 19 listopada. S. 4–5.

СВІТЛИНИ ТА ДОКУМЕНТИ З ЧЕРНЕЧОГО ПЕРІОДУ*

* Підбір і комплектація документів Руслани Бубряк і Олександри Киричук.

У 1911 р. Казимир Шептицький вступив до бенедиктинського монастиря у Бойроні (Федеральна земля Баден-Вюртемберг, Німеччина). Наступного року перейшов у греко-католицький монастир студійського уставу Кам'яниці (Боснія), де приніс монаші обіти і отримав чернече ім'я Климентій. 28 серпня 1915 р. єпископ Діонізій Нярадій з Крижевець (майбутній адміністратор Пряшівської та Мукачівської єпархій) висвятив його на священника. У 1915 р. о. Климентій став ієромонахом. Отримав богословську освіту в університеті Інсбрука (Єзуїтська колегія Canisianum в Інсбруку).

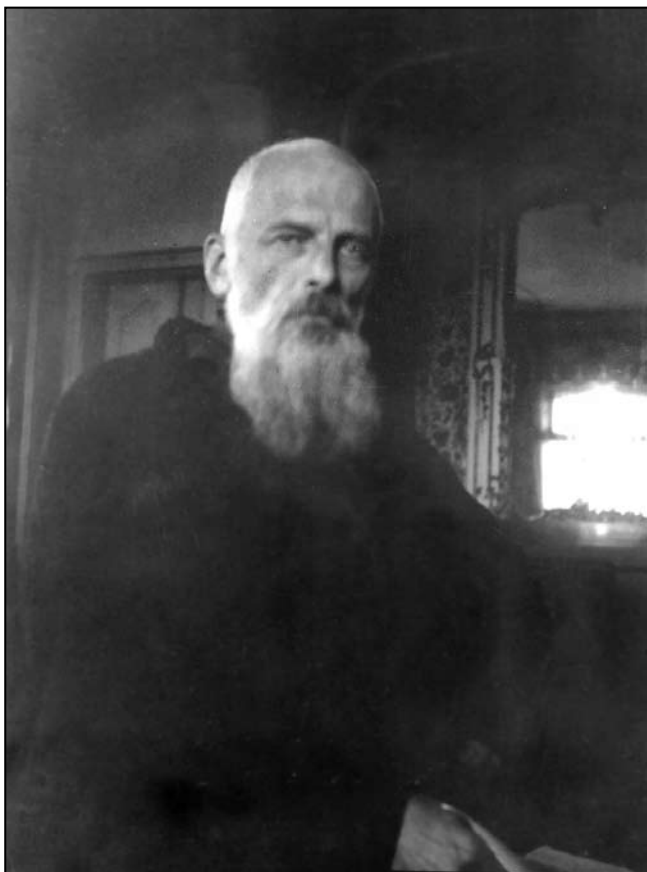
1. Пам'ятка з нагоди висвячення брата Климента і першої його Служби Божої. Кам'яниця, 1915 р.

2. Отець Климентій (Казимир) Шептицький з братами Олександром і митрополитом Андреем та родиною.
Прилбичі, травень 1918 р.
З колекції "Archiwum Szeptyckich" (Власність "Fundacji Rodu Szeptyckich")

3. Брати Шептицькі: Леон, о. Климентій (Казимир), митрополит Андрей (Роман), Олександр,
а також Ядвіга Шембек (дружина Леона) та Ізабелла Собанська (дружина Олександра)

У 1918 р. о. Климентій Шептицький став настоятелем Унівського монастиря, а з 1926 р. ігуменом студитів Святоуспенської Унівської лаври. У 1936–1937 рр., спільно з митрополитом Андрієм Шептицьким, був автором “Трипикону” (статуту для монахів студійського уставу), який апробував папа Пій XII. Брав участь у заснуванні жіночого студитського монастиря в Якторові та монастиря в Канаді. Був членом Богословського наукового товариства, читав лекції в університеті Інсбрука.

*4. Отець Климентій Шептицький, 1932 р.
Власність Постуляційного центру
монастирів студійського уставу*

5. Святоуспенська Унівська лавра студійського уставу, заснована 28 серпня 1925 р. грамотою митрополита Андрея. 1926 р. ігуменом лаври призначено о. Климентія Шептицького

6. о. Іван Рудь, брати Андрій та Климентій Шептицькі в Підлютому з духовенством та мирянами, кінець 20-х рр. Збірка ЦДАУ у м. Львові

7. Митрополит Андрій та о. Климентій з учнями малярської школи Олекси Новаківського, 1927 р. З приватної колекції

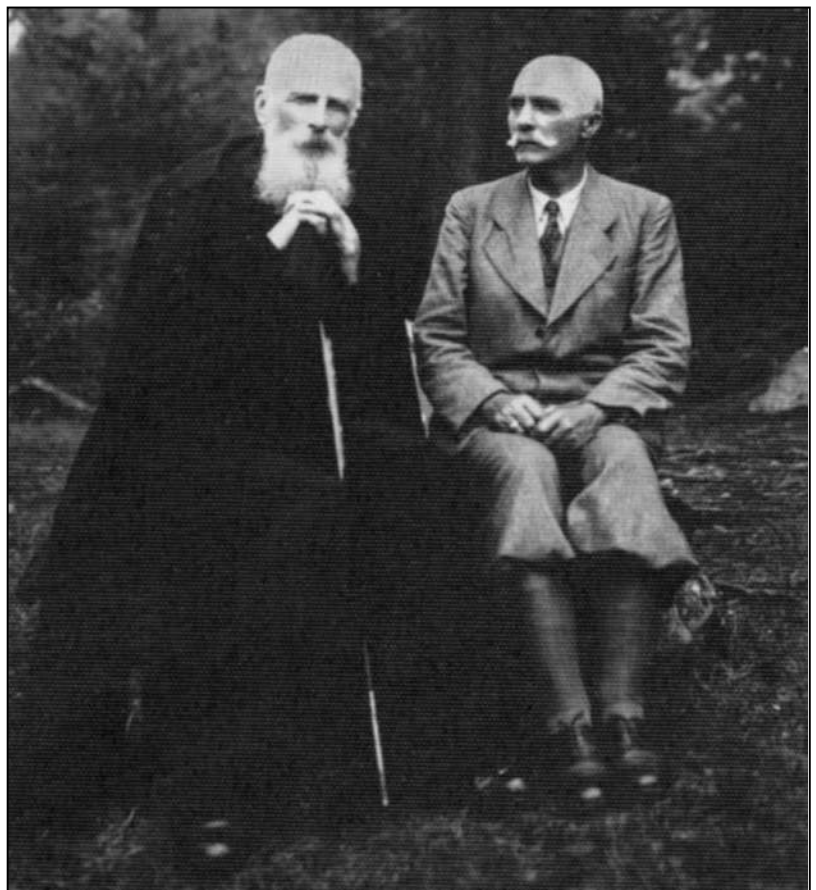
8. Отець Климентій Шептицький і митрополит Андрей після реколекцій для духовенства на віллі санаторію "Зелемінь". Серед присутніх єпископ Микита Будка, барон Гредель, управитель маєтків баронів Гредель Геца Робоз. Село Гребенів на Сколівщині, 1923 р. Збірка ЦДІАУ у м. Львові

9. Митрополит Андрей та о. Климентій з ченцями-студитами і хлопцями. Захоренка в Уневі, 1930 р. Збірка ЦДІАУ у м. Львові

10. Брати Шептицькі: о. Климентій (Казимир), Олександр, митрополит Андрей (Роман), Станіслав, Леон. Лабунь (Польща), весна 1930 р. З колекції "Archiwum Szepiuckich" (Власність "Fundacji Rodu Szepiuckich")

11. Отець-ігумен Климентій граф Шептицький з генерал-майором Мироном Тарнавським. Остопада, середина 1930-тих рр. З колекції ЛМІР

12. Митрополит Андрей і о. Климентій з монахами-студитами в Святоюрському саду. 1930-ті рр.

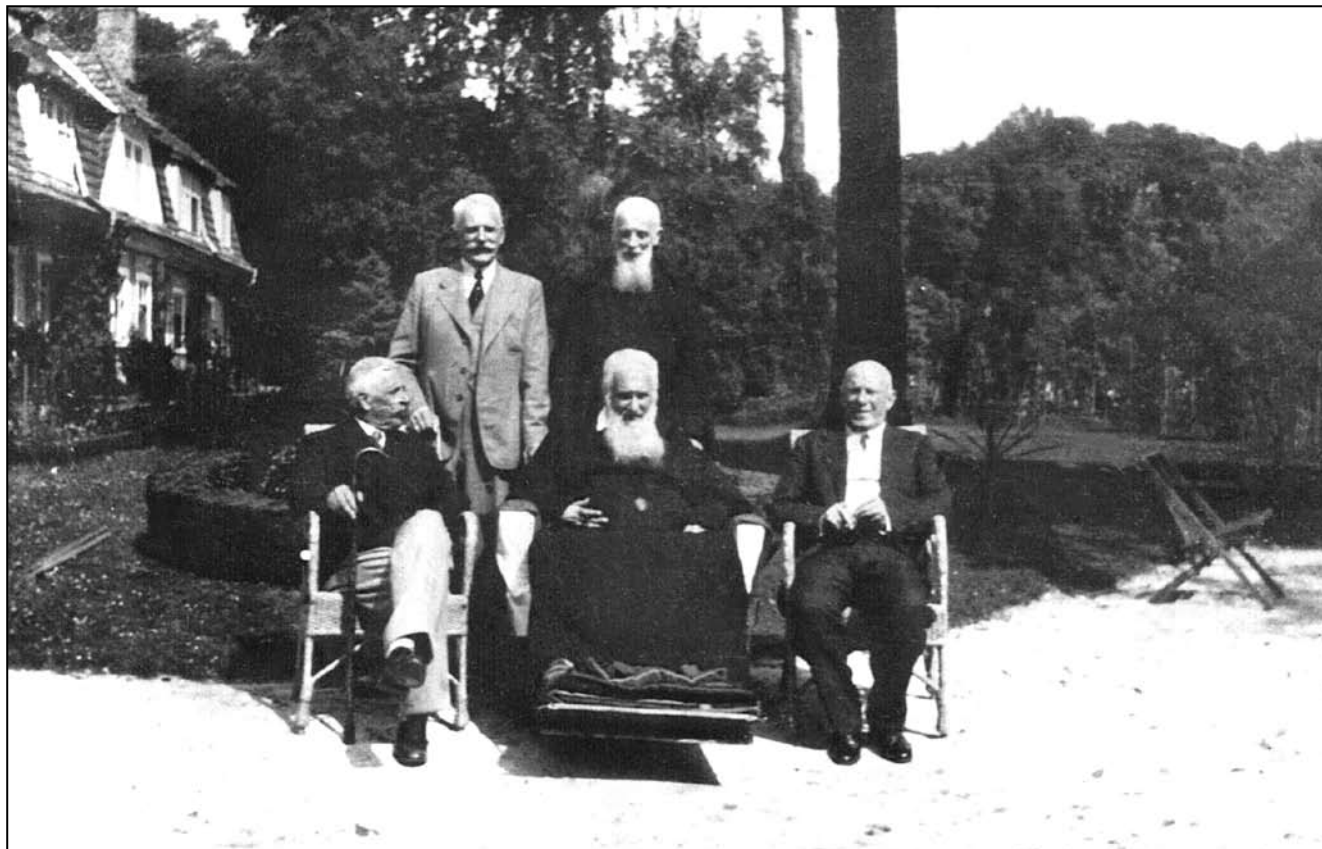
Весною 1939 р. помер папа Пій XI, і на Святий престол було обрано його наступника – Пія XII. Владика Андрей не зміг приїхати на інавгурацію через хворобу, тож делегацію греко-католицького духовенства до Рима очолив о. Климентій Шептицький.

13. Отець Климентій у співслуженні Божої Літургії з вихователями Папської руської колегії (Руссікум) в базиліці Св. Петра в Римі під час відзначення 950-ї річниці Хрещення Руси-України. 21 травня 1939 р.

14. Отець Климентій Шептицький серед духовенства: Йосиф Сліпий (зліва), о. Йосиф Заячківський, о. Михайло Ваврик, протоархімандрит о. Діонізій Ткачук, о. Йосафат Лабай, о. Петро Дячишин, о. Теодозій Галуцинський (справа). Травень, 1939 р.

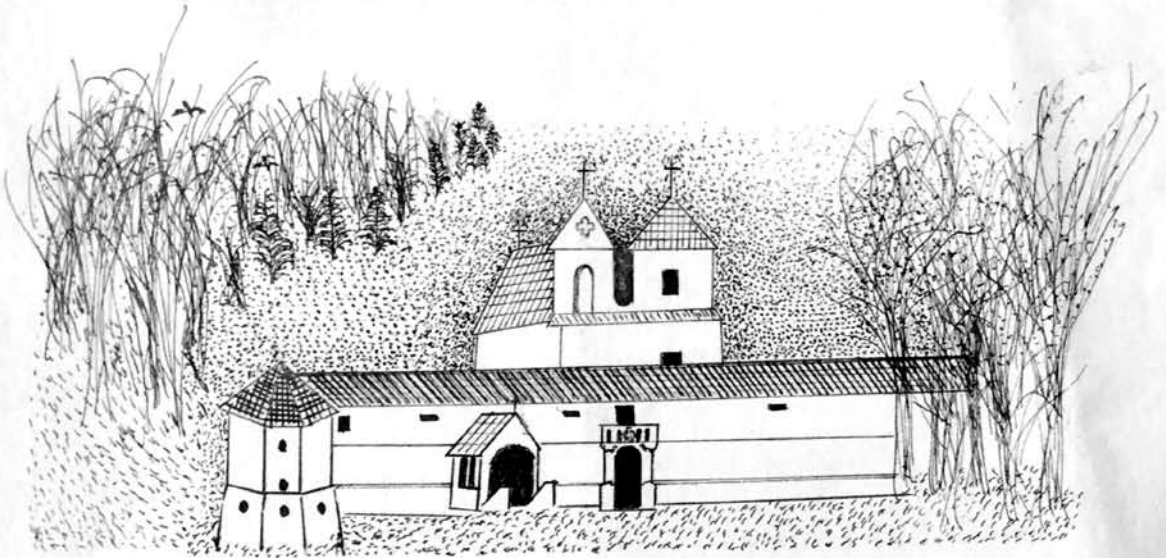
15. Остання зустріч братів Шептицьких. Прилбичі. 4 серпня 1939 р.

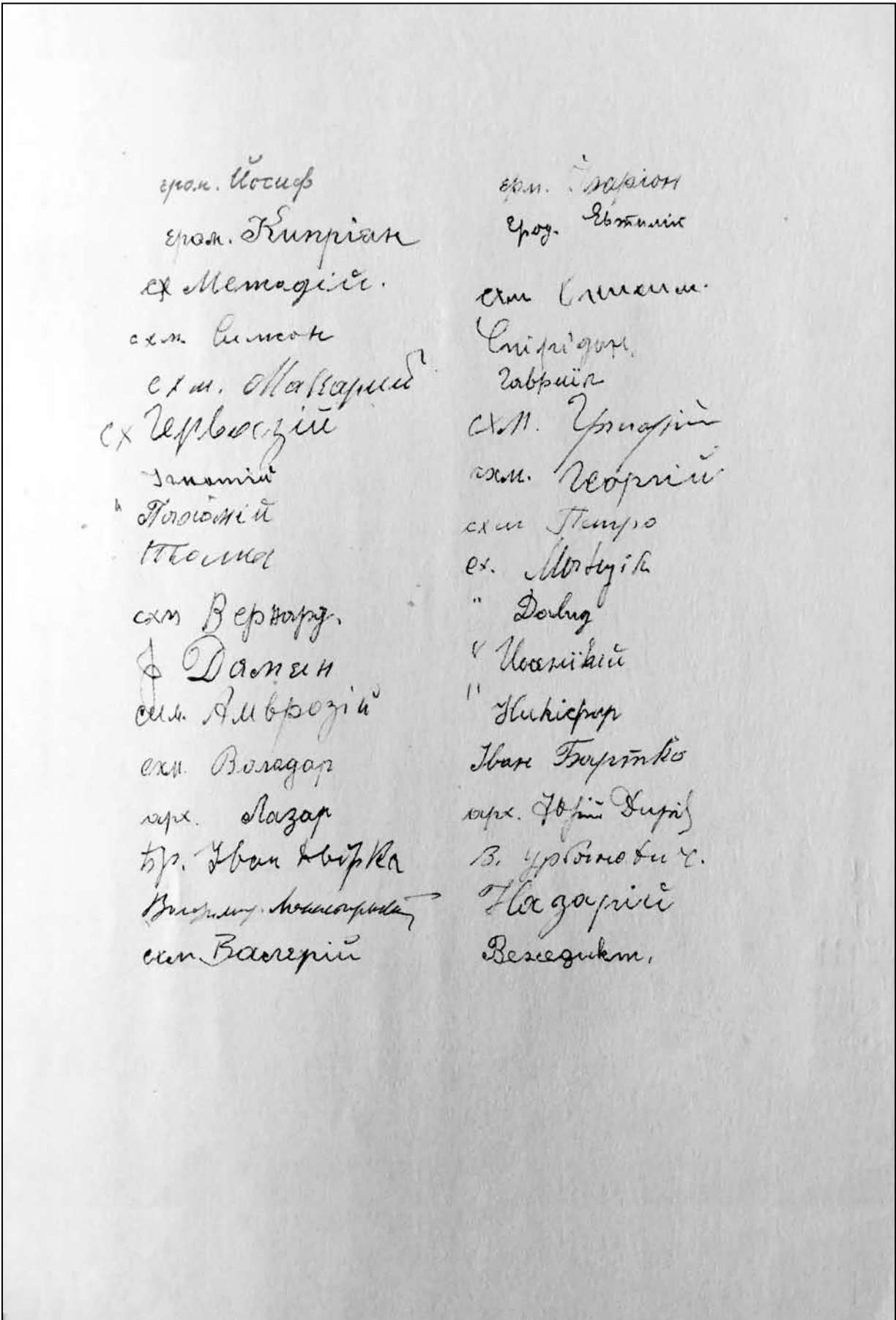
16. Отець Климентій з духовенством у Римі, 1939 р.

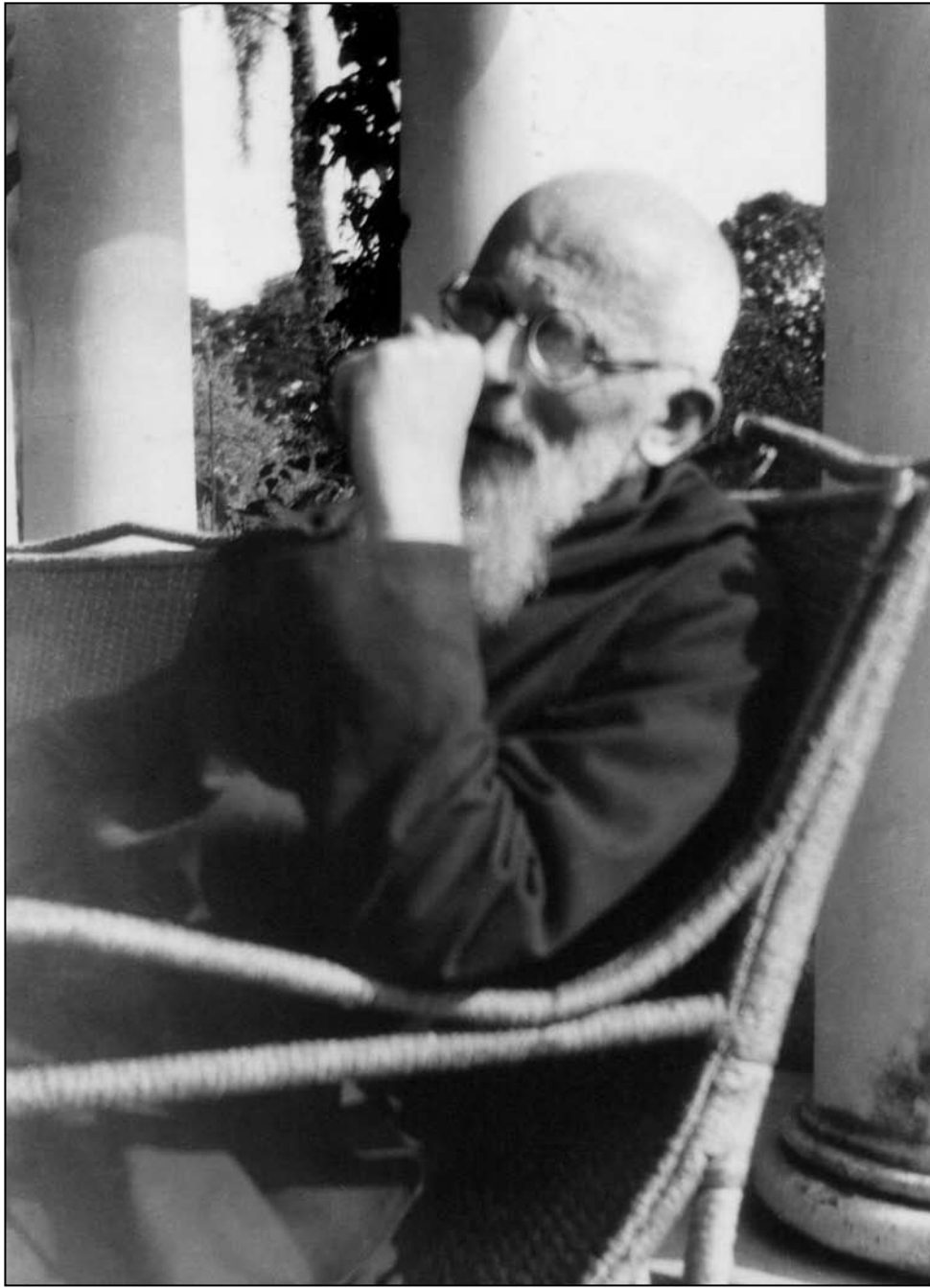
*17. Митрополит Андрей і архімандрит Климентій з монахами-студитами та дітьми-сиротами. Унів, 1940-і рр.
З колекції ЛМІР*

Високопреподобному Отцю,
 Архимандритові Климентію,
 своєму найдорожньому Батькові, Ви-
 ховникові, Провідникові на дорозі мона-
 шого життя, та Заступникові перед Бо-
 гом — з нагоди імянин, духовні діти, ко-
 нахи св. Усп. Маври в Уневі, складають
 щиро-сердечні побажання великих Го-
 жих ласк, здоров'я і многих, многих літ!

18-19. Вітальна листівка архімандритові Климентію в день іменин від монахів Унівської лаври. 8 грудня 1943 р.
Власність Постуляційного центру монастирів студійського уставу

20. Отець Климентій Шептицький. З колекції ЛМІР

Митрополит гр.кат. Церкви в СРСР у Львові

П о с в і д к а

Отсим стверджую, що о.Климентій Шептицький, син Івана, архімандрит монахів Студитів у Львові, виїзджас як член митрополичої делегації в церковних справах до урядів в Москві і Києві.

Львів, 12.грудня 1944 р.

Handwritten signature in cursive script, likely of the Metropolitan, with a cross symbol at the beginning.

21. Посвідчення особи архімандрита Климентія Шептицького для відрядження у Київ та Москву. 1945 р.

о. Юстин Бойко

ОТЕЦЬ КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ – КАНДИДАТ НА ЄПИСКОПА-ПОМІЧНИКА ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІЄПАРХІЇ

150-літній ювілей від дня народження блаженно-го Климентія Шептицького, який відзначаємо цього року як на державному, так і на церковному рівні, увійде в історію насамперед через те, що саме цього горіч побачила світ перша ґрунтовна наукова біографія цього славного мужа Церкви і народу. Її автором є д-р Іван Матковський, науковий працівник Постуляційного центру монастирів студійського уставу УГКЦ, відомий дослідник і видавець писемної спадщини Івана Франка. Перша презентація цієї праці відбулася задовго до ювілею, а саме: 22 грудня 2018 р. в архікатедральному соборі Св. Юра, а зараз ця презентація відбувається у різних містах України і світу, наближуючи до нас таку знану і водночас, як виявилось згодом, незнану постать отця Климентія.

Рідний брат митрополита Андрея, аристократ, доктор двох прав, політик, ігумен і архімандрит студитів, праведник народів світу, блаженний Католицької Церкви. Лише одні титули багато свідчать про о. Климентія, тож, здавалося, що нового чи невідомого можна довідатися про нього з його життєпису? Та пильне око дослідника завжди натрапить серед масиву документів, які дійшли до наших днів, на певні загадки, що стають предметом більш детальних досліджень не одного покоління науковців.

Працюючи над біографією о. Климентія Шептицького, д-р Іван Матковський переслав мені копію дуже цікавого документа, який, хоча давно відомий науковцям, однак, детально не вивчений. Це “Прохання екзарха о. Николая Чарнецького скликати черговий Собор Екзархів”, з яким він звернувся письмово до митрополита Андрея 5 червня 1942 р.

Можливо, не всім відомо, що 9 жовтня 1939 р. митрополит Андрей Шептицький, згідно з повноваженнями, які йому надав папа Пій X і які опісля підтвердили папи Бенедикт XV і Пій XI, створив екзархати, що охоплювали територію цілого Радянського Союзу. Водночас митрополит призна-

чив для них екзархів. Владика Миколай Чарнецький став екзархом Волині і Холмщини, владика Йосиф Сліпий – екзархом Великої України, отець Антоній Неманцевич – екзархом Білорусії і отець-ігумен Климентій Шептицький – екзархом Росії та Сибіру.

Після цього у Львові відбулися два собори екзархів: перший – 18–19 вересня 1940 р., на якому були підтвержені рішення Петроградського синоду 1917 р.; другий – 9–15 червня 1941 р., на якому обговорювали обрядові питання та місяцеслов. На жаль, справа утворення екзархатів не знайшла підтримки у Апостольській столиці, тому 30 травня 1940 р. із Риму до Львова було надіслано листа, яким скасовувалися усі повноваження митрополита Андрея, що їх надали йому попередні понтифікати. Митрополит із послухом та покорою прийняв цю новину, однак екзархи продовжували скликати собори, оскільки утворення екзархатів і номінація екзархів відбулися раніше дати відкликання повноважень.

Протоколи засідань собору екзархів заслуговують на окреме дослідження. Частково вони були опубліковані у Львові 1995 р. у відомому виданні – “Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Церква і церковна єдність. Документи і Матеріали 1899–1944. Том 1”. Воно стало плодом співпраці Центрального державного історичного архіву у м. Львові (далі –ЦДІАУ у м. Львові) і Постуляції митрополита Андрея Шептицького, яку очолював блаженної пам’яті владика Михаїл Гринчишин.

Серед протоколів і документів, що стосуються соборів екзархів у Львові, є один дуже цікавий лист, який у ЦДІАУ у м. Львові зберігається під сигнатурою Ф. 201, Оп. 1т, Спр. 16, Арк. 133. У вищезгаданому виданні він уміщений на стор. 382. Оскільки сьогодні через нову систематизацію справ у цьому описі згаданого фонду доступ до оригіналу тимчасово неможливий, тому для зручності і розуміння проблематики наведу його зміст повністю:

*Львів, дня 5 червня 1942 р.
Ваше Високопреосвященство,*

Підписаний уклінно просить Ваше Високопреосвященство, як Апостольського Делегата, іменованого Апостольським Престолом, як це звіщає Конгрегація Східньої Церкви письмом з дня 21 грудня 1941 р., о позволення скликати на черговий Собор Преосвященний екзархів:

— Преосвященного Кир Николая Чарнецького, екзарха для Волині, Підляшшя і Полісся,

— Преосвященного Кир Климентія Шептицького, екзарха Росії і Сибіру,

— Преосвященного Кир Антонія Неманцевича, екзарха Білої Руси,

до Львова на день 9 червня 1942 р.

+ Николай Чарнецький

екзарх-протос

Цей лист заслуговує окремого детального аналізу, що не ставлю собі за мету. Моїм наміром є звернути увагу читача на те, як Преосвященний владика Миколай Чарнецький, який сам був хіротонізований 2 лютого 1931 р., титулує отця Климентія Шептицького. Він називає його “Преосвященним Кир Климентієм Шептицьким, екзархом Росії і Сибіру”. Зрештою, так само він величає екзарха Білорусії о. Антонія Неманцевича. Все це може вказувати на те, що станом на 9 червня 1942 р. преосвященному Миколаю Чарнецькому було відомо, що о. Климентій Шептицький є єпископом.

Можна також припустити, що в цьому листі автор допустився помилки. Але ж у протоколах собору екзархів Климентія Шептицького кілька разів згадано саме як єпископа. Прочитую хоча б один витяг із протоколів засідання згаданого собору:

“II. Засідання

Почалося о год. 14 пополудні звичайною молитвою “Царю Небесний”. До слова зголосився о. Є(пископ) Климентій [Шептицький], вказуючи на неприродній об’яв, що ми змушені відбувати Собор без участі Високопреосвященного Митрополита. Не зважаючи на подані рано рації, рішено вислати делегацію в особах Преосвященного Протоса і о. Є(єпископа) Антонія [Неманцевича] та прохати ще раз до участі в Соборі. На повторне прохання Високопреосвященний Митрополит обіцяв взяти участь у кінцевім засіданні”.

Покликаючись на ці документи, маю перед собою не власне оригінали, а їхні наукові видання. Але, знаючи особисто наукову скрупулянтність покійної Оксани Гайової, відомої працівниці ЦДІАУ у м. Львові та знаної дослідниці спадщини митрополита Андрея Шептицького, а також науковий хист владики Михаїла Гринчишина, котрий працювали

над згаданим раніше виданням, сумніваюся в тому, що ці науковці, відчитуючи текст, могли оминати своєю увагою такі важливі деталі.

В усіх інших офіційних джерелах ми не знаходимо жодного документа, який так безпосередньо вказував би на те, що о. Климентій Шептицький був єпископом. Не знаходимо також його прізвища серед єпископів у офіційному переліку єпископів Католицької Церкви. Залишається тільки сподіватися на те, що згодом з’являться додаткові документи, які проллють світло на цю справді загадкову сторінку з життя о. Климентія Шептицького.

Та, незважаючи на брак достовірних документів, які б підтверджували факт єпископської хіротонії о. Климентія Шептицького, існує чимало архівних документів, що виразно свідчать про нього як про кандидата на єпископа-помічника Львівської архієпархії. Тому я поставив собі за мету представити читачеві низку документів, які висвітлюють історію усіх клопотань у цьому напрямку. Деякі з них уже були опубліковані, про що я відповідно зазначу, та більшість із них публікуються вперше. Вони були написані переважно французькою і латинською мовами. Принагідно дякую моєму приятелеві Ростиславу Параньку за допомогу у перекладі на рідну мову.

Перш ніж представити документи, які демонструють клопотання різного рангу церковних достойників про номінацію о. Климентія Шептицького на єпископа-помічника Львівського з правами спадкоємства, варто зробити невеличкий екскурс у систему функціонування церковно-адміністративного управління Галицькою митрополією Греко-католицької церкви на початку минулого століття.

Отож, головою митрополії був Андрей Шептицький, котрий окрім титулу митрополита Галицького, носив також титул єпископа Львівського і Кам’янець-Подільського. Іншими єпархіями, що входили до складу Галицької митрополії, були Перемишльська і Станіславівська, які очолювали єпископи-ординарії.

Єпископ у межах власної єпархії мав повноту всієї влади, тобто законодавчої, виконавчої і судової. Але для того, щоб успішно і повноцінно її реалізувати, він міг делегувати владу окремим священникам або різного роду дорадчим органам. Коли мова про священників, то найбільш відповідальним був уряд генерального вікарія, який діяв у імені єпископа. Винятком було те, що з огляду на священничий сан генеральний вікарій не міг уділяти ієрейських свячень, а на зібраннях єпископських конференцій (тоді не існувало інституції Синоду єпископів) його голос мав тільки консультативний характер.

Важливими дорадчими органами єпископа тоді були консисторії і капітули. Їхня діяльність, насам-

перед капітул, керувалася окремими статутами, які апробував Апостольський престол. Члени капітули називалися “крилошанами” і ділилися на три категорії:

- 1) прелати;
- 2) соборні члени;
- 3) почесні члени.

Кількісний склад капітул був також канонічно регульований. У Львівській архієпархії, наприклад, капітула складалася з 10 осіб. На відміну від капітул, кількість членів консисторії сягала аж 30 осіб і, на противагу капітулам, була досить змінною залежно від часу і місця.

Цей короткий екскурс потрібний для того, щоб зрозуміти роль допоміжних структур в управлінні Львівською єпархією у передвоєнний період. Та найголовнішим є те, що члени капітули мали величезний вплив на вибір єпископа-помічника єпархії. На їхню думку зважали поважні представники Римської курії і навіть самі понтифіки, від яких особисто залежали номінації на єпископів. Тому єпископ-ординарій завжди зважав на думку членів капітули, хоча мав повне право представити власну позицію і належним чином пояснити її.

1. Лист апостольського візитатора в Україні до референта конгрегації для Східної Церкви від 27 листопада 1920 р.

Після закінчення Першої світової війни на теренах Галичини, особливо Львова, розгорівся збройний конфлікт між українцями і поляками, який у сучасній українській історіографії отримав назву “Польсько-українська війна”. Інформація про це доходила до Риму з різних джерел. З огляду на це папа Венедикт XV за порадою асесора Східної конгрегації монс. Ісаї Пападопульоса 28 січня 1920 р. іменував о. Джованні Дженоккі апостольським візитатором Галичини. Його секретарем став монах-редемпторист о. Йосиф Схрайверх, котрий перебував на Галичині, добре знав українську мову, місцеві звичаї та обставини. Права і повноваження апостольського візитатора були прописані в окремому декреті та в інструкції. Але передовсім о. Д. Дженоккі повинен був ознайомитися з реальним станом справ на місці і належним чином представити це Апостольській столиці.

Апостольський візитатор одразу взявся до виконання своїх обов’язків, але через несприятливі воєнні обставини (радянсько-польська війна 1919–1921 рр.) був змушений більшу частину свого часу провести у Відні, у монастирі отців-сезезіян, де перебував понад рік доки повернувся до Риму. Однак діяльність апостольського візитатора у цей

період була дуже плідною і успішною для української Церкви, оскільки у Відні перебувала велика українська еміграція, з якою він підтримував тісний зв’язок і допомагав вирішувати важливі питання.

Перебуваючи у Відні і зустрічаючись з представниками українського церковного і політичного середовища, о. Д. Дженоккі вислуховував різні прохання, які переказував у своїх звітах до Риму. Серед його офіційної і приватної кореспонденції знаходимо численні листи адресовані монс. Енріко Бенедетті, котрий у конгрегації для Східної Церкви виконував місію референта і, за словами знавців справи, був великим приятелем українців.

У одному з таких листів із Відня від 27 листопада 1920 р. уперше знаходимо згадку про отця о. Климентія Шептицького як кандидата на генерального вікарія, а водночас (або згодом) на єпископа-помічника Львівської єпархії. Копію цього листа вперше опублікував блаженної пам’яті владика Іван Хома у своїй праці під назвою “Апостольський Престіл і Україна 1919–1920” (Рим, 1987 р.), що вийшла у серії видань Українського католицького університету Св. Климента Папи (том 60). Фрагмент цього листа також опублікував д-р Іван Матковський у згаданій раніше біографії Климентія Шептицького. З огляду на важливість тексту, дозволю і собі його зачитувати (за перекладом І. Хоми):

“24-го я вислав дипломатичним кур’єром пакет до кардинала Маріні. Йдеться про прохання деяких руських священників зі Львова, щоб отець Андрей Шептицький, студит (Климент!) став генеральним вікарієм і єпископом-помічником. Брат-митрополит боїться, що родинні зв’язки можуть позбавити його щирості думки або будуть засуджувати його за непотизм, тому не хоче втручатися. Отець Андрей (Климент), покірний монах, виступає проти цього. Я додав і інші інформації, хоча ця справа до мене не належить, бо йдеться про Галичину. Вчора монс. Огно (що незабаром приїде до Риму після інсталяції монс. Маркетті) сказав мені, що справу трактовано інакше і щоб отець Андрей (Климент) став єпископом”.

Повний текст листа італійською мовою вміщений на С. 118-199 згаданого раніше дослідження владика Івана Хоми. Поки що спробуємо детально проаналізувати цей його фрагмент.

Отож, насамперед впадає у вічі разюча помилка щодо імені кандидата на уряд генерального вікарія і єпископа-помічника Львівського. Апостольський візитатор називає його о. Андреєм, хоча, поза сумнівами, йдеться про рідного брата митрополита Андрея отця Климентія. Ця хиба, на мою думку, не є механічною, ані не навмисною. Швидше за все за-

кралася звичайна помилка, коли автор пишучи про одну особу, водночас думає про іншу. Переплутати митрополита Андрея з о. Климентієм о. Д. Дженоккі не міг, оскільки був дуже добре знайомий із ними обидвома. На це вказують інші листи апостольського візитатора до Риму.

Цікавим, натомість, є те, що згаданий лист дає нам виразне розуміння, що у середовищі духовенства Львівської єпархії священники (передовсім представники капітули) бачили о. Климентія як єпископа-помічника митрополита Андрея, а згодом його наступником. Тому, мабуть, вже тоді надійшла від них пропозиція іменувати о. Климентія генеральним вікарієм, а згодом єпископом-помічником або ж відразу єпископом-помічником.

Причин для того, щоб саме у цей час хіротонізувати о. Климентія на єпископа-помічника Львівського було більш ніж достатньо. Насамперед треба пам'ятати про те, що за умов, коли на світовій арені вирішувалася майбутня доля України, митрополит Андрей узяв на себе місію зробити все можливе, щоб вона відбулася як держава. Через це у листопаді 1920 р. він розпочинає дипломатичну місію до Відня, Риму і країн Європи, аби поговорити про майбутнє України з чільними представниками європейських держав і впливовими політиками.

Окрім цього, митрополит Андрей, як великий душпастир, мав бажання відвідати всі поселення українців у різних куточках світу, куди вони емігрували в пошуках кращої долі. Невід'ємною потребою тих людей була потреба у душпастирях, котрих митрополит намагався скеровувати до них в міру своїх сил і повноважень. Зважаючи на те, що настав сприятливий час відвідати українську еміграцію в світі, митрополит Андрей у 1920 р. отримує офіційне призначення на апостольського візитатора поза межами своєї архієпархії. І цього ж таки року розпочинає низку тривалих і виснажливих подорожей країнами Північної і Південної Америки, щоб згуртувати українців у світі та допомогти їм налагодити належне душпастирство у місцях їхнього проживання.

На час відсутності митрополита Андрея у Львові і загалом в Галичині Львівська архієпархія канонічно переходила під керівництво генерального вікарія, хоча найкраще цю справу міг попровести єпископ-помічник, який би втішався довірою у митрополита Андрея і продовжував розпочату ним лінію у Церкві. Тому у світлі сказаного стає цілком зрозумілим бажання духовенства бачити єпископом-помічником рідного брата митрополита Андрея о. Климентія, котрий би і слідував стратегії митрополита, і згуртовував навколо себе духовенство та вірних, і завдяки своєму довголітньому по-

літичному досвіду був би авторитетним захисником Церкви перед тогочасними органами влади.

З наведеного фрагменту листа випливає також, що і сам о. Климентій був обізнаний із дискурсом навколо його особи. За твердженням о. Д. Дженоккі, він особисто протривав пропозиції стати єпископом, наводячи власні аргументи. Це означає, що авторитетні церковні власті обговорювали з о. Климентієм його кандидатуру на уряд єпископа. Окрім цього, Апостольський візитатор стверджує, що сам митрополит Андрей виступає проти номінації свого рідного брата Климентія на єпископа. Головним аргументом для митрополита залишається побоювання, щоб його не звинуватили у непотизмі. Та з листа Д. Дженоккі випливає, що деякі представники Римської курії все ж таки вважали, що цю справу можна канонічно вирішити по-іншому, а тому вони не бачать перешкод, щоб отець Климентій став єпископом.

2. Лист о. Климентія Шептицького до конгрегації у справах Східної Церкви і апостольського нунція у Варшаві від 11 листопада 1920 р.

Фрагмент листа апостольського візитатора Галичини, який ми наводили вище і який нам відомий завдяки публікації Преосвященного владыки Івана Хоми, дає виразно зрозуміти читачеві, що Д. Дженоккі був чудово обізнаний із бажанням Львівської митрополічної капітули і духовенства призначити о. Климентія Шептицького єпископом-помічником митрополита Андрея. Він, як розуміємо зі змісту листа, провів також особисті розмови як з одним, так і з другим. При цьому кожний із них відмовився від такого роду розв'язки.

Оскільки до обов'язків апостольського візитатора належало повідомляти про всі справи Апостольську столицю, він також повідомив Рим про можливість єпископську номінацію ігумена студитів на єпископа-помічника Львівського. До власних думок Д. Дженоккі приєднав також звернення духовенства Львівської архієпархії у цій справі, а також, як виглядає, думку самого о. Климентія, яку він попросив висловити письмово.

В архіві Конгрегації Східних Церков знаходимо лист (АСО, Ruteni 3, pos. 478/28, fasc. 1, f. 1b., prot. 48232/1920), що його написав о. Климентій Шептицький в Уневі дня 11 листопада 1920 р. Можливості ознайомитися з цим листом завдячую моєму великому приятелю о. Атанасію Маккену, великому досліднику спадщини митрополита Андрея, яка зберігається у Ватиканських архівах.

Отож згаданий лист адресований асесору Конгрегації для Східної Церкви Ісаї Пападопулюсу († 19 січня 1932 р.) і тогочасному апостольському нун-

цію в Польщі кардиналу Ахілле Ратті, якого 6 лютого 1922 р. на кардинальському конклаві обрали папою, що обрав собі ім'я Пій XI.

З контексту постає висновок, що лист був написаний на прохання самого папи, оскільки о. Климентій просить достойних церковних ієрархів передати йому власну думку щодо його можливого призначення на високий уряд у Львівській архієпархії. Щоправда, він нічого не згадує про уряд єпископа-помічника з правами спадкоємства, а говорить про уряд генерального вікарія Львівської архієпархії. Очевидно, що це був задуманий крок з боку членів Львівської митрополічної капітули, оскільки вони вважали, що ця посада відкриє перед о. Климентієм прямий шлях до єпископського сану.

Доносячи високим церковним властям свою думку щодо такої пропозиції, о. Климентій стверджує, що духовенство Львівської архієпархії, висуваючи його кандидатуру на генерального вікарія, насамперед сподівається, що він захистить їх перед нападами з боку польської влади. Цьому повинен би був сприяти його великий життєвий і політичний досвід. Окрім цього, о. Климентій звертає увагу на те, що він є маловідомий духовенству Львівської архієпархії, оскільки тільки три роки перебуває разом із ними. І то більшість часу проводить у монастирі в Уневі. А ще, в душі монашої покорності і трохи з гумором каже, що якби львівське духовенство краще його знало, то ніколи б не погодилося висунути його на уряд генерального вікарія і, звісно, на єпископа-помічника.

У нашому розпорядженні тільки фрагмент листа, але він дуже важливий для розуміння мислення о. Климентія і його аргументації.

Текст (переклад з французької)

Унів, 11 листопада 1920 р.

Отож, я вважаю своїм обов'язком представити Йому [Святійшому Отцеві Бенедиктові XV († 22 січня 1922 р.). – Ред.] – зі всім смиренням та повагою з мого боку – застереження щодо труднощів та небезпек цієї пропозиції.

Головним мотивом духовенства Львова у цій справі є не мої особисті якості, за якими я би підійшов для такої складної посади, а швидше інші особливі обставини. Духовенство вважає, що інші кандидати на посаду Генерального Вікарія не матимуть достатньо повноважень захищати духовенство та інтереси Унійної Церкви перед владою, і ці повноваження вони сподіваються знайти у моїй особі; окрім того політичні переконання цих [інших. – Ред.] кандидатів не є до вподоби духовенству.

Стосовно моєї особи, то вона їм маловідома, бо 3 роки, які я живу у Львівській Архієпархії, я про-

вів у нашому монастирі. Якщо б у духовенства була можливість мене краще пізнати і судити мене за моїми цінностями, то я дуже сумніваюсь, що вони і далі пропонували б мене на уряд Генерального Вікарія.

3. Листування Львівської митрополічної капітули з папою Пієм XI

Серед справ, які містяться у фондах ЦДІАУ у м. Львові є одна, яка цілковито присвячена питанню о. Климентія Шептицького як кандидата на єпископа-помічника Львівського. Це Спр. № 270, Ф. 358, Оп. 3. У каталозі її офіційна назва звучить так: “Листування з папою Пієм XI і митрополічною капітулою у Львові про призначення брата А[ндрея]. Шептицького – Климентія архидияконом з правом успадкування (митрополічного престолу)”. Очевидно, що таку назву справа отримала пізніше, коли митрополітовий архів конфісковали і перевезли саме сюди, а після нової систематизації та каталогізації зараховали до так званого “спецфонду”. Про все це свідчить вже сама обкладинка справи, на якій зазначається, що вона належить до фондів ЦДІА УРСР у м. Львові.

Справа № 270 містить 7 документів, написаних українською і латинською мовами, обсягом 14 аркушів. Один документ представлений в оригіналі українською мовою і його переклад латиною. Частина документів представлена у машинописному варіанті, а частина у рукописному.

Для того, щоб краще зрозуміти всі сторони справи отця Климентія Шептицького як кандидата на єпископа-помічника Львівського з правами спадкоємності, розглянемо кожен документ окремо у порядку, в якому він розташований у справі № 270.

Першим листом, який відкриває згадану архівну справу, є колективний лист митрополічної капітули до папи Пія XI від 12 вересня 1924 р. Він написаний латиною на одному аркуші з обох сторін. Мабуть це копія, яку від руки переписали з оригіналу. Підписів під листом немає.

Причиною звернення капітули до папи Пія XI стала якраз справа єпископа-помічника для Львівської архієпархії. Митрополічна капітула, яка мала дорадчий голос у такій важливій справі, вирішила присвятити цьому питанню окреме засідання, яке відбулося 19 червня 1924 р. Саме на ньому було вирішено одностайно запропонувати особу о. Климентія Шептицького на єпископа-помічника Львівського з правами спадкоємності.

Головною причиною великої потреби у єпископові-помічникові члени капітули насамперед вважають не найкращий стан здоров'я

митрополита Андрея, яке особливо підірвалося під час його заслання до Росії, куди він потрапив після арешту російськими окупаційними властями 19 вересня 1914 р. До того ж, як зазначають члени капітули, митрополит курує дуже багатьма проектами, а щонайголовніше – має намір провести візитацію усіх парафій та монаших спільнот після війни, що вимагає величезних зусиль і здоров'я.

Зважаючи на всі обставини, митрополита капітула пропонує як найбільш відповідного кандидата на уряд єпископа-помічника з правами спадкоємності о. Климентія Шептицького. На думку членів капітули, саме він “користується великою симпатією духовенства та народу”, а його номінація була б “превеликою благодаттю і для нашої Греко-Католицької Церкви, і для справи Святої Унії, і для нашого українського народу, який одностайно, не зважаючи на конфесію, з превеликою радістю вітатиме цю номінацію”.

Автори листа дають зрозуміти, що у цій справі вони вже мали попередню розмову зі згаданим раніше о. Д. Дженоккі, яка, на превеликий жаль, їм не принесла очікуваних результатів. Через це вони вирішили звернутися безпосередньо до папи. Схоже на те, що під час розмови апостольський візитатор повідомив членів капітули, що мав попередню розмову у цій справі як з митрополитом Андреем, так і з о. Климентієм, та що вони обоє виступають проти такого рішення. Саме тому капітула просить Святішого Отця зобов'язати їх обох прийняти це рішення як волю Апостольського престолу, суперечити якій не слід.

Мабуть, у розмові з апостольським візитатором члени капітули довідалися про головні мотиви спротиву о. Климентія і митрополита Андрея щодо номінації першого на єпископа-помічника Львівського з правами спадкоємності. Для о. Климентія головною причиною було те, що він є монахом і повинен перебувати у монастирській клявзурі, а для митрополита Андрея – той факт, що ігумен студитів є його рідним братом, а це з черги створювало б прецедент для звинувачення його у nepотизмі. З огляду на це члени капітули просять Святішого Отця Пія XI “вділити отцеві Климентові необхідні диспензи та покласти на його плечі ношу єпископа-помічника”.

Наприкінці всі члени Львівської митрополичої капітули висловлюють вдячність, що їхнє прохання буде вислухане, а також запевняють Апостольський престол у своїй відданості і слухняності.

Лист Львівської митрополичої капітули до папи Пія XI від 12 вересня 1924 р.

Текст (переклад з латинської мови)

Святіший Отче,

Львівська Митрополита Капітула Греко-Католицького обряду на засіданні 19 червня 1924 року одностайним голосуванням постановила, припавши до ніг Вашої Святості, знову повторити щонайвідданіші благання, щоб Ваша Святість зволила щонаймилоствініше номінувати Преподобного Отця доктора Климента графа Шептицького єпископом-помічником нашої архієпархії.

Наш Всесвітліший та Високопреосвященний митрополит Андрей граф Шептицький, щонайліпший пастир і ревнитель Святої Унії, після стількох трудів та щонайтяжчих переслідувань, знесених за нашу матір Церкву та за Святий Престол, утішається не найкращим здоров'ям, та попри це якнайстаранніше виконує своє служіння в керуванні Архієпархією. До того ж, його розум та серце постійно щонайглибше перейняті дочасним піклуванням про наш зубожілий клір; численними позбавленими утримання сиротинцями; українськими та російськими біженцями від більшовиків, покинутими в жахливих бідуваннях; управлінням духовними семінаріями; підготовкою провінційного синоду; а найбільше – поширенням Унії.

Денно і ноцно трудячись під тягарем цих справ, він тепер намірився влаштувати пастирську візитацію; це діло, дуже потрібне в наших краях після війни, через зруйновані дороги та погіршене сполучення між парафіями може обернутися превеликою небезпечкою для здоров'я нашого митрополита.

Спонукані прецирою любов'ю та щонайглибшою відданістю Високопреосвященній особі Митрополита і спрагло прагнучи щоб він, вельми шанований усіма, навіть неприєднаними, на многі літа з Божою поміччю залишався зверхником нашої Церкви і премудрим та прерозважним провідником нашого пригнобленого народу, уклінно просимо нашого Святішого Отця приставити до нього помічником Преподобного Отця Климента.

Преподобний Отець Климент граф Шептицький народився 1869 року в давній шляхетській родині. Він брат Високопреосвященного Митрополита, доктор права, депутат австрійського парламенту у Відні. Зодягнув габіт Згромадження Студитів, що його відновив той-таки Високопреосвященний Митрополит. Новіціят похвально відбув у Преподобних братів Бенедиктинців у Бойроні в Німеччині. Пізніше навчався в Інсбруку, де його благочестя подивляли і керівники, і підлегли. У 1915 році, в часи щонайтяжчого переслідування нашої Церкви російським урядом, радо і без зволікання прийняв священня. Нині служить Ігуменом Студитів і користується великою симпатією духовенства та народу.

Розглянувши питання на засіданні нашої капітули, ми вирішили, що Преподобний Отець Климент є мужем з усіх оглядів найпридатнішим, щоб пособляти Високопреосвященному Митрополитові у виконанні обов'язків і на розсуд нашого Святійшого Отця допомагати в керуванні Архиспархією та поширенні Святої Унії.

Якнайпокірніше подавши ці благання, не хочемо приховувати від Вашої Святості й відкрито зізнаємося, що і Високопреосвященний Митрополит, і Преподобний Отець Климент від самого початку опираються і вже два роки відмовляються від нашої пропозиції, до якої спонукає та приспішує все духовенство. З боєм ми прийняли і відповідь делегованого Вашою Святістю Високопреосвященного та Преподобного отця Дженоккі. Залишається єдиний засіб: щоб обидва врешити-решит скорилися слову нашого Святійшого Отця. Адже з усіх аргументів, які вони оба висували, перешкодою може бути лише один: що Преподобний Отець Климент є братом Високопреосвященного, а також, що живе як монах у клявзурі. Справді, від початку новіціату отець Климент якнайстаранніше уникав публічного життя і плекав монаше споглядання.

Нині наважуємося якнайполегливіше благати Вашу Святість, щоб зволив своєю владою якнаймилостивіше вділити отцеві Климентові необхідні диспенси та покласти на його плечі ношу єпископа-помічника – без сумніву, дуже тяжку, проте полегшену Апостольським Благословенням. Адже годиться, щоб муж, якого наш Спаситель обдарував великими чеснотами, глибокими богословськими знаннями та винятковою розважливістю, докладав своїх сил у адмініструванні Архиспархією.

Отож, номінування Преподобного Отця Климента єпископом-помічником було б превеликою благодаттю і для нашої Греко-Католицької Церкви, і для справи Святої Унії, і для нашого українського народу, який одностайно, не зважаючи на конфесію, з превеликою радістю вітатиме цю номінацію.

Щонайсмирненніше сподіваючись, що наші благання буде вислухано, і усердно випрошуючи Апостольського Благословення, зостаємося якнайслухнянішими синами.

Львів, 12/[0]9 1924 року.

Другим документом, що його знаходимо у справі № 270, є колективний лист священників Львівської архієпархії до папи Пія XI, у якому вони звертаються з проханням призначити о. Климентія Шептицького єпископом-помічником митрополита Андрея. Лист писаний латиною, міститься на 4 машинописних аркушах, з яких перший є титульним. На ньому одним реченням сформульовано зміст листа. На жаль, не збереглося імен та прізвищ священників, які підписалися під ним. Аналізуючи стиль мови,

викладення справи, а також уживаної термінології, можна припустити, що за написанням основного тексту листа стояла особа о. Олександра Бачинського, на той час генерального вікарія Львівської єпархії. Але в кожному разі сам лист є свідченням того, якою великою популярністю серед духовенства втішався о. Климентій Шептицький і наскільки вони його любили та шанували.

Стиль та зміст листа вказує на дуже високий рівень як писемної риторики його авторів, так і на прекрасне знання латини. Вишуканість мови, витонченість слів, чітка, переконлива аргументація, глибоке розуміння ситуації адресата і читача підносять його до рівня взірцевих дипломатичних листів цієї жанрової проблематики.

Підставою звернення священників Львівської єпархії до папи Пія XI став той факт, що після смерті владики Йосифа Боцяна 21 листопада 1926 р. уряд єпископа-помічника залишався вакантним. Очевидно, що духовенство було свідоме того, що номінація нового єпископа-помічника є тільки справою часу. Головною проблемою залишався пошук відповідного кандидата.

З контексту листа розуміємо, що кандидатуру о. Климентія Шептицького на цей уряд вже довший час обговорювали у церковних колах. А тому священники Львівської єпархії вирішили написати особисто папі Пієві XI листа на підтримку саме такого вибору. Як самі стверджують, роблять це всупереч волі митрополита Андрея, який, як відомо, не хотів бачити на Львівській митрополічій катедри свого рідного брата, щоб потім не бути осудженим за непотизм.

Цікавим штрихом листа є нагадування папі Пієві XI його служіння у Польщі у ранзі апостольського нунція. На цей пост його як кардинала Ахілле Ратті іменував у 1919 р. папа Венедикт XV. Цей легкий натяк священники роблять для того, щоб пригадати папі його обізнаність зі справами та проблемами українського церковного життя.

Представляючи постать о. Климентія Шептицького як найбільш відповідного кандидата на єпископа-помічника, священники Львівської єпархії наводять кілька поважних аргументів:

1) кандидат характеризується добрими духовними, людськими й організаційними якостями; він є людиною діалогу і співпраці, який буде здатний знайти порозуміння як з духовенством, так і з вірними;

2) його підтримує велика кількість вірних і духовенства. Слова про те, що “немає серед нас іншого кандидата, від якого ми могли б очікувати такого ж рівня одностайності з усіма підпорядкованими йому вірними”, говорять самі за себе;

3) він найкраще відповідає нелегким обставинам війни і здатний об'єднати довкола себе Церкву.

З листа можна також зрозуміти, що єпископській хіротонії о. Климентія Шептицького на єпископа-помічника Львівського протривав не тільки митрополит Андрей, а й сам кандидат. Про це, як виглядає, було добре відомо і священникам. Тому вони просять не зважати на відмови отця Климентія від єпископського уряду, а силою Апостольського престолу зробити все можливе, щоб отець Климентій усе ж таки став єпископом-помічником митрополита Андрея Шептицького. Їхнім головним аргументом у цьому питанні є історичний досвід, згідно з яким більшість із тих, котрі відмовлялися від різного роду посад у Церкві, ставали прекрасними пастирями Христового стада.

Наприкінці листа його автори висловлюють надію, що їхнє прохання буде вислухане, як також засвідчують свою вірність Апостольському престолові.

Лист священників Львівської архієпархії до папи Пія XI від 10 грудня 1926 р.

Текст (переклад з латинської мови)

Святішому та Блаженнішому Отцеві

Папі Пієві XI Римському Понтифіку

щонайсмирніше та щонайнаполегливіше благання українських себто русинських греко-католицьких священників Львівської єпархії

прихильно номінувати преподобного отця Климентія Шептицького,

ігумена монастиря святого Теодора Студита в Уневі, єпископом-помічником Преосвященнішого Митрополита Львівського.

Святіший Отче!

Спонукані турботою та піклуванням за добробут нашої Церкви, приступаємо до престолу Вашої Святості і, прихиливши коліна, просимо та молимо прихильно вислухати наше благання.

Після відходу благочестиво новопереставленого Єпископа Йосифа Боцяна, превченого і щонайвидатнішого ревнителя Святої Унії, залишилася вакантною посада єпископа-помічника нашого преподобного Митрополита. Розглянувши питання обставин, осіб, впливів, ми, керуючись лише любов'ю до нашої Церкви, наважуємося з належним смиренням просити Вашу Святість, щоб зволив номінувати Єпископом-Помічником, якого нині бракує, брата нашого Митрополита Андрея від тих самих батьків, Преподобного Отця Климентія Шептицького, ігумена монастиря святого Теодора Студита в Уневі.

Ми переконані, що Ваша Святість вже не раз чула про якнайкраще перевірені чесноти Преподобного Отця Климентія. Він покинув високу посаду,

яку займав мирянином, і, вступивши до монастиря святого Теодора Студита, віддався чернечому життю. Це – муж, цілковито відданий Церкві, зразково святобливиий у житті, винятково культурний та вихований, досвідчений у багатьох галузях, видатний своїм хистом; він здатний поєднати старанність у виконанні обов'язків із душевною лагідністю, тож вселяє нам упевненість, що завжди намагатиметься якнайтісніше співпрацювати з усіма підпорядкованими йому кліриками та мирянами. Аргументом чималої ваги варто вважати те, що так багато з нас – власне, весь наш клір – прагне та бажає його за Єпископа. Немає серед нас іншого кандидата, від якого ми могли б очікувати такого ж рівня достатності з усіма підпорядкованими йому вірними. Здатності Єпископа завойовувати любов та повагу людей надаємо великої ваги, адже бачимо, що її брак є фатальним і йде на лихо Церкві. У таких єпархіях цілковито руйнується порядок. Нам такий любий дух нашого шанованого та возлюбленого митрополита Андрея саме тому, що він не тільки завжди вмів знайти вихід із щонайтяжчої скрути, а й при цьому ще більше повертає до себе душу своїх підданих. Плекаємо добре обґрунтовану надію, що й Преподобний Отець Климентій, коли його поставлять Єпископом, продовжуватиме в цьому ж дусі батьківської любові та щонайвторопнішого правління, усе добачаючи та передбачаючи. Сподіваємося, що Преподобний Отець Климентій ступатиме слідами свого брата, Преосвященнішого Митрополита, якого всі хвалять та цінують за напрям та спосіб його дотеперішньої діяльності.

Без сумніву, Ваша Святість добре пригадує – із тих часів, коли перебував у Польщі як Апостольський Нунцій, а тепер ще й з листів, які останніми роками часто надходили до Святого Апостольського Престолу, – що після падіння Австрійської імперії наша Церква постійно перебуває немовби у воєнному стані. Нам, котрі так тяжко відчували на собі світську війну, добре відомо, що придатність генерала виявляється не в мирний час, а під час війни. Саме тому тепер так важко виконувати служіння Єпископа в нашій Церкві, адже треба відповідати нинішнім обставинам. Нині Єпископ насамперед має згуртувати всіх довкола себе. Саме цієї здатності впевнено очікуємо від Преподобного Отця Климентія. Він краще за будь-кого іншого зуміє уберегти нашу Церкву від усіх небезпек, котрі, як відомо, ще грізніше нависають під час війни.

Висловлюємо свою якнайглибшу вдячність за кожне слово утіхи та за всі доброзичливі благословення, що їх уділяє нам Ваша Святість. Ми добре усвідомлюємо, що Святий Апостольський Престол не може здійснити всього, до чого стремить і чого прагне заради блага нашої Церкви. У вирішенні ж цієї справи, наскільки нам відомо, Святий Апостольський Престол не залежить від інших чинників. Отож сподіваємося, що Ваша Святість ласкаво схвалить

наше щире прохання і номінує Преподобного Отця Климентія Шептицького Єпископом-Помічником Львівським, навіть якщо сам він відмовлятиметься прийняти цей сан. З історії знаємо, що ті мужі, які уникали посад, ставали прекрасними Єпископами, бо на них сповнювалися слова Господа нашого Ісуса Христа: “Як хтось хотів би у вас бути великий, нехай буде вам слуга. І хто б хотів у вас бути перший, нехай стане вам за раба” (Мт 20, 26–27).

Запевняємо, що не керуємося жодними особистими інтересами. Тільки маючи перед очима благо нашої Церкви ми посміли, навіть всупереч волі нашого Митрополита Андрея, звернутися до Святого Апостольського Престолу з цим проханням. Ми тим паче впевнені, що його буде прихильно вислухано, оскільки твердо переконані – бо мали не одне підтвердження – у доброзичливості Святого Апостольського Престолу до нашої Церкви.

Завжди щонайвірніші сини Святого Апостольського Престолу, ручаємося зоставатися щонайпослушнішими слугами Вашої Святості.

Львів, 10 грудня 1926 року.

4. Листи о. Олександра Бачинського, генерального вікарія Львівської єпархії від 5 травня 1928 р.

Отець Олександр Бачинський († 9 червня 1933 р.) належав до найбільш довірених людей митрополита Андрея Шептицького. На такий статус вплинуло дуже багато чинників, зокрема його блискуча освіта, ерудованість, широта поглядів, життєвий і церковний досвід тощо. У Львівській єпархії він завжди відігравав провідну роль. Після арешту митрополита Андрея російською військовою жандармерією він виконував уряд канцлера, з 1920 р. – тобто в час кількарічної відсутності митрополита в Галичині – він по суті керував єпархією як генеральний вікарій.

У справі просування о. Климентія Шептицького на єпископа-помічника Львівського о. Бачинський, мабуть, прислужився найбільше. Свідченням цього є хоча б два його листи, які збереглися до наших днів, що були надіслані до компетентних дикастерій Римської курії. У них він відважно та послідовно відстоює справу єпископської хіротонії рідного брата митрополита Андрея. Обидва листи датуються 5 травня 1928 р., написані латиною і є абсолютно однаковими за змістом. Різняться між собою хіба адресатами, до яких вони повинні були потрапити.

Одержувачем першого листа був секретар Священної Конгрегації для Східної Церкви кардинал Люїджі Сінчєро († 7 лютого 1936 р.) (іл. 1–2), другого листа було надіслано кардиналу Франческо Мармадджі († 3 листопада 1949 р.), котрий у 1928 р. виконував місію апостольського нунція

у Польщі (іл. 3). Самі ці знані постаті очолювали дві поважні церковні інституції, від яких великою мірою залежав вибір єпископів, у тому числі для Львівської єпархії. Їхні думки про ту чи іншу особу ставали підставою вибору, який остаточно був прерогативою папи.

Уже на самому початку листа о. Олександр Бачинський зазначає, що звертається до достойних церковних ієрархів як генеральний вікарій і член Митрополичої капітули, але також від імені усіх її членів.

Далі переходить до викладення суті питання. З його слів з'ясовується, що розмови про єпископа-помічника для Львівської архієпархії точаться вже віддавна. Це питання піднімають не тільки представники духовенства і капітули, а й сам митрополит Андрей, який з огляду на свій похилий вік і фізичну неміч потребує помічч. Кандидатуру свого рідного брата Климентія на єпископа-помічника Львівського, якого йому запропонували представники духовенства і капітули, митрополит цілковито відкинув, оскільки побоюється закидів щодо nepотизму. Тому, як постає з листа, о. Олександр Бачинський за власною ініціативою, не повідомляючи про це самого митрополита, написав до папи листа з проханням усе ж таки іменувати о. Климентія Шептицького єпископом-помічником Львівським.

Аргументи, що їх наводить о. Олександр Бачинський і які повинні стати причиною номінації о. Климентія на єпископа-помічника Львівської єпархії, є майже в усьому співзвучними з тими, що їх знаходимо у листі священників до папи Пія XI. Винятком є хіба підкреслення великої жертвовності у житті о. Климентія: він покинув високу світську кар'єру, а сам посвятився чернечому життю. Свої родинні мастки передав у власність співбратом монахам-студитам.

Зважаючи на вищесказане, автор листа просить згаданих раніше кардиналів, щоб вони силою свого уряду посприяли позитивному вирішенню його прохання. Водночас, будучи свідомим того, що дискусії навколо питання єпископства о. Климентія можуть зайняти чимало часу, він звертається до них про клопотання перед митрополитом Андреем, щоб він у міжчасі погодився іменувати свого рідного брата Климентія архідияконом митрополичої капітули. При цьому о. Бачинський зазначає, що капітула вже не раз зверталася до митрополита з таким проханням, але він цілковито відкидає навіть таку можливість.

Завершує листи загальноприйнятними на той час висловами покори та відданості.

Eminentissime Domine!

Alexander Bazzynskyj, Vicarius generalis dioeceseos Leopoliensis, rit. gr. atque praepositus Capituli Metropolitanus eiusdem dioeceseos nomine Capituli Metropolitanus protectionem benignissimam in causa, quae sequitur, humillime exposcere audet.

Anno elapso humillimam petitionem Beatissimo Patri mediante S. Congregatione pro Ecclesia Orientali prosternere ausus sum, ut Beatissimus Pater Excellentissimo Domino Nostro Metropolitanae Andreae com. Szeptycky Episcopum Coadiutorem concedere dignetur et quidem, ut fratrem eiusdem Rev. Clementem com. Szeptycky, hegumenum provinciae monasterii S. Theodori Studiae pro hoc officio nominare velit. Haec omnia in scio Excell. Dom. Metropolita feci, quia ex privatis colloquutionibus compertus sum, ipsum numquam personam Clementis Szeptycky ad hanc dignitatem propositurum esse, ne quodammodo ab hominibus malae voluntatis de nepotismo argueretur. At Metropolitam, qui iam provecior aetate est, Episcopo Coadiutore summopere indigere, nemo est, qui non videat.

Persuasum autem est Capitulo Metropolitanano non nisi Rev. P. Clementem Szeptycky, qui et tamquam sanctitatis vitae

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Ludovico Card. Sincero,

S. Congregationis pro Ecclesia Orientali Secretario

R O M A E .

7
8

butus ab omnibus existimatur, parem esse ad hoc officium tuendum Ipse est, qui principem locum, quem uti laicus tenuerat, reliquit, seque vitae religiosae dedit, se suaeque permagna bona familiaria monasterio S. Theodori de Studio offerens. Ipse est, cuius designatione pro Episcopo Coadiutore Leopoliensi cum iure successionis facta, populi nostri unanimia vota explerentur. Quapropter Capitulum Metropolitanum ea qua par est humilitate Excellentiam Vestram rogare audeat, ut Excell. V. Rev. apud Beatissimum Patrem in hac causa benignissima intervenire dignetur, firmissime confidens hanc benignissimam interventionem non sine successu eventuram.

At interim, donec haec gratia nobis concessa erit, Capitulum Metropolitanum Excellentissimum Dominum Nostrum Metropolitanum Andream multoties rogabat, ut eidem Rev. Clementi Szeptycky officium nunc vacans Archidiaconi Capitularis conferat. Iam vero Excell. Metropolita preces Capituli Metropolitanum exaudire recusavit, et quidem ex motivo, quia Rev. Clemens Szeptycky frater eius germanus est Capitulum igitur Metropolitanum rogat Excellentiam V. Rev. ut in Excell. Metropolitanum Nostrum influere dignetur, ne ipse votis Capituli sui renuere conetur, vel etiam, quod opportuius, ut S. Sedes Apostolica hac vice officium Archidiaconi Capituli Metropolitanum eidem Rev. Clementi Szeptycky conferre dignetur.

Maximas agens gratias pro interventione benignissima permaneo.

Excellentiae Vestrae Rev.
humillimus famulus

Leopoli, die 5 Mai 1928.

Текст (переклад з латинської мови)

Високопреосвященному і Преосвященному, Владиці Луїджі кардиналу Сінчеро, Секретарю Священної Конгрегації для Східної Церкви,

Рим.

Ваша Еміненціє!

Олександр Бачинський, Генеральний Вікарій Львівської єпархії грецького обряду і препозит Митрополичої Капітули тієї ж таки єпархії, наважується від імені Митрополичої Капітули смиренно просити щонайласкавішої протекції у викладеній нижче справі.

Минулого року я наважився за посередництвом Священної Конгрегації Східної Церкви уклінно звернутися до Святійшого Отця із щонайсмирнішим проханням, щоб Святіший Отець дозволив надати нашому Митрополиту Андрею, графові Шептицькому, Єпископа-Помічника, а саме щоб зволив номінувати на цю посаду його ж таки брата, преподобного Климентія, графа Шептицького, провінційного ігумена монастиря святого Теодора Студита. Усе це я зробив без відома Високопреосвященного Владики Митрополита, бо із приватних розмов довідався, що сам він ніколи не запропонує на цю посаду особу Климентія Шептицького, щоб не дати приводу людям злої волі для звинувачень у nepотизмі. Проте всім видно, що Митрополит, який уже в похилому віці, дуже потребує Єпископа-Помічника.

Митрополича ж Капітула переконана, що займати цю посаду придатний лише Преподобний Отець Климентій Шептицький, адже всі його вважають немовби взірцем святобливого життя й виняткової культури та вихованості, а до того ж досвідченим у багатьох галузях. Він покинув високу посаду, яку займав мирянином, і віддався чернечому життю, пожертвувавши себе самого та превеликі родинні маєтки монастиреві святого Теодора Студита. Із його призначенням на Єпископа-Помічника Львівського з правом наступництва здійсниться одностайне бажання нашого народу. Тому Митрополича Капітула наважується з належним смиренням просити Ваше Високопреосвященство, щоб Ваше Високопреосвященство зволив поклопотатися в цій справі перед Святішим Отцем; і твердо впевнена, що це щонайласкавіше клопотання не залишиться безуспішним.

А тим часом, доки нам буде уділено цю ласку, Митрополича Капітула багаторазово просила нашого Високопреосвященного Владику Митрополита Андрея, щоб надав тому ж таки Преподобному Климентові Шептицькому нині вакантну посаду Архидиякона Капітули. Проте Високопреосвящений Митрополит відмовився вислухати прохання Митрополичої Капітули під тим приводом, що Преподобний Климентій Шептицький –

його рідний брат. Отож, Митрополича Капітула просить Ваше Високопреосвященство вплинути на нашого Високопреосвященного Митрополита, щоб той не намагався йти всупереч бажанню його Митрополичої капітули; а ще краще — щоб цього разу святий Апостольський престол зволив надати посаду Архидиякона Митрополичої Капітули тому ж таки Преподобному Климентові Шептицькому.

Із превеликими подяками за щонайласкавіше клопотання, застаюся щонайсмирнішим прислужником Вашого Високопреосвященства.

Львів, 5 травня 1928 року.

Лист Львівської митрополичої капітули до митрополита Андрея Шептицького від 7 травня 1928 р.

Цей лист, хоч і підписав одноосібно о. Олександр Бачинський як архіпресвітер митрополичої капітули, все ж таки носить колективний характер, оскільки підписант виразно стверджує, що робить це від імені всіх членів капітули. Його датування вказує на те, що він був написаний два дні після того, як о. Бачинський надіслав два однакові листи до Священної конгрегації для Східної Церкви і до апостольської нунціатури у Варшаві, про які вже була мова.

Насамперед о. Олександр Бачинський все ж таки повідомляє митрополита Андрея про листи, які він від імені митрополичої капітули надіслав до чільних представників Апостольської столиці враховуючи і папу, з проханням іменувати отця Климентія Шептицького єпископом-помічником Львівським.

Однак, будучи свідомим того, що прийняття такого рішення потребує часу і праці, він пропонує митрополиту зробити крок назустріч, призначивши ігумена студитів архидияконом Львівської митрополичої капітули. Це, на його думку, тільки посилить позицію останньої і дасть їй можливість ефективно допомагати митрополиту в управлінні Львівською архієпархією.

9

Ваша Ексселенціє!

Перед роком вручено писько Его Святости Папи Пію ХІ, щодо зволнв іменувати БПр. Іулена Студитів о. Климентія Шептицького Суффраганом з правом наслідства гр. к. Митрополії Львівської, для котрого вздержано обсаджєнь посади Архідіякона Митрон. Капітули.

Доси та справа не зістала рішена і Митрон. Капітула вносить просьбу до Нунціатури в Варшаві і до св. Конгрегації для Восточних, щодо вставили ся до Апостольского Престола о пристіженє рішеня тої справи.

Митрон. Капітула не трапить надії, що Апостольска Столиця задостигуєнитъ прошеню Митр. Капітули. Но нім то наступитъ, удає ся з умильним прошенєм до Вашої Ексселенції, щоб зволни о. Іулена Климентія іменувати Архідіяконом Митрон. Капітули в тім убіреню, що так Курія Архієпископска, якої Митрон. Капітула узискає тд кождим зглагом додатну силу.

Від гр. к. Митрон. Капітули
Львів, дня 7. мая 1928.

 Архієпископ

Текст

Ваша Ексцеленціє!

Перед роком вручено письмо Єго Святості Папі Пію XI, щоби зволив іменувати В[исоко] Пр[еподобного] Ігумена Студитів о. Климентія Шептицького Суфраном з правом наслідства гр[еко-]к[атолицької] Митрополії Львівської для котрого вздержано обсадження посади Архідіякона Митрон[оличої] Капітули.

Доси та справа не зістала рішена і Митрон[олича] Капітула вносить просьбу до Нунціатури в Варшаві і до св. Конгрегації для Восточних, щоби вставилися до Апостольського Престола о приспішене рішення тої справи.

Митрон[олича] Капітула не тратить надії, що Апостольска Столиця задостъчунить прошеню Митрон[оличої] Капітули.

Но нім то наступить, удаєся з умільним прошенням до Вашої Ексцеленції, щоби зволили о. Ігумена Климентія іменувати Архідіяконом Митрон[оличої] Капітули в тім увіреню, що так Курія Архієпископска, як і Митрон[олича] Капітула узискає під кожним оглядом додатну силу.

Від гр[еко-]к[атолицької] Митрон[оличої] Капітули

Львів, дня 7 мая 1928.

[підпис]

А. Бачинський

Архипрезвитер.

Лист Львівської митрополичої капітули до митрополита Андрея Шептицького від 14 вересня 1928 р.

Цей лист є черговою спробою Львівської митрополичої капітули переконати митрополита Андрея у тому, щоби він все ж таки підтримав номінацію свого рідного брата Климентія на єпископа-помічника Львівського з правами спадкоємності і здійснив практичні кроки у цьому напрямку.

Для того, щоби увесь процес мав канонічний і офіційний характер, члени митрополичої капітули вирішили зібрати спеціальне засідання, на якому окремо обговорити питання майбутнього кандидата на єпископа-помічника Львівського. Засідання відбулося 13 вересня 1928 р. На ньому було одногослоно вирішено підтримати кандидатуру о. Климентія Шептицького на архідіякона митрополичої капітули, а також просити митрополита Андрея, щоби він зробив усе можливе, аби його рідний брат став єпископом-помічником Львівським із правами спадкоємності.

Після проведення засідання митрополича капітула через своїх уповноважених представників – о. Олександра Бачинського, архіпресвітера, й Олександра

Ковальського, крилошанина – вирішила листовно звернутися з проханням до митрополита, щоби він підтримав їхні рішення. Члени капітули прекрасно розуміли, що головною перешкодою для митрополита Андрея у справі з єпископством о. Климентія був той факт, що він є його рідним братом.

Виглядає на те, що члени капітули шукали канонічних аргументів, щоби остаточно переконати митрополита. І знайшли. Вони пішли за простим принципом, – що не є заборонене, те є дозволене. А тому, просячи митрополита іменувати о. Климентія архідіяконом капітули, вони стверджують, що немає жодного документа, який би забороняв йому призначати на цю посаду свого рідного брата.

Цей лист є ще одним доказом того, яким сильним було прагнення митрополичої капітули бачити о. Климентія Шептицького єпископом-помічником Львівської архієпархії з правами спадкоємності.

Текст

Ч. 19/Кап.

Ваша Ексцеленціє!

Посада Архідіякона в гр[еко] кат[олицькій] Митрополичій Капітулі є опорожнена. Посаду ту має обняти майбутній Єпископ-Суфратан Вашої Ексцеленції. Від смерти бл[аженної] н[ам'яті] Єпископа Йосифа Боцяна – Митрополича Капітула уважала одиноким відповідним на Єпископа-Суфратана Високопреподобного о[тця] Климентія Шептицького, Ігумена Студитів і ту свою гадку виявила окремим письмом Св[ятійшому] Отцю Папі, Св[ященній] Конгрегації для Восточних Справа і Нунціатурі і просила є Єго заіменоване. Митрополича Капітула є того увіреня, що та просьба буде узгляднена, наколи Ваша Ексцеленція вискажуть Свою згоду.

З огляду однак, що о[тець] Ігумен Климентій є братом Вашої Ексцеленції, доси відтягаються від заявленя Своєї згоди обавляючися, щоби не посуджувано Вашу Ексцеленцію о непотизм і з того поводу відказали навіть просьбі Капітули о іменоване о[тця] Климентія Капітули лиш для того, що Він є братом Вашої Ексцеленції. Іменоване членів Капітули прислугує Вашій Ексцеленції в порозуміню з Капітулою, а нігде не є сказано, що членом Капітули не може бути брат Владики.

З огляду на се, що членів Капітули Владика іменує в порозуміню з Капітулою, Капітула має важний голос в тій справі і для того рішила одногослоно на засіданю дня 13.IX.1928 еще раз просити Вашу Ексцеленцію, щоби зволили ласкаво іменувати о[тця]. Ігумена Климентія Архідіяконом Митрополичої Капітули й поробити всі кроки, щоби о[тець]. Климентій був Св[ятим] Престолом іменований Єпископом Суфратаном є правом наслідства Вашої Ексцеленції.

Від гр[еко] кат[олицької] Митрополичої Капітули у Львові, дня 14 вересня 1928

[підпис]

А.Бачинський

Архипрезвитер,

Представник Капітули

[підпис]

Олександр Ковальський

Крилошанин, нотар.

5. Лист (проект) митрополита Андрея від 14 листопада 1928 р.

Архівні документи, які дійшли до наших днів, зокрема і ті, які ми аналізуємо, дають нам можливість зрозуміти, яким широким і сильним був рух священників та мирян, що хотіли бачити отця-ігумена Климентія Шептицького єпископом-помічником Львівським. Водночас, можна зрозуміти ситуацію і самого митрополита Андрея, котрий небезпідставно побоювався усіляких закидів із різних сторін, у тому числі політичних кіл, коли він погодиться на іменування свого рідного брата єпископом з правами спадкоємності.

Зважаючи на те, що його найближче оточення одностайно виступало за призначення о. Климентія єпископом, що суперечило волі митрополита, він вирішив порадитися у цій справі з людьми з-поза Львівської архієпархії, але які знали добре її духовенство і яким він особисто довіряв.

У справі № 270, яка є головним предметом нашого дослідження, знаходимо одного дуже цікавого листа, а радше його проект, що датується 14 листопада 1928 р. Проект листа, судячи з його змісту, був написаний у Римі. Знаходимо також і його переклад латинською мовою. Почерк вказує на те, що як сам проект листа, так і його переклад був написаний котримсь із секретарів митрополита Андрея, але під його диктовку. Єдиною цікавою деталлю, яка відрізняє український і латинський проекти листів є те, що на латинському варіанті ліворуч зверху простим олівцем написано, що зроблено кілька копій цього листа, кожна на окремому бланку. З цього можна висувати, що митрополит Андрей радився одночасно у справі єпископа-помічника з кількома людьми.

Хто були ці люди? На підставі документації, яку ми маємо, важко відповісти на це питання. Коли взяти до уваги спосіб звертання “Ваше Преосвященство”, то однозначно можна ствердити, що серед них є котрийсь єпископ. Але, не виключено, що адресатами цього листа були також священники, яким митрополит Андрей довіряв та на думку яких зважав. Зрештою, декого з них можна гіпотетично вирахувати, але про це пізніше.

Переїдімо до аналізу змісту самого листа. З першого абзацу можна зрозуміти, що митрополит Андрей у намаганнях Львівської митрополичої капітули за будь-яку ціну лобіювати кандидатуру його рідного брата Климентія на єпископа-помічника вбачає односторонність, якої дуже побоюється. Про це він пише з надзвичайною і властивою йому делікатністю, не засуджуючи, але розуміючи. Саме тому він вирішує вдатися до поради ззовні.

Водночас митрополит також визнає, що його вік і стан здоров'я вже не дозволяють йому повноцінно виконувати всі обов'язки, які випливають із уряду. А тому він має велику потребу у єпископо-помічнику, який би після його смерті міг перейняти справи архієпархії. Звертаючись до невідомого нам адресата, він стверджує, що той добре орієнтується у ситуації, як також добре знає греко-католицьке духовенство Галичини. На випадок, коли б чогось не знав, він може без жодних перешкод попросити додаткової інформації у тих осіб, яких вважатиме гідними довіри. Митрополит Андрей не подає жодних характеристик майбутнього єпископа-помічника з правами спадкоємності, ані не називає жодних прізвищ. Ба більше, він жодним словом не згадує про те, що священники і митрополича капітула одностайно висловлюються на підтримку його рідного брата ігумена Климентія Шептицького. Він тільки стверджує, що єпископ-помічник, згідно з правом, повинен бути членом Львівської капітули у статусі архідиякона, оскільки ця посада залишається вакантною.

Митрополит завершує свого листа словами вдячності невідомому адресату, запевняє його у молитовній пам'яті. Але важливою деталлю, яку знаходимо наприкінці листа, є прохання, щоб “відповідь прислати по можності як найскорше до Львова”. Все це вказує на те, що восени 1928 р. митрополит Андрей хотів остаточно визначитися з кандидатурою єпископа-помічника, щоб могли спокійно продовжувати вирішувати справи архієпархії, яких, з огляду на тогочасні суспільно-політичні обставини, ставало щораз то більше.

Забігаючи наперед, слід зауважити, що дискусія над кандидатурою єпископа-помічника тривала ще рік, оскільки щойно 16 вересня 1929 р. папа Пій XI проголосив ним о. Івана Бучка, який був дуже добре знаний у римських колах. До того у 1921 р. він захистив докторську дисертацію з богословських наук, а опісля був ректором Папської малої української семінарії в Римі. Його єпископська хіротонія відбулася 20 жовтня 1929 р. у церкві Свв. Сергія і Вакха у Римі. Головним святителем був митрополит Андрей, а співсвятителями преосвященний

Григорій Хомишин, єпископ Станіславівський, і преосвященний Йосафат Коциловський, єпископ Перемишльський.

Текст (переклад з латинської мови)

Рим, 14 нов[ембрія] 1928.

Ваше Преосвященство!

Прошу мені простити, коли в дуже важній справі, що відноситься до моєї Єпархії і до моєї особи, звертаюся до жичливості і доброти Вашого Преосвященства в тім пересвідченню, що в братерській приязни Вашій найду добру раду в Христі. Бо в справі, в якій пишу, боюся і власного суду і ради тих, навіть найліпших мужів, що звичайно є моїми дорадниками у важних справах, боюся іменно, що на справу будуть дивитися з одного лишень боку і подадуть сторонничу раду.

Я зачав тридцятий рік єпископства і мушу думати про ту поміч, без якої ледви чи зможу сповнити як слід всі обов'язки єпископа, про поміч коад'ютора або єпископа-помічника. Тому звертаюся до жичливості і приязни Вашого Преосвященства з проською, щоби зволили вказати мені на ту особу, або ті особи, що їх будете уважати в Бозі за найвідповідніших на єпископа-суфрагана.

Знаєте достаточну духовенство наших усіх Єпархій або бодай значніших священників з того духовенства, щоби Ви могли запропонувати одного або трех кандидатів. Коли не будете мати достаточних інформацій, будьте так добрі, покійно прошу, поінформуватися у тих, що можуть дати добрі і певні відомості.

Єпископ-суфраган мусів би зістати і Каноніком Львівської Капітули, то єсть обняти становище Архидіякона, що під пору вакує (залишається вакантною. – Ред.).

Будьте так для мене ласкаві і не відмовте тої услуги братної любови в справі, як видите, дуже важній, в якій боюся сам перед Богом відповідати.

Розваживши перед Богом цілу справу, зволять Ваше Преосвященство відповідь прислати по можливості як найскорше до Львова.

Молитви щоденні при Божім престолі за Ваше Преосвященство і всі Ваші справи, що їх обіцюю, най будуть доказом моєї вдячності.

З чувствами найвищої пошани і братньої любови в Христі остаю...

7. Лист ієромонаха Панкратія Кандюка (ЧСВВ) до митрополита Андрея від 28 листопада 1928 р.

Постать ієрм. Панкратія-Михайла Кандюка (ЧСВВ) на сьогодні є маловідомою навіть у чернечих колах. Більше про нього знають дослідники історії василіянського чину і взагалі історії УГКЦ. Але свого часу він був людиною, яка виконувала дуже важливу місію у Римі як для свого чину, так і

для всієї Церкви. Намагаючись знайти хоча б якусь інформацію про нього, я виявив, що її не так багато. Завдяки підказці ієрм. Єроніма Гріма (ЧСВВ), мені вдалося отримати електронний примірник “Записок ЧСВВ” (Том III (IX), Вип. 1–2), у якому вміщений короткий життєпис ієрм. Панкратія Кандюка латинською мовою (С.100–102), що його свого часу написав головний редактор цієї відомої серії ієрм. Іриней-Іван Назарко (ЧСВВ). Тому перед тим, як розпочати аналіз листа о. Панкратія Кандюка (ЧСВВ) до митрополита Андрея, варто кілька слів сказати про нього самого.

Народився він 20 листопада 1871 р. у селі Тартаків, Сокальського району, Львівської області. Здобувши початкову, а опісля середню освіту у львівській гімназії 13 жовтня 1896 р. у ще юному віці він зголосився як кандидат до монастиря отців-василіян у Добромилі. Після трирічної монастирської формації 30 липня 1893 р. бр. Панкратій-Михайло Кандюк складає довічні обіти. А 20 серпня 1896 р. після закінчення філософсько-богословських студій у Кракові отримує священничі свячення. Після завершення студій сповнює різноманітне служіння на різних урядах у василіянських монастирях у Бучачі, Добромилі, Крехові та Лаврові.

У 1925 р. монастирський провід скеровує ієрм. Панкратія до Риму в колегію Св. Йосафата, де він до 1932 р. виконує місію духівника студентів. Тим часом Конгрегація у справах Східної Церкви покликала його до складу консульторів цієї дикастерії Римської Курії, а чин Святого Василя Великого на генеральній капітулі у Добромилі, яка відбулася у червні 1931 р., призначив його прокуратором чину у Римі.

Коли у 1932 р. Колегію Св. Йосафата перенесли на узгір'я Джанікольо, о. Панкратій Кандюк залишився у старому приміщенні колегії, яке розташовувалося біля храму Свв. Сергія і Вакха. Так він до кінця своїх днів ревно трудився на благо всієї Церкви і василіянського чину. 25 вересня 1948 р. ієрм. Панкратій Кандюк відійшов до Господа по вічну нагороду, залишаючи по собі пам'ять доброго трудівника на Христовій ниві.

Митрополит Андрей, приїжджаючи до Риму, зупинявся переважно у старому приміщенні Колегії Св. Йосафата. Тут він мав власну кімнату, а також окрему канцелярію, через яку контактував у різних церковних справах з Апостольською столицею. Ієромонах Панкратій Кандюк був для митрополита Андрея великим помічником і порадником, особливо у важливих справах.

Отож у Ф. 358, Оп. 3, Спр. № 270 зберігся також лист від ієрм. Панкратія Кандюка до митрополита

Андрея написаний латиною, який датується 28 листопада 1928 р. Із листа стає зрозуміло, що митрополит, шукаючи найбільш відповідну кандидатуру на єпископа-помічника Львівського, вирішив надіслати листи до різних довірених осіб, які добре знали стан справ у Львівській архієпархії, та й взагалі в Українській греко-католицькій церкві. До числа цих осіб належав також ієрм. Панкратій Кандюк.

Відповідаючи на прохання митрополита Андрея, він чітко і промовисто вказує на особу о. Климентія Шептицького як єдиного гідного, зазначаючи при цьому, що “в наших умовах марно й шукати іншого такого ж придатного кандидата”. Очевидно, говорячи про умови, він має на увазі тяжкі міжвоєнні часи, як також ситуацію, у якій опинилася вся УГКЦ. Особу о. Климентія він характеризує якнайкращими словами. Ієромонах Панкратій називає його монахом виняткової чесноти, відданим у послусі Апостольській столиці. До того ж він звертає увагу на його освіченість, життєвий досвід, у якому наріжним каменем є “сила духу й непохитна воля у доланні труднощів”. Із огляду на всі ці та інші риси, притаманні особі о. Климентія, ієрм. Панкратій Кандюк у дусі монашої скромності смиренно радить митрополиту Андрею “постаратися про піднесення Преподобного Отця Ігумена Климентія Шептицького до служіння Єпископа-Помічника з правом наступництва”.

Очевидно, що автор листа мусив безпосередньо контактувати з Львівською митрополічною капітулою, а також з духовенством архієпархії, оскільки він добре обізнаний з їхніми очікуваннями, стараннями і прагненнями. Це, мабуть, зрозумів і сам митрополит Андрей, оскільки не наважився піти за порадою ієрм. Панкратія, але його листа він зберіг для історії як важливий документ у своєму особистому архіві. Цей лист є також свідченням широти поглядів і самого автора листа та його розуміння ситуації УГКЦ та Львівської архієпархії у міжвоєнному періоді.

Текст (переклад з латинської мови)

Високопреосвященному

Владиці Андрєєві Шептицькому,

Архієпископові і Митрополиту Львівському.

Рим, 28 листопада 1928 року.

Високопреосвященний Владико!

На подане мені питання про те, яку я знаю з-поміж священиків особу, найпридатнішу для служіння Єпископа-Помічника у Львівській Архієпархії, щонайсмиренніше відповідаю:

Достатньо знаю священиків, яких можна взяти до уваги при виборі; та не знаю серед них жодного, який міг би зрівнятися потрібними обдаруван-

нями із Преподобним Отцем Ігуменом Климентієм Шептицьким. З власної обізнаності мені відомо, що він – монах виняткової чесноти, відважний і ревний священик, розважливий та солідний настоятель, щонайвірніший католицькій Церкві, щонайпокірніший Святому Престолу, щонайзавзятіший у спасінні душ, відданий поширенню Царства Божого аж до власного пониження. Якби випала нагода, Преподобний Отець Климент не ухилився б і від героїчної самопожертви заради Божої слави та блага Христового стада. Та найкращою рекомендацією для єпископського служіння є його виняткова освіченість, приязна поведінка, обачність та розважливість у пізнанні людей та справ і у виборі засобів; а ще – сила духу й непохитна воля у доланні труднощів.

На мою думку, в наших умовах марно й шукати іншого такого ж придатного кандидата.

Тому, будучи твердо переконаним, що чиню вгодну Богові та якнайкориснішу для Церкви справу, смиренно раджу Вашому Високопреосвященству, наскільки можливо, постаратися про піднесення Преподобного Отця Ігумена Климентія Шептицького до служіння Єпископа-Помічника з правом наступництва.

Щонайпокірніший слуга во Христі Вашого Високопреосвященства,

Отець Панкратій Кандюк, Чину святого Василія Великого,

Радник Священної Конгрегації Східної Церкви.

8. Лист о. Йосифа Сліпого, ректора Львівської духовної семінарії до митрополита Андрея від 2 листопада 1928 р.

Серед документів, які демонструють бажання різних кіл духовенства Львівської архієпархії старатися про те, щоб єпископом-помічником митрополита Андрея з правами спадкоємності став саме о. Климентій Шептицький, особливе місце посідає лист о. Йосифа Сліпого від 2 листопада 1928 р. (іл. 4). Ректор Львівської духовної семінарії Святого Духа написав його на особисте прохання митрополита. Згаданий лист зберігається серед особистої кореспонденції між митрополитом Андреем і отцем Йосифом Сліпим під наступною архівною сигнатурою: Ф. 358, Оп. 1, Спр. № 345, Арк. 73–75. Лист-характеристику, про яку ведемо мову, недавно опублікував д-р Іван Матковський у “Біографії” о. Климентія Шептицького (С. 402, 404–405), однак для повноти розгляду порушеної проблематики ми також розглянемо її більш детально та представимо зацікавленому читачеві.

75 82

коо наїтрамму.
 Тризавеса Ваший Екзекуції, що
 зза каденію праці, не маю спокійної
 хвили передумати цілої справи зі стана-
 новища Екзекуції. Тому Єрхи про
 напад на Семінарію, швидко і мене
 замреворують. Вирозім тому дакувати
 вело до темер дошть горе. Прислаю дупре
 о відієній завтра внощувте і підписи
 Олександрів, які могу ризісати підписе.

Цією святихавесні ризи
 і прохав о молитви за
 Семінарію владели
 о Вашої Сіми.

Львів 21 7 209. бер. 1928.

Отець Йосиф Сліпий втішався великою довірою як самого митрополита Андрея, так і його рідного брата Климентія, з яким вони товаришували ще зі студентських часів у Інсбруці. У своєму зверненні до народу від 26 липня 1940 р. на випадок смерті, яке зберігається у Ф. № 201, Оп. 5, Спр. 38, митрополит Андрей характеризує його вже як свого єпископа-помічника з правами спадкоємності, висловлюється про Сліпого як про найбільш довірену і надійну особу. Ось його слова: “Преосв[ященний] Йосиф ділив зо мною усі думки щодо душпастирської праці і щодо зєдинення Церкви. Про нього можу сказати уживаючи слів св. Павла, що «не мав я нікого так однудушного» як Преосв[ященного] Йосифа тому маю певну в Бозі надію, що Преосв[ященний] Йосиф довгі літа буде вашим душпастирем-митрополитом і поведе вас Божими дорогами до вічного спасення”. З цих слів стає зрозумілим, чому в непростий у своєму житті момент – вибору єпископа-помічника з правами спадкоємності – митрополит Андрей звертається саме до о. Йосифа Сліпого.

Свою характеристику про особу майбутнього єпископа-помічника Львівського ректор духовної семінарії у прийнятному для нього чіткому стилі висловлювання ділить на дві частини. У першій частині викладає усі виклики, перед який опинилася Львівська архієпархія, а в другій – безпосередньо вказує на о. Климентія Шептицького як на найбільш відповідного кандидата на цю церковну посаду і коротко характеризує його. Стислість та чіткість листа отця Йосифа Сліпого не потребують додаткових коментарів, усе ж таки слід звернути увагу на цікаві моменти, яких не зустрічаємо в інших документах.

Передовсім о. Йосиф Сліпий вказує на зовнішні і внутрішні виклики, перед якими стоїть Львівська архієпархія. Зовнішні виклики – це насамперед напружена політична ситуація, у якій Церква повинна зайняти власне становище. Серед найбільш загрозливих внутрішніх викликів він згадує брак єдності між духовенством у справах обрядових і політичних, брак розуміння та підтримки з боку Станіславського і Перемишльського єпископів, потребу упорядкування майнових питань архієпархії і, врешті-решт, слабке здоров'я самого митрополита Андрея. Цікавим є те, що о. Йосиф Сліпий у своєму листі до митрополита проявляє якнайбільшу відкритість і прямотинність.

Коли ж йшлося про характеристику о. Климентія як найкращого кандидата на наступника для митрополита Андрея, то він вказує на кілька його чеснот: побожність і самопосягату, великий життєвий досвід, який так потрібний у складний час, величезна

підтримка серед духовенства тощо. Але найголовнішим аргументом для отця Йосифа Сліпого є, мабуть, те, що о. Климентій продовжить провадити Церкву тією дорогою, яку обрав митрополит Андрей.

Варто визнати, що характеристика ректора духовної семінарії на єпископа-помічника Львівського з правами спадкоємності є хоч і не веломовною, але дуже чіткою, змістовною та інформативною.

Текст

Сл[ава] І[сусу] Хр[исту]!

Ваша Ексцеленціє!

В прохання о єпископа-помічника можна би, на мою неміродайну думку, навести слідуєчі рації:

1. Велика архієпархія і митрополія, її висунення на Схід. Большевицьке сусідство як загалом дух часу перестроюють ціле життя. Церква мусить опанувати нові напрями і течії, і то відразу. Се вимагає помноження сил.

2. Напрями польської правительственої політики і церковної польського єпископату збуджують підозріння вірних. Правительство потайки, така гадка загалу, фаворизує нез'єдинених, а з другої сторони “Польська Унія” загрожує ідеї з'єдинення України і Росії. В помічнику-єпископові зобачують всі закріплення нашої Церкви.

3. Внутрішнє положення архієпархії: сектантство, схизма, знову автокефальні кличі, вправді без поважнішої хвилевої небезпеки, але треба скріпити віру через часті поїздки помічника.

4. Конечність, а при тім добрі нагоди опанувати товариство “Просвіти”, “Рідної школи”, економічні інституції, бурси гімназійні і ремісничі і т. д.

5. Парцеляція ґрунтів, забезпечення архієпархіяльних капіталів, візитації і поїздки по єпархії, суд церковний.

6. Невдача “християнської організації”, якої обава заходить, утруднить положення Митрополита. Піддержувана фондами епі[скопськими]. Станіславського і Перемиського і їх вдачами, попадає в екстерми, простими виступами знижується до рівня ворогів Церкви, яких побороє і тим компрометує католицьке становище загалом в очах цілого громадянства. Відтучує безпотрібно запал духовенства, ангажується в політичні виступи (угодовища, яка викликала і в самій Організації тертя). Супроти Східних займає дуже неприєднююче становище, передовсім через безоглядне облатинення обряду. Поширювання християнського погляду на події і їх освітлювання з точки віри, пошана авторитету єрархії треба би належно спрямувати і використати для здвигнення релігійного духа архієпархії і вдержати рівнож напрям церковної політики.

7. Старший вік і слабке здоров'я Ексцеленції, дальше Митрополит не може себе експонувати в підготовчих тих акціях з огляду на непевний вислід, а мимо того треба авторитетної особи.

8. Лат[инська] Львівська архієпархія має вже помічника, хоч менша і ситуація о много лекша.

За особою о. ігумена Климентія промовляють слідуєчі рації:

1. Його глибока побожність і ніжна скромність, а при тім висока загальна ерудиція.

2. Чоловік посвяти і пожертвування, що не глядить своєї користі. Він відданий Церкві і Вашій Ексцеленції.

3. Фінансові спосібности і рідкий в нас досвід на тім полі, що в теперішнім положенню перефінансування архієпархії, є великої ваги.

4. Чоловік, що вмє вдержати засаду і вмє вийти з тяжкого положення. Має реальні погляди на хід церковних справ.

5. Має здорові суди і опановує ситуацію.

6. Має пошану в цілім духовенстві. Загальне пересвідчення, що він одинокий беззамінний кандидат на єпископа.

7. Вдержить напрям церковної політики, який розпочали Ексцеленція і буде противагою проти Станіславівського і Перемиського напрямку.

Признаюся Вашій Ексцеленції, що із-за надміру праці не маю спокійної хвилі передумати цілої справи зі становища Ексцеленції. До того слухи про напад на Семінарію мимохїть мене затривожують. Впрочем Богу дякувати всьо до тепер досить добре. Прохаю дуже о авдієнцію завтра вполудне і підписи банкетів, які хоч розіслати пізніше.

Цілую святительські руці і прохаю о молитви за Семінарію.

Відданий о. Йосиф Сліпий

Львів 2/ХІ, 7 год[ина] веч[ора] 1928.

Замість висновку

Історія з кандидатурою єпископа-помічника Львівського заслуговує на поважне окреме наукове дослідження. Із листування митрополита Андрея з представниками різних кіл духовенства, а особливо найбільш довірених осіб, постає висновок, що розмови на цю тему розпочалися ще у 1919 р. Головною причиною стало те, що після періоду заслання у Росії здоров'я митрополита Андрея Шептицького було поважно підірване.

Окрім цього, велика міграція українців в країни Європи і Америки, вимагала від митрополита здійснення частих довготривалих подорожей, які мали на меті об'єднати український народ у розсіянні суцйй

під знаменом Церкви, а водночас спонукати уряди різних країн підтримати питання України як держави. З огляду на це виникала потреба у єпископові-помічниках, котрий, перебуваючи у Львові, міг би авторитетно заступати архієпископа Львівського.

Документи, які дійшли до наших днів, виразно засвідчують, що духовенство різних рівнів, інтелігенція та миряни майже одногосно підтримували кандидатуру рідного брата митрополита о. Климентія Шептицького, котрий на той час був ігуменом студитів. Попри спротив як самого митрополита Андрея, так і його рідного брата, рух на підтримку особи останнього набрав щораз більших обертів.

Для митрополита Андрея цей пошук остаточно завершився 22 грудня 1939 р., коли він таємно висвятив на єпископа-помічника з правами спадкоємності свого вірного учня о. Йосифа Сліпого. Та для багатьох людей у церковних колах о. Климентій Шептицький залишався великим авторитетом і порадиником. То саме на його плечі випала тяжка доля підготувати Церкву до переслідувань, а потім разом із вірними, священниками, монахами, монахинями і єпископами засвідчити свою вірність Христові ціною власного життя у радянських концтаборах.

Повертаючись до згадок о. Климентія Шептицького у протоколах і листах соборів екзархів у Львові як про єпископа, слід ствердити, що вони потребують додаткових студій. Сьогодні ми не маємо жодних достовірних документальних доказів, які підтверджували би факт його хіротонії. Проте, зважаючи на всі непрості зовнішні обставини, у яких опинилася УГКЦ на початку Другої світової війни, неможливо також цілковито його заперечити. У будь-якому разі ця тема заслуговує більш детального дослідження. Моєю ж метою було представити українському читачеві досить розлогу і ще не публіковану документацію, що має безпосередній стосунок до одного з етапів у житті о. Климентія Шептицького.

Висловлюю вдячність усім тим, хто у різний спосіб допомагали мені в пошуку і перекладі представлених матеріалів. Особливу вдячність складаю керівництву та працівникам ЦДІАУ у м. Львові, які найбільше допомогли мені у тому, щоб дана публікація побачила світло денне.

Іван Матковський

БРАТИ ШЕПТИЦЬКІ ТА ЄВРЕЙСЬКИЙ НАРОД

Одним із вагомих епізодів у життєписі митрополита Андрея, як і в життєписі його молодшого брата бл. свщм. Климентія, є їхня участь у порятунку галицьких євреїв у часи Голокосту. Більшість інформації черпаємо зі спогадів очевидців, опублікованих у пізніший період. Порятунком євреїв – спільна справа братів, як і діяльність, спрямована на погашення антисемітських настроїв у тодішньому суспільстві, хоча більшість документів підписана самим митрополитом. Парадокс у тому, що о. Климентій Шептицький був визнаний “Праведником народів світу” за порятунок євреїв у часи Голокосту, натомість заслугам митрополита Андрея у такому визнанні було відмовлено.

Слід зауважити, що геройський чин братів Шептицьких у порятунку євреїв під час Другої світової війни не був ситуативним: йому передували давні глибокі взаємини з представниками юдейської культури. Окрім того, почуття відповідальності духовного пастиря, сповідуване братами, поширювалося на всіх без винятку людей різного віросповідання й походження.

Світоглядні засади митрополита Шептицького важливі для нашого розуміння тогочасного суспільства та ставлення у ньому до євреїв. Важливим також є вплив митрополита на Казимира Шептицького та пізнішого о. Климентія, адже архієпископ був йому не тільки братом, але й церковним авторитетом та зверхником. І якщо з-під пера митрополита Шептицького публікувалися листи та послання, то були це директиви, вказівки, настанови й роз’яснення для вірних і духовенства, а не продукти власних роздумів чи особистісних переживань, якими архієпископ Андрей хотів поділитися з вірними. У цих документах неодноразово йшлося про стосунки з євреями або ж вони містили чіткі настанови щодо суспільної поведінки та повсякденного життя, щоб уникати тих непорозумінь, які часто ставали на заваді добрих взаємин не тільки з євреями, поляками, але й навіть із Господом Богом.

Загальновідомо, що у Прилбичах брати Шептицькі виховувалися серед русинів-українців. Однак там проживали також поляки та євреї. “Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów

słowiańskich” у дев’ятому томі при описі села Прилбичів станом на 1880 р. подає дані про віросповідання й національний склад мешканців. Так у Прилбичах налічувалося 82 особи римо-католицького обряду, 975 – греко-католицького та 47 ізраелітів. Оскільки кількість ізраелітів відповідала кількості сповідників юдаїзму, то автор подає тут тільки перелік поляків і русинів-українців: відповідно 238 і 868. Що цікаво, не всі поляки в Прилбичах були римо-католиками і, очевидно, частина з них належала до греко-католицького обряду.

Із євреями Шептицькі зустрічались і під час шкільного навчання. У гімназії св. Анни в Кракові, де навчалися брати Шептицькі, 1883 р. з 959 учнів 89 декларувало приналежність до юдаїзму. Однокласником Романа Шептицького – митрополита Андрея – був юдей др. Давид Бетт [1].

На початку ХХ ст. митрополит Андрей навіть сам стає жертвою антисемітизму, пишучи в Пастирському посланні до духовенства (1902), що антисемітські газети у Відні вигадують історії, що він “юдаїзує” українців. У цьому документі Галицький Владика дає духовенству настанови, які підтверджує власним прикладом, про необхідність налагодження діалогу з єврейською частиною краю, та про пошанування традиції й культури євреїв [2].

Про взаємини митрополита Шептицького з євреями двічі згадає рабин Давід Кахане (1903–1997), врятований братами Шептицькими у часи Голокосту; він описав їх у “Щоденнику Львівського гетто”. На цій постаті та історії порятунку ми зупинимось пізніше, а зараз подаємо два фрагменти з його спогадів:

“Митрополит виступав проти дискримінації українців, всіяко сприяв відродженню їхньої культури і моральних стандартів і по-дружньому ставився до євреїв. У його архівах я знайшов листа на адресу представників Львівської єврейської громади. Він ніколи не забував надати бідним євреям матеріальну допомогу перед святом Песах, щоб вони могли купити собі мацу. Це було пасхальним пожертвуванням. До чека він завжди докладав записку зі словами дружби на адресу єврейського народу.

Один лист був написаний ним особисто на піднесеному біблійному івриті. Його вчителем івриту був усім відомий у Львові антиквар і збирач книг Нафталі Зігель” [3, с. 161–162].

“Він почав розповідати мені про те, як щороку напередодні свята Песах він посилає значну пожертву бідним з різних громад Східної Галичини, щоб вони могли купити борошно для маці. Багато грошей одержували громади Львова та Підгайців. Рабин Підгайців, ребе Лілієнфельд, приятелював із родиною Шептицьких. Він також розповів мені, що його вчителем івриту та сучасної літератури на івриті був відомий продавець книжок і вчитель Зігель. Митрополит почав вивчати іврит ще в духовній семінарії. Він писав свої послання єврейським громадам івритом і надавав особливого значення тому, що пожертвування бідним на Песах є давнім єврейським звичаєм у землях діаспори” [3, с. 183].

Митрополит Шептицький виступив 1913 р. у пресі в обороні єврея Менделя Бейліса, звинуваченого в Києві у ритуальному вбивстві хлопчика Андрія Ющинського. “Справу Бейліса” російські антисемітські кола використовували для атаки на єврейські спільноти у Російській імперії, а також для дискредитації юдаїзму як релігії. “Мені самому, як се можу певне заявити, нічого не звісно, що могло би бути підставою для такого обвинення і як-небудь оправдати теорію ритуального убийства, наскільки вона відноситься взагалі до жидівської релігійної суспільності”, – цитувала преса Галицького Владика [4, с. 8]. Ця заява митрополита Шептицького також була надрукована у часописі “Діло” за 5-е листопада 1913 р.

У Львівському центральному державному архіві у відповідних фондах, де зберігаються матеріали родини Шептицьких або ж про Шептицьких, є низка документів, які висвітлюють стосунки митрополита і євреїв. Дослідниця Тетяна Штанкова свого часу підготувала аналіз цих матеріалів, що було опубліковано у збірнику матеріалів під редакцією Анджея Земби “Metropolita Andrzej Szeptycki”. У статті “Dokumenty Archiwum Historycznego we Lwowie odnoszące się do kontaktów metropolity Szeptyckiego z Żydami” [5, s. 230–235] авторка згадує про кілька цікавих документів, дотичних до нашої теми. Перший з них – подяка митрополитові від Єврейського Комітету Допомоги для Жертв Погромів у Львові, написаний 12-го грудня 1918 р. за пожертву, складену Андреем Шептицьким [6]. Мовиться про погром, вчинений польськими солдатами т. зв. “Армії Галлера” у період 21–23-го листопада 1918 р. Причиною погрому було те, що

євреї Галичини підтримали утворення ЗУНР, яка була проголошена 1-го листопада 1918 р., а також сформували озброєну організацію, т. зв. “жидівську поліцію”. Поляки вважали, що “жидівська поліція” брала участь в боях на боці українців. Не вдаючись у причини цієї трагедії, зазначаємо, що факт підтримки євреями українського державного утворення, яким була ЗУНР, ніколи б не відбувся, якби цьому не передувала важка щодення праця Галицького Владика з викорінення антисемітизму в українському середовищі та його намагання зблизити інші народи з українцями-русинами.

Із цього періоду історії варто згадати ще один документ, а саме – наказ командувача Литовсько-Білоруського фронту генерала Станіслава графа Шептицького, виданий з метою оборони єврейського населення на контрольованих ним територіях. Генерал рішуче засудив факти нелюдського трактування польськими солдатами євреїв, накладення на юдеїв контрибуції і реквірування єврейського майна. Факти реквірування, за наказом, прирівнювалися до грабунку, а особи, котрі вчиняли порушення щодо єврейського населення, мали бути покарані. Генерал Шептицький також поклав відповідальність за дії солдат на військових керівників. Інформація про наказ була опублікована польськомовною єврейською газетою “Chwila” 11-го липня 1919 р. У іншому числі цього видання за 12-те листопада 1919 р. (№ 298) знаходимо лист євреїв із Ліди, білоруського містечка, в якому вони дякують генералові Шептицькому за захист і висловлюють жаль через те, що він від’їжджає з міста:

“Ваша Ексцеленціє! У хвилині від’їзду Пана Генерала складаємо Панові вираз нашої найглибшої доброзичливості. Жидівська людність живить необмежену довіру до Вашої Ексцеленції, безстороннього оборонця прав людей без огляду на визнання. Великодушний наказ п. Генерала за 26-го червня цього року був прийнятий жидівською людністю з найвищим визнанням і надовго залишиться у нашій пам’яті. Зі співчуттям ми прийняли вістку про виїзд п. Генерала. Бажаємо Вашій Ексцеленції здоров’я, сил і дальших перемог для добра молодій армії і ліпшого майбутнього всієї Польщі. Бажаємо, щоб Польща стала великою і сильною державою поміж народами Європи. Бажаємо Вашій Ексцеленції щасливої подорожі.”

1930 року Шептицькі святкували 30-ліття перебування архієпископа Андрея на Львівському митрополитичому престолі. Із цієї нагоди 30 січня євреї м. Львова звернулися до митрополита з привітанням, яке підписали Голова Ради жидівської спільноти у Львові Маврицій Аллерганд (1868–

1942), відомий юрист та науковець, а також Віктор Хаес (1870–1940). До слова, Аллерганд з дружиною загине у гетто, а Хаеса розстріляють більшовики у Катині разом з офіцерами Польської армії [7; 8, с. 802].

У цьому ж році знаходимо ще одне цікаве джерело, яке засвідчує ставлення братів Шептицьких до євреїв. За кілька днів перед тим, як було опубліковане “Спільне пастирське послання митрополита Шептицького та інших єпископів із приводу т. зв. «паціфікації» українського народу польськими цивільними властями” від 13-го жовтня 1930 р., представники цитованої вже газети “Chwila” відвідали Шептицького у Митрополіччх палатах, щоби попросити про інтерв’ю. Митрополит категорично відмовився відповідати на запропоновані питання, мотивуючи “складними часами” і тим, що його слова перекручують, а це стає причиною непорозумінь і шкоди для українців. Проте не відмовив у дружній розмові з газетярами. Сама розмова була опублікована 10-го жовтня 1930 р., і на її завершення Андрей Шептицький сказав такі слова: “Ми є приятелями Жидів”. Завершивши інтерв’ю, журналісти зустріли в коридорах представника “гебрайських видавництв”, зазначаючи в репортажі, що митрополит Шептицький досконало володіє гебрайською мовою.

Журналіст польськомовної газети “Nowy Dziennik” Лібер Крумхольц (Lieber Krumholz), готуючи серію інтерв’ю на тему “Жидівське питання у світлі української політичної opinii”, 1934 р. спробував залучити до такої розмови й митрополита Андрея Шептицького. Владика відмовився, бо, як пояснив, уже багато років не дає інтерв’ю, однак погодився порозмовляти з журналістом. Бесіду з Крумхольцем митрополит підсумував такими словами:

“Моя симпатія є по вашій стороні. Із задоволенням констатую розвиток і успіх сіонізму. Із правдивою сатисфакцією довідаюся про поступи у праці над відбудовою Палестини, розквітом краю і формуванням нового типу Жида. Вірю, що ваші зусилля будуть увінчані перемогою.

Jaazor Adonaj lachem b’awodatchem ujewarech tchem b’darkechem (Всевишній допоможе тобі у твоїй роботі і благословить тебе у твоїй дорозі)”.

Журналіст Лібер Крумхольц, однак, не зупиняється на приватній розмові з Шептицьким і далі прагне пізнати погляди Галицького Владика на єврейське питання. Він звертається до оточення митрополита та збирає його висловлювання на цю тему й публікує в згаданій статті:

“Я (тобто митрополит – І. М.) завше був палким прихильником ідеї відродження жидівського наро-

ду й відновлення жидівської держави у Палестині. Вважаю сіонізм за природній та здоровий національний рух.

Сіонізм дає Жидам можливість явного, безперешкодного повернення до жидівства. Християнський світ симпатизує сіонізму яко визвольному рухові жидівських мас. Сіонізм є реальною ідеєю, яка опирається на переданнях найвищої людської етики й для того заслуговує на цілковиту підтримку.

Через сіонізм жидівство стає нам ближчим – бо пізнаємо тип визволеного з пут невілнничих нашарувань Жида. Вважаю сіонізм за втілення жидівської месіянської ідеї.

Будуючи власну державу на землі своїх Отців, приносять Жиди благословенство краєві. Замінюючи пустинний край у квітучу землю, сповнюють Жиди значиму історичну місію. Стають носіями цивілізації й добробуту на Близькому Сході – воскрешаючи старожитні культурні цінності тих земель.

Тяжкими є визвольні змагання Жидів, і багато перешкод криються на їхній дорозі. Але народ, який стільки дав людській культурі, освітити світ прекрасним явищем воскресіння з руїн своєї Вітчизни та долучення до родини вільних народів” [9, с. 3].

Знакова подія у стосунках Шептицьких із євреями відбулась 22-го січня 1936 р. Із нагоди 35-ліття перебування Андрея Шептицького на престолі Галицьких Владик до собору святого Юра прийшли рабини, щоби привітати ювіляра. Це були др. Єзекіль Левін (1897 – 1-го липня 1941 р.), рабин синагоги Темпл, а також др. Леві Фройнд. Обидва рабини розділяли посаду головного рабина м. Львова та катедру Великої прогресивної синагоги. Газета “Chwila” у № 429 від 22-го січня 1936 р. висвітлила подію, зазначаючи, що “рабини гебрайською мовою склали достойникові сердечні привітання, а митрополит гебрайською їм відповів, після чого між ними відбулася довга розмова, наповнена добродушністю”. Ця історія має ще один контекст. Син рабина Левіна, Курт Левін, котрого пізніше переховуватимуть брати Шептицькі, описав цю подію, додаючи малознані важливі обставини. Щоправда, ювілей інтронізації він сплутав з уродинами, які відбулися у 1935 р., на пів року раніше, але це не змінює суті:

“У тридцятих роках архієпископ митрополит греко-католицького обряду, Андрей граф Шептицький святкував 70-ліття своїх уродин. Польське духовенство, керуючися національною ненавистю й шовінізмом, зігнувало цю урочистість. Батько, маючи намір запротестувати проти цього, відвідав разом зі своїм колегою митрополита. У цей спосіб

заткалась нитка особистої приязні між людьми, які потрапили піднятися понад усе та, попри прірву, що їх розділяла, знайти спільну платформу. Обидва були філософами, обидва були глибоко віруючими, кожний у свій спосіб. Батько познайомив митрополита зі скарбами жидівського духу й культури, що пізніше принесло великі плоди. Митрополит Шептицький під час німецької окупації урятував багатьох Жидів, із нечуваною посвятою і шляхетністю, а передовсім – цілковито безкорисно. Був приятелем Жидів” [10, с. 27].

Не знаємо, чи у згаданий Куртом Левіном ювілей з нагоди 70-ліття митрополита Шептицького дійсно були львівські рабини з відвідинами на Святоюрській горі, однак достеменно відомо, що з нагоди цієї події євреї Львова вислали ювілярові привітальні листи, підписані Правлінням і Радою Жидівської гміни у Львові.

“Із нагоди 70-ліття уродин Його Емінінції Рада й Правління Жидівської Гміни у Львові складає до ніг Його Емінінції вирази поваги й глибокої шанобливості. Нехай нам вільно буде в цій урочистій хвилі бути показником почуттів жидівської людности нашого міста у стосунку до світлої, правдиво гуманістичної постаті Його Емінінції. Жидівська людність живить до Його Емінінції щирю симпатію та складає Йому вираз чести яко правдивому представнику культури й найвищих етичних цінностей, який теж до Ізраїлю завжди ставився зі зрозумінням і справедливістю. Аби Всемогутній утримав Його Емінінцію якнайдовше при житті та здоров’ї і обдаровував Його Своєю ласкою” [11, с. 4].

4-го вересня 1939 р. єврейська газета “Chwila” опублікувала звернення трьох галицьких владик – греко-католицького, латинського та вірменського обрядів – до громадян краю. Звернення було підписане впливовими мешканцями краю: поляками, українцями та євреями (зокрема згаданим львівським рабином др. Леві Фройндом). У зверненні закликали громадян до солідарності, офірності та допомоги в обороні краю. Важко пригадати в історії Галичини момент, коли її мешканці були настільки однастайними та однодумними. Однак уже було запізно, і цей момент стає символічним на фоні того, що згодом розіграється між цими трьома народами. Емоції та підсвідоме, а також “старі порахунки”, підігріті завойовниками, вилюються у трагедію світового масштабу.

Важливу інформацію про підтримання взаємин між єврейськими провідниками та Святоюрською горою у період більшовицької окупації Галичини 1939–1941 рр. знаходимо у спогадах Курта Леві-

на (*ил. 1*), опублікованих українською мовою під назвою “Мандрівка крізь ілюзії” (видавництво “Свічадо”, 2007 р.). Спогади, написані 1946 р., первинно були опубліковані польською мовою. У 90-х рр. Курт Левін доповнив публікацію, яка побачила світ англійською, а пізніше українською мовами. Оскільки обидва варіанти спогадів містять кілька цікавих фактів, які не повторюються, далі будемо цитувати обидва видання, зазначаючи польську чи українську назву.

У “Мандрівці крізь ілюзії” Курт Левін писав:

“Час від часу до батька приходили таємничі відвідувачі, з якими він розмовляв у кабінеті сам-на-сам. Випадково я довідався, що це були люди від митрополита Андрея графа Шептицького. Совіти переслідували Греко-католицьку церву, закривали монастирі, арештовували священників, монахів і монахинь. Митрополит і мій батько обмінювалися думками, радились, що робити у цій складній ситуації. Батькові було надто небезпечно показуватися в соборі Юра, а тому розмови проводилися через посланців. Згодом я довідався, що говорили вони головним чином про те, як давати собі раду з непосильними податками, накладеними на релігійні установи, і як розуміти офіційну політику совітів стосовно релігії. Усі ці перемовини відбувалися в цілковитій таємниці, тому що становище митрополита Андрея в ті дні також було загрозливим” [12, с. 47].

У цей час Андрей Шептицький налагоджує добрі контакти з Кальманом Хамейдесом, Великим Рабином Катовіц, котрий потрапив до Львова після німецької агресії на Польшу. Рабин Хамейдес пізніше загине в гетто, а брати Шептицькі врятують двох його синів.

Немає жодних даних для підтвердження припущення, але ступінь довіри митрополита Андрея до свого брата о. Климентія наводить на думку, що посередником у діалозі між митрополитом і євреями міг бути саме він. Перші безпосередні докази щодо залучення о. Климентія Шептицького у взаєминах митрополита з євреями, а також про його участь у порятунку євреїв під час Голокосту знаходимо аж у липні 1941 р.

Прагнемо подати читачеві фрагменти кількох документів, які вийшли з-під пера митрополита, аналогів яким не дав жоден тодішній християнський ієрарх. Одним із перших документів є послання Андрея Шептицького “Про злочин чоловікоубійства”. Уже склалася навіть така наукова традиція, згідно з якою багато дослідників заявляють, що український душпастир Шептицький

Іл. 1. Курт Левін, врятований Шептицьким син львівського рабина, у монастирі студитів у с. Лужок (другий праворуч) з братами-студитами. Фото з архіву Курта Левіна. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/braty-sheptyczki-i-yevrejskij-narod-fragment-biografiyi-pravednyka-narodiv-svitu-bl-svshhmch-klymentiya-v-period-golokostu-chasty-na-iv/>

тільки 1942 р. відреагував на вбивства, у тому числі на національному ґрунті. Ця думка є не тільки суперечливою, але й неправдивою, позаяк, оминаючи численні нагадування про гріхи ненависті та вбивства у 30-х рр., першим документом, приготовленим як настанову для вірних, було послання на цю тему, підписане митрополитом 5-го жовтня 1941 р. Ще одні важливі докази на користь того, що брати Шептицькі в часи Другої світової війни своєю мужньою позицією вчинили подвиг, є два листи митрополита Андрея до папи Пія XII. Один з них, відомий історикам, написаний у кінці серпня 1942 р. – після т. зв. “Серпневої акції” у Львові. Тоді 40 000 євреїв було вислано на смерть також за активної участі української допоміжної поліції. Про інший, написаний до папи Пія XII за пів року до цих подій, у кінці березня, ми дізналися з публікації дослідника Івана-Павла Химки та подаємо нижче його фрагмент. Публічний протест митрополита Шептицького проти звірств Голокосту був винятковим у Європі.

Львів, 28 березня [1]1942 р.

In Pace

Святіший Отче,

Скоро ось уже десять місяців, як ми живемо під режимом Гітлера (...) В міру просування на схід німці стають усе більш волонтаристськими і зовсім безоглядними у проявах національного егоїзму, що не знає ніяких меж. Вони вважають усіх жидів воєнними противниками і влаштовують побоїща, в яких тисячі жидів гинуть разом зі своїми жінками й дітьми, наприклад, в усіх великих містах України вони винищили всіх Жидів, що не втекли перед їхньою армією – у Києві майже 130 000, за описами, які видаються достовірними; аналогічна кількість – в інших містах.

Спочатку у нашій країні вони ще не увійшли в раж настільки, аби влаштовувати подібні видовища перед населенням; хотіли, мабуть, звалити на нього відповідальність за ті вбивства; вони часто наказували місцевій міліції страчувати без суду со-

тні жидів і фотографували страти. У Львові, таким способом, за даними Ізраїльської Громади, було страчено 15 000 жидів, а чиновників тієї Громади змушували давати властям офіційні свідчення, що жидів перебили українці.

Уже з самого початку війни юрби молоді записувалися в місцеву міліцію, і видається незаперечним [факт] (*il semble certain*), що цю міліцію використовували для таких кривавих справ. У листі до Гімлера я, як і слід було зробити, висловив протест проти цього – та, здається, нічого не добився. У єдино можливий на той час спосіб я опублікував пастирський лист про злочин людинобвистства та спробував через духовенство попередити молодих, щоби вони не записувалися в міліцію чи інші організації, де їхні душі могли б наражатися на небезпеку. Жиди були не єдиними, кого арештовували й страчували – без суду загинуло сотні, а може, й тисячі людей з числа інтелігенції тільки за те, що їх вважали ворогами (...) [13].

Львів, 29–31 серпня 1942 р.

Святіший Отче,

Не писав до Вашої Святости, відколи живемо під німецькою владою, коли ж до того часу я не мав достатньої певності, що мій лист не попаде в руки тих, які не повинні його читати. Однак, маю надію, що в найближчій майбутності буду мати добру нагоду, пишу цих кілька слів на пробу, в надії, що вони дійдуть до Вашої Святости (...).

Щонайменше вже від року немає дня, у якому не звершувались би найогидніші злочини: вбивства, грабунки, крадежі, конфіскації й насильства. Першими жертвами є євреї. Число замордованих євреїв у нашій малій країні з певністю вже перейшло двісті тисяч. У поступовому наступі армії на Схід число жертв збільшувалося. У Києві, протягом кількох днів, вимордувано до ста тридцяти тисяч мужчин, жінок і дітей. Усі малі міста України були свідками подібних масакр, а триває це вже понад рік. Спочатку влада встидалася цих несправедливих і нелюдських актів та намагалася запевнити собі документи, які могли б свідчити, що ініціаторами цих убивств була місцева людність або члени міліції. Із часом почали убивати євреїв на вулицях, на очах публіки та без тіни сорому. Звичайно, що велике число християн, не тільки охрещених євреїв, але й “арійців” – як це вони говорять – впали жертвами безпідставних убивств. Сотні тисяч арештів, найчастіше несправедливих, натовпи молодих людей розстрілювано без жодних дійсних оправданих причин; для сільського населення заведено невірницьку систе-

му, а поруч із цим сільська молодь була вивезена чи змушувана до виїзду в Німеччину на працю у фабриках або на ріллі; у селян відбирали майже все, що вони мали, а починалося від вимоги подвоєння попередньої продукції. Проголошено кару смерти за продаж чи закуп будь-чого безпосередньо від продуцентів. Багаторазово проголошувалося зворот приватної власності, але цих обіцянок ніколи не здійснювали. Властиво, навпаки, влада без жодних обмежень уживала й користувалась із усіх дібр, сконфіскованих перед тим більшовиками, та доводила, що вся земля є власністю держави. Часто повторяється потихо, що маєтки поодиноких осіб є воєнною здобиччю (...). Із певністю можна твердити, що серед керівників знаходяться чесні люди. Зустрічаються навіть часом добрі католики, але у подавляючій більшості всі прислані до нас урядники – це люди без честі й віри, які дозволяють собі на просто невірні надужиття.

Селян трактують як муринів у колоніях. Б'ють їх по обличчю без жодної причини, конфіскують у них всяка пожива, яку несуть, наприклад, для дітей у місті; а все це робиться з таким браком людського відчуття, що просто важко повірити у можливість існування таких людей. Але, властиво, вони такі в дійсності є. Знаю від одного свідка, що, наприклад, один із “шефів” округи захоплювався конфіскацією й викиданням до ріки всього того, що може знайти в кошиках селян, що прямують до міста. А робить це в час справжнього голоду, який стався в багатьох селах напередодні нового збору. Нічого не можна йому зробити, бо він, як говорить, має високу “протекцію”.

Наочний, вірогідний свідок розповідав мені, що особисто бачив, як молодий офіцер СС прибіг здалека, щоби не втратити нагоди знуцання над конаючою людиною, зрештою, йому невідомою, замученою поліцією за те, що щось бажав зробити, що їй не сподобалось. Не хочу наводити більше подібних випадків, бо знаю, що їх не можна почислити.

Це просто так, мов банда розбійників або згряя шалених вовків кинулася на цей нещасний нарід. І не тільки селяни чи прості люди наражені на знуцання й удари по обличчю. Нижчий урядник, якщо він німець, має платню вдвічі або навіть утричі більшу від вищого урядника ненімця та дозволяє собі знуцатися над вищими за рангою від себе.

Поліціанти б'ють гумовими палицями людей на залізничних станціях, а навіть на вулицях.

Трапляється, що напускається на людей поліційних псів. Часами ці пси мають намордники, але трапляються випадки, що вони їх не мають.

Незважаючи на кількакратно повторювані прохання, щоби упорядкувати справу прицерковних малих господарств, (...) ми не одержали нічого, а заплата священнослужителям обмежується, властиво, до пожертв убогих людей. Із великою вдячністю мушу тут згадати про допомогу, яку нам давали німецькі католики, за посередництвом товариства, зорганізованого для допомоги німцям поза кордонами німецької держави. Українське духовенство, щоправда, одержує від уряду щось, що називається "добровільною підтримкою" – 50 РМ місячно, але це є радше політична символічна платня напоказ, ніж правдива допомога. А в додатку до цього сподіваємося, що доведеться від цього платити 25 % податку. До нас ще не застосовують антикатолицькі правильники Райху. Дозволяється священникам навчати у школах дітей катехизму. Влада не мішається поки що до проповідей і до адміністрації парафії. Мають намір обмежити переведення церковних шлюбів, однак не в антиканонічному сенсі. Влада намагається цькувати духовенство так, як інших громадян, через підпорядкування приписам, що відносяться до паспортів і дозволів, і через численні, які тільки можна собі уявити, приписи, що обмежують свободу громадян. Але дозволяється, наприклад, відкриття Семінарії. Наша Семінарія і наша Богословська Академія діють майже нормально. Однак, немов меч Дамокля, висить безперервно над нашими головами небезпека правдивого переслідування. Дозволяється мені на друк щомісячного епархіального органу, а також пастирських листів та інструкцій (...). Однак, усе це є дуже недостатньою противагою поруч із описаною деморалізацією, під яку підпадають насамперед прості й слабкі люди. Вони вчать злочинству та злочину людовбивства, втрачають почуття справедливості й гуманності. У пастирських листах, звичайно сконфіскованих, я протестував проти людовбивства; однак, вдалося чотири чи п'ять разів прочитати їх зібраному духовенству. Я проголосив, що вбивство людини підлягає екскомунікації, застереженої для вікаріїв. Протестував я також листом до Гімлера і старався перестерегти молодих, щоби не записувалися до міліції, де можуть піддатися згіршенню.

Однак все це є нічим у порівнянні з зростаючою хвилею моральних брудів, що заливають цілу країну.

Усі передбачуємо, що система терору буде зростати й звернеться багато більшим насиллям проти християн – українців і поляків. Душогубці призвичаєні до винищення євреїв, тисяч невинних людей, призвичаєні до виду крові і є спрагнені крові.

Зваживши, що тепер німцям усе вільно, треба передбачати, що їх божевільність не можна буде стримати і що жодна сила не буде спроможна будь-як порушити дисципліни. Водночас передбачуємо, що ціла країна буде затоплена в потоках невинної крові, хіба що якийсь надзвичайний випадок зупинить цей розвиток подій.

Єдиною втіхою, яку можна мати в ці страшні часи, є те, що нічого не може нам статися без волі нашого Отця Небесного. Думаю, що серед винищених євреїв є багато душ, які навертаються до Бога, коли ж від віків ніколи так, як тепер, не стояли в обличчі очікування раптової смерті, не раз очікуючи її цілі місяці, заки вона стає дійсністю. Доля християн, що їх сотні тисяч умирало або умирає без Святих Тайн, є також у Божих руках. Як боляче бачити бідні жертви, що вмирають із голоду або мучаться в концентраційних таборах – і нічого не можна для них зробити. Бо знаю з власного досвіду: те, що можна для них зробити, є нічим. Із засади не дозволяється на обслуговування військових шпиталів, ані концентраційних таборів, у яких щоденно вмирають сотні цивільних, а протягом кількох останніх місяців також велике число різних полонених. Я володію статистикою й документами, пригноблюючими та вражаючими. Не дозволяється нашим священникам служити нашим вірним, зокрема багатьом із Великої України. Справа єдності Церков побуджує страх. Будь-яке порозуміння створює страх, знаю, коли якась система послуговується широко й залюбки засадою "Діли...", то з певністю можна твердити, що це система, якої ми є жертвами. Не подаю тут критики системи, що її Ваша Святість знає краще, ніж ми всі. Цієї системи брехні, ошуканства, несправедливості, грабунків, що є карикатурою всякого поняття про цивілізацію та владу. Ця система егоїзму, доведена аж до абсурду, очевидно, збожеволілого національного шовінізму німців до всього, що чесне й гарне, є чимось незвичайним, що хіба першим враженням, яке відчувається на вид цієї потвори, є одуріння. До чого ця система допровадить нещасний німецький нарід? Тільки до звиродніння, що його історія ще не знала. Щоб Господь дав, щоби падаючи, не потягнули за собою тієї частини Католицької Церкви, яка не може бути віддзеркаленням наслідків того пекельного "виділювання".

Якщо переслідування набере форми людомору за справу релігії, то може бути спасенням для тих країн. Існує невідклична потреба добровільної жертви крові як настанови за пролляту кров через злочинство. Ваша Святість мені відмовили три

роки тому ласки апостольського благословення, через яке – на шляху своєї апостольської місії – визначили б мене й призначили на смерть для спасення моєї єпархії (...). Однак тих три роки переконали мене, що я не є гідний такої смерті. Я зрозумів також, що жертва мого життя мала би, правдоподібно, меншу вартість перед Богом, ніж молитва, відмовлена дитиною. Сьогодні прошу тільки особливого благословення для моїх молитов і моїх зречень. Велика частина тих моїх зречень призначена для Католицької Церкви в цілості, маленька частина залишається для моєї єпархії та мого народу; однак же ті мої зречення будуть плідними тільки через благословенство Вашої Святости й через Божу ласку, яка це благословенство нам принесе.

Схиляючись до стіп Вашої Святости, прошу про ласкаве уділення апостольського благословення моєму бідному народові, бідному духовенству моєї бідної єпархії та моїй недостойності.

Львів, 29–31 серпня 1942

Вашій Святості – Найпокірніший слуга у Бозі нашому

† Андрей, Архiepископ Львівський [14, с. 64–68]

Окремо хочемо згадати про лист митрополита до Генріха Гімлера, Рейхсфюрера СС, у якому він висловив свій протест проти знищення євреїв. Текст листа донині не вдалося знайти, але його прочитав рабин Кахане, про що згадав у своїх спогадах:

“Митрополит не витримав: він постійно отирав сльозу, що раз у раз стікала його щокою. Він був глибоко схвилюваний. У відповідь я одержав від митрополита повний текст листа, якого він надіслав Гімлеру, і пастирське послання, опубліковане у «Львівських архієпархіальних відомостях» (№ 11 за листопад 1942 р., том 50, с. 177–183) під назвою «Не убий». Із цими двома документами в руках я повернувся до свого укриття” [3, с. 179].

Кость Панківський (1897–1973), український громадський діяч, генеральний секретар Української Національної Ради, у спогадах стверджував, що Альфред Кольф, німецький чиновник служби безпеки (Sicherheitsdienst), показував йому цього листа і він його читав. У своїй праці “Роки німецької окупації” він так охарактеризував цей документ: “Утриманий в дипломатичному стилі, у вишуканих словах, змістом цей лист був надзвичайно гострий. Митрополит писав, що, не сміючи втручатися в справи, які веде і за які відповідає німецьке державне правління, як священник не може не боліти над поведінкою німецьких збройних сил і німецької поліції супроти мешканців краю, в першу чергу Жидів, над знущаннями і розстрі-

лами людей без суду. Тому дозволяє собі звернути на це увагу, бо не знає, чи ці речі в Берліні дійсно відомі. Зате, як голова Церкви і духовний провідник своїх вірних, вважає своїм обов’язком просити, щоб української поліції, яка без винятку складається з його вірних, не вживали в акції проти Жидів” [15].

Тема Голокосту наявна у набагато більшій кількості праць і листів Андрея Шептицького – ми згадали не всі. Ось ще кілька з них, прокоментовані дослідницею Тетяною Штанковою у збірнику матеріалів під редакцією Анджея Земби “Metropolita Andrzej Szeptycki”. Зокрема у листі від 15-го серпня 1941 р. “Шептицький звертався до німецького окупаційного уряду у Львові з проханням про надання відповідної легітимзації Фрідріхові Пістолі, який «працює науково в області біблійних досліджень і на теми Гебраїки»”. Тут же Штанкова продовжує: “16-го червня 1942 р. митрополит звернувся до Центрального Українського Комітету у Львові з проханням про отримання у відповідної німецької влади спеціального трактування тих осіб єврейського походження, які є заслуженими для українського народу, як, наприклад, вояки УГА чи літерати, які пишуть для українського народу оповідання й повісті” [5, с. 234].

До переліку текстів Шептицького, у яких “Голокост став основним предметом митрополитових роздумів і діяльності”, дослідник тематики Іван Павло Химка помістив такі документи:

1. Лист до Гімлера (лютий 1942 р.) (не зберігся).
2. Лист до духовенства та вірних про вбивство (27 березня 1942 р.).
3. Лист до папи Пія XII (28 березня 1942 р.). Лист не був опублікований і його копію історик Химка отримав від Ребекки Ербелдінг, архівістки Меморіального музею Голокосту США у Вашингтоні (USHMM). Оригінал зберігається у Центральному державному архіві України у м. Львові, Ф. 201, Оп. 1-С, Спр. 90, Арк. 25–26.
4. Пастирське послання “Марія-Мати” (14–15 квітня 1942 р.).
5. Пастирське послання “Єпископський ювілей Папи” (17 квітня 1942 р.).
6. Пастирське послання “Про милосердя” (червень 1942 р.).
7. Лист до папи Пія XII (29–30 серпня 1942 р.).
8. Лист до кардинала Е. Тіссерана (вересень 1942 р.).
9. Пастирське послання “Не убий!” (21 листопада 1942 р.).
10. Правила до декрету “Про П’яту заповідь” (кінець листопада – початок грудня 1942 р.).

11. Послання до духовенства “Мир о Господі і благословенство” (26 лютого 1943 р.).

12. Промова на відкритті Архієпархіяльного Собору (мабуть, травень 1943 р.).

13. Лист до кардинала Луїджі Мальоне (12 червня 1943 р.).

14. Розмова з Рене Мартелем, як її записано у звіті Доктора Фредерика (19 вересня 1943 р.). Опублікована у “Mémorial de la Shoah, Paris, Musée, Centre de documentation juive contemporaine, CXLVa-60: Dr Frédéric, ‘Abschrift, Übersetzung’ of report of 19 Sept. 1943, 4” [16].

У історії порятунку євреїв братами Шептицькими, важливими є історія Марка Вайнтраупа, сина Якуба Вайнтраупа, який прийняв рішення звернутися за допомогою до митрополита Андрея Шептицького (Архів Святоуспенської Унівської лаври. Ф. 017, Спр. 010 372–002). Він зателефонував до канцелярії митрополита та попросив владику допомогти його єдиному сину (Архів Святоуспенської Унівської лаври. Ф. 017, Спр. 010, 373–001). Митрополит відповів йому, що Марк Вайнтрауп має прийти до церкви Св. Юра. Той прийшов до архикатедрального собору увечері перед “серпневою” акцією. Його завели до першого поверху Митрополичих палат. Там зібралося близько сімнадцяти євреїв. Митрополита Андрея Шептицького привезли на інвалідному візку. Марка Вайнтраупа привели до владики, він представився, і той поклав обидві руки на його голову та благословив. Потім Марка Вайнтраупа завели до укриття в підвалі (Архів Святоуспенської Унівської лаври. Ф. 017, Спр. 010, 372–002). Властиво, саме Марк Вайнтрауп свідчить, що переховування сімнадцяти-вісімнадцяти осіб у підвалах Святоюрського комплексу під час “серпневої” акції 1942 р. не було поодиноким випадком рятування євреїв чи щасливим винятком, а систематичним порятунком переслідуваних нацистами людей (Архів Святоуспенської Унівської лаври. Ф. 017, Спр. 010, 373–001).

Підтвердженням цього є також історія з порятунком євреїв, яку організували монахи студійського уставу, використовуючи для цього підвали взуттєвої фабрики “Солід” на вул. Трибунальській, 16 (сучасна вул. Шевська). Зазначимо, що йдеться про порятунок шістнадцяти євреїв [17].

28 березня 1989 р. в американському місті Йонкерс, що у штаті Нью-Йорк, колишній водій митрополита Андрея Іван Гірний під присягою дав свої свідчення про свою роль у рятуванні євреїв під час Голокосту. Присягу Гірного було засвідчено нотаріусом Елсі В. Молінелі (Elsie V. Molineli). Нотаріусом також була засвідчена особа Гірного

та встановлена його дієздатність, що є неабияк важливим у контексті вірогідності спогадів. Самі спогади опубліковані польською мовою в статті “Iwan Hirnyj – Moje świadectwo” у збірнику під редакцією Анджея Земби “Metropolita Andrzej Szeptycki: Studia i materiały” (С. 207–210). Публікуємо тут тільки окремі фрагменти, які підтверджують участь братів Шептицьких і самого Гірного в порятунку євреїв.

“Вказівки я отримував безпосередньо від брата митрополита ігумена Климентія Шептицького, котрий мешкав в одному з багатьох будинків на терені резиденції. Отець Климентій був особою, яка посилала мене на різні маршрути за місто. Через це я багаторазово їздив до сиротинця в Якторові (Перемишлянський повіт), яким управляли українські монахині-студитки (...). Під час однієї з таких подорожей о. Котів, який належав до адміністрації резиденції митрополита, попросив мене забрати шістьох дітей з монастиря, якого вхідна брама була при вул. Петра Скарги¹. Отець Котів пояснив мені, що тих шестеро мужчин були Жидами й остеріг про небезпеку, пов’язану з цією місцією. Попри це, я погодився перевезти тих людей до монастиря в Уневі. Ми їхали під претекстом перевезення для митрополичої друкарні обладнання. Усі шестеро були забезпечені о. Петерсом² документами, які свідчили, що це спеціалісти-друкарі. Коли ми приїхали у монастир в Уневі, один із тамтешніх монахів порадив мені зупинитися біля старої стодоли, призначеної до молотіння зерна, яка знаходилася неподалік, та випустити моїх пасажирів, що я й зробив. У цій стодолі я побачив близько п’ятнадцяти осіб – мужчин, жінок і дітей. Усі були Жидами. Пам’ятаю теж, що доступ до монастиря був можливим лише тоді, коли була суха дорога, а коли падало, доступ до нього був практично неможливим.

Якось, дещо пізніше, я поїхав до Якторова ще раз, до сиротинця, керованого монахинями та привіз у вантажівці близько тридцяти жидівських дітей, дівчат. Іншим разом, коли мене супроводжував о. Котів, я отримав перепустку, яка дала мені можливість відвезти до сиротинця п’ятнадцять бездомних дівчаток, які їхали зі мною.

Я їздив також зі Львова до Калуша, до невеликої фабрики, яка виробляла дерев’яники зі шкіряним верхом (дерев’яники – дерев’яне взуття – *I. M.*). Цей

¹ Йдеться про студійський монастир Святого Йосафата, т. зв. “Студіон”.

² Йоганес Петерс – німець за походженням, який в часи Голокосту діяв у Львові як німецький підприємець, а насправді був священником і монахом-студитом.

різновид взуття носили в'язні у концентраційних таборах, і ці дерев'яники привозилися до магазину «Solid» у Львові. Пригадую собі випадок, коли я отримав указівку завезти до цієї взуттєвої фабрики вісім Жидів. Вони також були забезпечені документами, які підтверджували, що були кваліфікованими спеціалістами цієї фабрики.

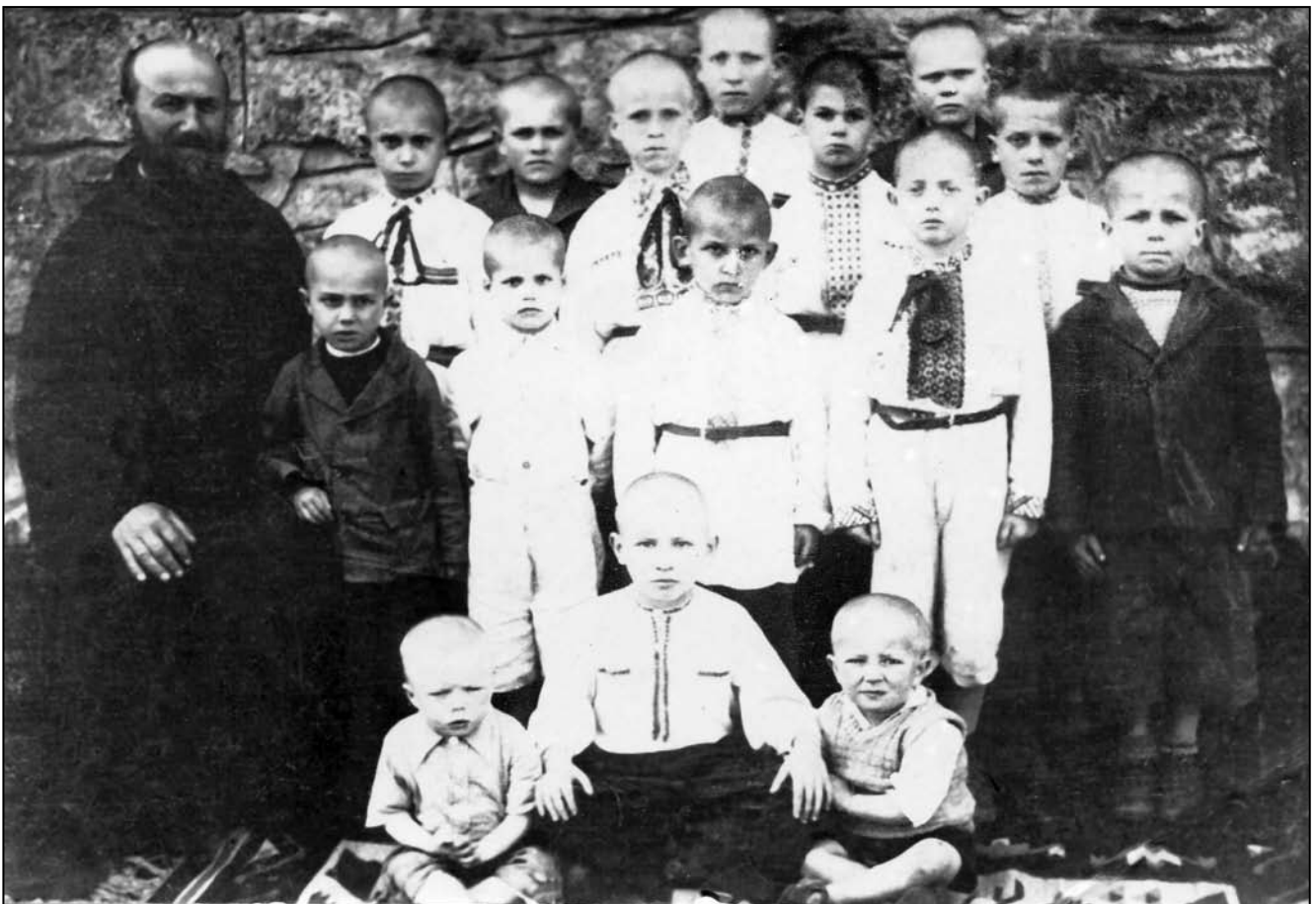
Пам'ятаю й низку інших подорожей, в яких мене супроводжувала молода монахиня. Ми возили кожного разу шість-сім дівчат зі Львова до Якторова, до цього сиротинця, до того монастиря. Митрополит Шептицький видав розпорядження, аби помагати цим людям, аби забезпечити їх фальшивими ідентифікаційними документами, які рятували їх перед німцями через те, що доводили, що вони українці. Тож о. Котів їх збирав і поміщав у друкарні та видавав їм ідентифікаційні картки, які свідчили, що вони є працівниками друкарні.

Уся ця система з фабрикою коло Калуша була подібною до того, що робили в громадському шпиталі [Народна Лічниця] на вул. Петра Скарги й у митрополичій друкарні. Усі втікачі були перебрані за працівників, за персонал різноманітних митрополичих інституцій. Всі вони були забезпечені

офіційними документами, які підтверджували, що працюють у лікарні, друкарні і т.д. Були, дякуючи цьому, там захovanі як нормальні працівники, як необхідна команда. Цей німецький монах о. Петерс видавав цим людям документи працівників від імені митрополита.

Велика кількість тих людей була схована від німецької влади в українських монастирях – в Уневі, в Якторові та інших місцях (іл. 2–3). Багато втікачів перебувало у шпиталі на вул. Петра Скарги, у друкарні й інших інституціях. Тут же, біля мого власного помешкання у Львові, перебував монаший чин, розташований неподалік вул. Личаківської. Монахині цього чину опікувалися міським сиротинцем, який забезпечував дах над головою хлопцям і де велика кількість жидівських хлопців знайшли прихисток. Ці самі монахині на території свого монастиря організували захоронку (дитячий садок для дітей-сиріт – *І. М.*) для жидівських дівчат, вбрали їх у габіти й забезпечили особистими документами, які представляли їх як українських монахинь”.

Восени 1942 р. до митрополита Шептицького в опіку потрапили сини двох рабинів: Курт Левін – син Ізекіля Левіна (іл. 2–3), вбитого на той час, і

Іл. 2. Діти з сиротинця Унівського монастиря. 1942 р.

Слава Ісусу Христу!

Високоповажний Пане Курт,

пишу Вам листа з нагоди однієї архівної знахідки. Дмитро З вихованець нашого сиротинця, подарував мені фотографію, відзняту Він також дав необхідні пояснення до цієї фотографії, що, можливо, та Вашому братові Натану.

Подаю перелік імен дітей (зліва на право), зображених на цьому

В першому ряду: Нестор, Нестор і Тарас.

В другому ряду: брат Даниїл (вихователь), Павло, Іван, Данило.

В третьому ряду: Іван, Ярослав, Левко, і Мирон.

В четвертому ряду: Іван, Іван і Дмитро.

Як засвідчує п. Дмитро (він зображений на фото в четвертому і виділив жирним курсивом), троє дітей з цієї групи єврейського походу в третьому і четвертому ряді я підкреслив).

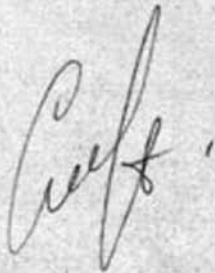
Можливо, що хлопчина на ім'я Левко і є Натаном Левіним.

Як би там не було, думаю, що ця фотографія буде цікавою для

На завершення мого листа бажаю Вам плідної праці і міцної родині – усіх благ і Божого благословення. Сестра Марія пам'ятає цікавиться про Вас. Вона також передавала Вам вітання напередодні що про це пригадав тільки нині.

Ваш у Христі

ерм. Севастіян

Іл. 3. Лист о. Севастіяна Дмитруха до Курта Левіна, в якому подана інформація щодо осіб, зображених на фотографії вище. Підкреслене у листі ім'я "Данило" – це Адам Данієль Ротфельд

Леон (Цві Барнеа) – Кальмана Хамайдеса, якому залишилося жити ще кілька місяців у гетто. Діти були врятовані, і їхні свідчення для нас є важливим та цінним джерелом³.

Про зустріч з Климентієм Шептицьким рабин Давид Кахане пізніше напише так: “Ігумен був на декілька років молодшим за свого брата, своїм зовнішнім виглядом і манерами він нагадував звичайного студитського ченця. Нижня частина його худого обличчя аскета була закрита білою бородою. Воно не зберегло й слідів виразу, характерного для колишнього графа Шептицького. Ігумен присвятив своє життя студитському чернечому ордену і служінню Богу. Його доброта до людей не знала меж, про що б не йшла мова. Він одразу ж дав мені листа до ігумені жіночого монастиря Йосифи з проханням сховати у своєму монастирі мою трирічну дочку. Він також пообіцяв подбати про те, як влаштувати інших дітей, і попросив нас підтримувати з ним зв’язок. Цей візит, що відбувся 14 серпня 1942 р., вирішив мою долю та долю частини єврейських сімей”.

Географія розселення євреїв, яких переховували, виглядала наступним чином. У Львові – це митрополичі палати й монастир Святого Йосифа на вул. Петра Скарги (нині вул. Озаркевича, 4). Поряд розташований Український шпиталь “Народна лікарня” імени Митрополита А. Шептицького, що був місцем не тільки переховування, але і лікування євреїв. Ще одна важлива локація – взуттєва фабрика “Солід” на вул. Трибунальській (сучасна вул. Шевська, 16). Іншою великою групою об’єктів, де переховували євреїв, стали монастирі: Святоіванівська лавра на львівському Кайзервальді (лавру ще ідентифікували у Кривчицях); Святоуспенська лавра в Уневі; чоловічий монастир Святого Івана Хрестителя у Зарваниці; Святоандреївський скит у Підлютім на Станіславівщині (скит ще називали “у Лужках”); монаший дім у Коростові на Сколівщині; монаший осередок студитів у Дорі на Гуцульщині; жіночий монастир Покрови Пресвятої Богородиці у Якторові з дочірніми домами у Брюховичах коло Львова, Гаях коло Тернополя, у Львові (вул. Убоче, 4), у Перемишлянах, Підгайцях і Уневі.

У 1996 р. о. Климентій Шептицький посмертно отримав звання “Праведник народів світу” за по-

рятунок євреїв у період Голокосту. Разом із братом митрополитом Андреєм, монахами-студитами та багатьма іншими, чий героїчний чин допоміг реалізувати цю велику справу, було врятовано понад 200 євреїв. Деякі з них, як проф. Адам Ротфельд чи Лілі Штерн-Польман, живуть донині.

1. Sprawozdania szkolne gimnazjum nowodworskiego św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1883. S. 41, 63. URL: <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication?id=428>.

2. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали, 1899–1944. Львів: Артос, 2007. Т. I: Пастирські послання, 1899–1914 / упор. О. Гайова та Р. Тереховський. С. 418–419.

3. Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане. Вид. 2-ге / упор. Ж. Ковба. Київ: Дух і Літера, 2009. 276 с.

4. Киевская мысль. 1913. 23 окт. С. 8.

5. Sztankowa T. M. Dokumenty // Metropolita Andrzej Szeptycki: Studia i materialy. 1994. S. 230–235.

6. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАУ у м. Києві). Спр. 56. Арк. 243–244.

7. ЦДІАУ у м. Львові. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 555. Арк. 3.

8. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. Львів: Місіонер, 1999. Т. II: Церква і суспільне питання, кн. 2: Листування / упор. А. Кравчук. С. 802.

9. Лібер Крумхольц. Kwestia żydowska w świetle politycznej opinii ukraińskiej. Wywiady “N. Dziennika” z przywódcami ukraińskich ugrupowań politycznych // Nowy Dziennik. 1934. № 195. S. 3.

10. Курт Левін. Przeżyłem. Saga Świętego Jura spisana w roku 1946 przez syna rabina Lwowa // Zeszyty Literackie. Warszawa, 2006. S. 27.

11. Chwila. 1935. № 5876. S. 4.

12. Курт Левін. Мандрівка крізь ілюзії. Львів: Свічадо 2007. С. 47.

13. ЦДІАУ у м. Львові. Ф. 201. Оп. 1т. Спр. 90. Арк. 25–26. Рук., франц.

14. Публікуємо за посиланням на видання “Патріярхат”. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/lyst-myropolityta-lvivskoho-andreya-sheptytskoho-do-papy-piya-hii/>. Оpubліковано: Знак. 1988. № 400. С. 64–68.

15. Кость Паньківський. Роки німецької окупації. Нью-Йорк; Торонто: Ключі 1965. С. 30.

16. Химка І.-П. Митрополит Андрей Шептицький і Голокост / за публікацією: “Metropolitan Andrey Sheptytsky and the Holocaust”. Polin 26 (2013). S. 337–359. URL: <http://historians.in.ua/index.php/en/zabuti-zertvy-viyny/973-ivan-pavlo-khymka-myropolitytandrei-sheptytskyi-i-holokost> (дата звернення 12.02.2018).

17. Скіра Ю. Р. Переховування євреїв монахами Студитського Уставу на взуттєвій фабриці “Солід” у Львові в 1942–1944 рр. // Науковий журнал “Історико-культурні студії”. Львів, 2016. № 1 (3). С. 113–117.

³ Свідчення Цві Барнеа є доступні за адресою: Свідчення Цві Барнеа // Архів Святоуспенської Унівської лаври. Ф. 15, Спр. 14. Т. 2. Арк. 21–22.

Свідчення Оеда Амаранта про порятунок небожа рабина д-ра Іцхака Бартфельда див.: Ю. Бусганг. Митрополит Шептицький – ще один погляд на його життя і діяльність, Львів: УКУ, 2009. С. 20.

Руслана Бубряк

ПЕРЕСИЛЬНИЙ ТА ТЮРЕМНИЙ ПЕРІОД АРХІМАНДРИТА КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО У СВІТЛІ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ВОЛОДИМИРСЬКОЇ ТЮРМИ

Документи справи “Личное дело заключенного № 751. Шептицкий Климентий Иванович. 1869. Начато 5/VI м-ца 1947 г. Закончено 1/V м-ца 1951 г.”¹ були передані автору цієї статті д-ром Алдоною Васіляускене під час однієї із щорічних міжнародних конференцій “Історія релігій в Україні”, які вже двадцять вісім років поспіль відбуваються в Львівському музеї історії релігії.

Професор Алдона Васіляускене, литовський історик, викладачка Вільнюського та Шяуляйського університетів, президент Асоціації істориків Литви і України – відома у Львові як дослідниця василіянського чину, авторка монографій, дослідниця Литовського статуту – збірника законів Великого князівства Литовського. Об’єктом її зацікавлення стали також життя і діяльність архієпископа Вільнюського Мечисловаса Рейніса, котрий був професором Литовського університету в Каунасі, очолював кафедру теоретичної і експериментальної психології, був одним із засновників Литовської академії наук і мистецтв, міністром закордонних справ Литви. 12 червня 1947 р. – заарештований радянською владою за звинуваченням в антирадянській діяльності, засуджений до восьми років тюремного ув’язнення і відправлений до в’язниці у Володимирі (“Владимірського централа”), де і помер 8 листопада 1953 р. Дослідниця провела паралель між схожими долями архієпископа Рейніса і архімандрита Климентія Шептицького [1].

Алдона Васіляускене здійснила декілька поїздок до міста Володимира з метою вивчення особових справ ув’язнених Мечисловаса Рейніса і Климентія Шептицького. З надзвичайними труднощами їй вдалось зробити ксерокопії окремих сторінок (усього лише 58) справи архімандрита Климентія, адже щоразу вона нашттовувалась на нерозуміння її зацікавлень і небажання допомогти.

Однак, попри труднощі, ці безцінні свідчення мучеництва Блаженного Климентія Шептицького таки потрапили до рук автора.

В архівах Служби безпеки України зберігається архівно-кримінальна справа № 148913 на Климентія Шептицького, на обкладинці якої зазначено її

¹ Збережено мову оригіналу.

початок – “30 мая 1947 г.” (30 травня 1947 р.). Це дата постанови про арешт Климентія Шептицького, прийнятої начальником відділення “0” Управління міністерства державної безпеки Львівської області майором Божком, котрий зазначав, що арештований підозрюється у злочинах, передбачених статтями 54-1 “а” – зрада Батьківщини (покарання – розстріл або позбавлення волі терміном на 10 років з конфіскацією майна) та 54-10 – антирадянська пропаганда і агітація (покарання – позбавлення волі терміном не менш як на 6 місяців, аж до розстрілу або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна і позбавленням громадянства). За словами майора Божка, “Шептицький Климент був впливовою особою у формуванні націоналістичного руху і відіграв важливу роль у практичній боротьбі ОУН–УПА проти радянської влади”. Генерал-лейтенант Воронін затвердив постанову.

Цією постановою від 30 травня 1947 р. розпочинається і “Особова справа ув’язненого № 751” з “Владимірського централа” (іл. 1), матеріали якої тут опубліковані. Так бере початок пересильний та тюремний період архімандрита Климентія Шептицького, котрий вже 5 червня 1947 р. був заарештований в Унівській лаврі. По суті це початок хресної дороги, що пролягла через львівську, київську, володимирську тюрми; через обшуки, допити, етапування; через знущання, обкрадання державними і кримінальними злочинцями; через важкі хвороби і лазарети. Свідчення цього – численні постанови, рішення, акти, анкети арештованого, виклики на допити, заяви, медичні довідки, акти і свідоцтва про смерть блаженного Климентія. Перечитуючи їх, розуміємо, що це також свідчення діяльності системи, в основі якої було заперечення Бога, Людини, Життя, а водночас – свідчення терпеливості, посвяти і любові Святого.

ФГУ 1/2 510

ОБЩЕСТВЕННАЯ МВД **СЕКРЕТНО**

Личное дело

ЗАКЛЮЧЕННОГО № 751

Фамилия Шептицкий

Имя Климентий

Отчество Иванович 1869

Год освобождения 1957

Список № _____

Арх. № _____

Начато 1/1 м-ца 1947 г.

Закончено 1/2 м-ца 1951 г.

Арх. № 15-В

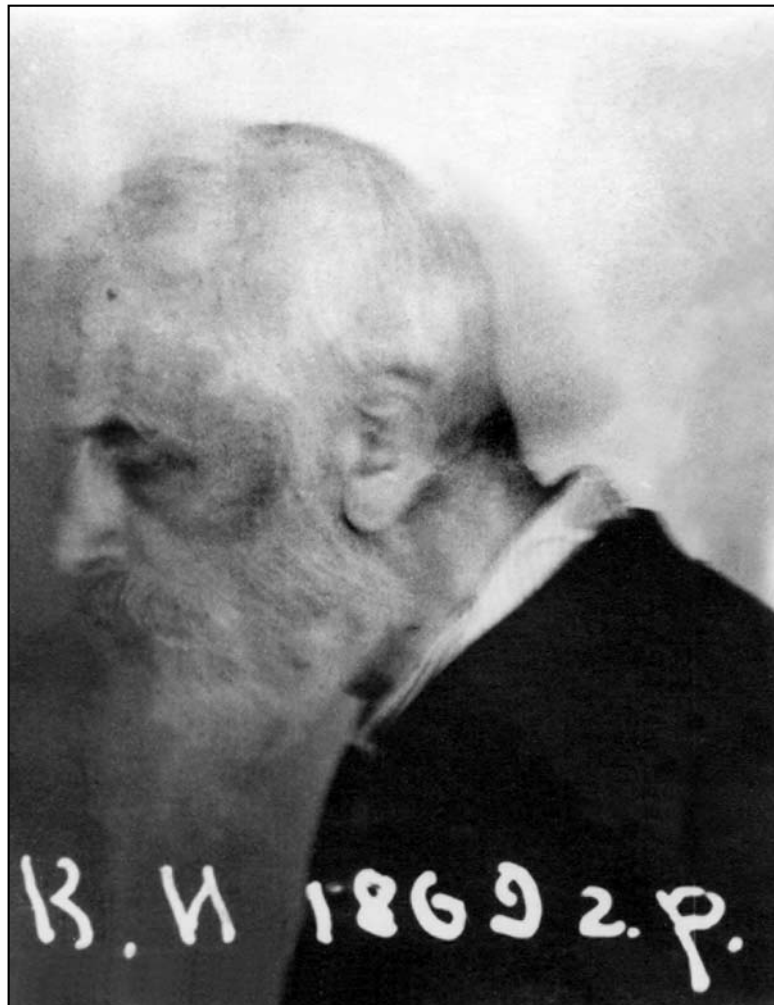
3103

1174

Производить надписи на обложке дела, не предусмотренные формой, воспрещается

Алф.

Лл. 1. Особова справа № 751
ув'язненого Шептицького Климентія Івановича

Іл. 2. Фото з кримінальної справи
о. Климентія Шептицького

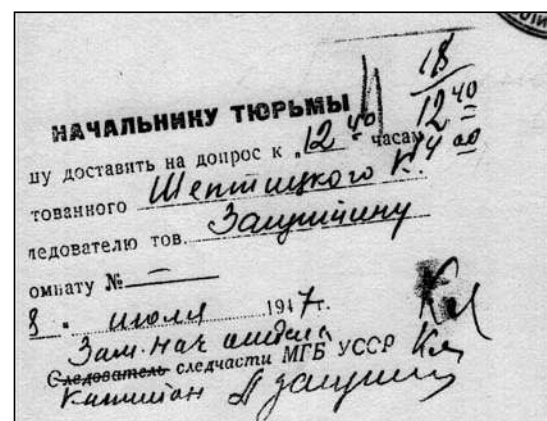
В анкеті арештованого, яку заборонялось заповнювати самостійно і яка містить граматичні помилки, вказані короткі біографічні дані Климентія Шептицького і словесний портрет: “високого зросту, худорлявий, довга шия, волосся біляве, очі блакитні, овальне обличчя, високий лоб, ніс малий, губи тонкі, особливих прикмет немає” (іл. 2).

В постанові від 27 червня 1947 р., підписаній начальником відділу слідчої частини МДБ УРСР капітаном Лимарченком, керівником слідчого відділу УМДБ по Львівській області, затвердженій очільником управління МДБ Львівської області генерал-лейтенантом Вороніним, згідно розпорядження заступника міністра держбезпеки УРСР генерал-майора Єсипенка, вказано, що Климентій Шептицький підлягає етапуванню спецконвоем у внутрішню тюрму МДБ УРСР міста Києва.

У справі зберігається запис, зроблений рукою о. Климентія, про те, що він прибув до тюрми 4 липня 1947 р. В протоколі обшуку, датованому тою ж датою, перераховані скромні особисті речі

отця архімандрита: підрясник, ремінь, сорочка, мильниця, носовичок, чотири книжки, три шітки. “Київський період” містить також медичні довідки, розписки, виклики на допити (маленькі клаптики паперу, на яких вказані прізвища в’язня та слідчого, дата і час допиту).

Допити о. Климентія проводив слідчий МГБ УУРСР Залушин (іл. 3).

Іл. 3. Вказівка начальнику тюрми доставити на допит
Климентія Шептицького. 8 липня 1947 р.

У виписці з протоколу № 8 вироку “Особого Соповещения при Министре Государственной Безопасности Союза ССР” від 28 лютого 1948 р. записано, що “Шептицкого Климентия Ивановича за активную антисоветскую деятельность и укрывательство контрреволюционных банд украинских националистов заключить в ТЮРЬМУ сроком на ВОСЕМЬ лет, считая срок с 5-го июня 1947 г. Лично принадлежащее имущество КОНФИСКОВАТЬ”².

У виписці з протоколу засідання Центральної комісії від 16 березня 1948 р. по відбору ув’язнених, які підлягають переведення в особливі табори і особливі тюрми МВС читаємо “Перевести в особую тюрьму”. І знову запис, зроблений рукою о. Климентія, про те, що він прибув у Владімірську тюр-

Шептицкий Климентий Иванович
р. 1869 года.
Прибыл в Володимирскую тюрьму
10/IV 1948 года
Религ. Ш. Шептицкий

Іл. 4. Розписка о. Климентія Шептицького про прибуття до Володимирської тюрми. 10 квітня 1948 р.

му 10 квітня 1948 р. (іл. 4). У той же день, Климентій Шептицький подав заяву на ім’я начальника тюрми про те, що дорогою у Володимир його обікрали в залізничному вагоні на пересильному пункті у Москві. Він втратив харчі (хліб, сухарики, трохи сала і цукру), чашку, мило, гребінець, хустинку, онучі, ковдру, два рушники, словом все, що мав у своїй скромній валізі.

В справі є багато різноманітних заяв, прохань архімандрита написаних іншими людьми до начальника в’язниці (Климентій Шептицький не знав російської мови). Вони або зали-

шалися без відповіді, або на них стояла резолюція “Отказать”.

Цікавим документом є довідка від 11 березня 1950 р., підписана начальником канцелярії тюрми капітаном Родіоновим про те, що згідно з листом Відділу “А” МДБ СРСР від 25 лютого 1950 р. №18/32–39576 ув’язнений Шептицький Климентій Іванович скеровується для утримання у сумнозвісну Верхньоуральську в’язницю в Челябінській області. Невідомо з яких причин, однак, цей наказ не було виконано. Можливо через фізичне виснаження в’язня.

1 травня 1951 р. о 21 год. 30 хв. в корпусі № 2, в 34 камері Володимирської в’язниці добігло кінця земне життя о. Климентія, про що були складені акти охоронцями і медиками (іл. 5). У висновку лікарів вказано: “Заключенный ШЕПТИЦКИЙ К. И. умер от нарастающей слабости сердечной деятельности на почве общего артериосклероза, декомпенсированного порока сердца, гипертонии и старческой дряхлости”³.

Наступний акт розповідає, що мученик був похований п’ятьма наглядачами 3 травня о 3 год. ранку.

Злочинна система прагнула знищення також і пам’яті про своїх жертв. Списки ув’язнених, похованих на Князь-Володимирському кладовищі, відсутні. Відомі імена деяких арештантів “Владімірського централа”, які померли у в’язниці і поховані на тюремній ділянці кладовища. Серед них і Климентій Шептицький. Політичних в’язнів хова-

Акт
1951 года слав месяца 1го числа слав числа 89
такоже описавши ей по старцу ей серж. Макараф В.
мед-фельдшер слав. митр. Натуриня З.П. и
поименован ет-на Макараф. В.В. составили наето.
этот акт описавши описавши.
1) 1/V 51 года на старцу №2 в Раон. № 34 у серж. Натуриня
срочно законченый Шептицкий Климентий
Макараф рож 1869 года, осужденый по ет.
54-1а, 54-11, и 8 годами т/з. Ничто и составили
наето, слав. слав. Кеселу и так же описав
1) ей по старцу ей серж. Макараф (Макараф)
2) мед-фельдшер слав-митр. Натуриня (Натуриня)
3) поименован ет-митр. Макараф (Макараф)
1/V 51 года
Земуриня слав: Натуриня

Іл. 5. Акт, складений тюремними наглядачами і фельдшером Володимирської тюрми 1 травня 1951 р. про смерть Климентія Шептицького

² Збережено мову оригіналу.

³ Збережено мову оригіналу.

Іл. 6. Кам'яний хрест з пам'ятним написом та світлиною блаженного Климентія на Володимирському цвинтарі, який у вересні 2000 р. встановили монахи Унівської лаври. Фото А. Васіляускене

ли вночі у загальних могилах, на яких не залишали розпізнавальних знаків. Відомо лише про ексгумацію рештків двох в'язнів Володимирської тюрми. У 1986 р. в Самарканд було перевезено останки Саїда Ризо Алі-заде, узбецького письменника. У 2004 р. Наталія Осьмак з дозволу володимирській міської адміністрації ексгумувала тіло свого батька, Кирила Осьмака, дяча Української Центральної Ради та ОУН, Президента Української Головної Визвольної Ради.

У вересні 2000 р. на Володимирському цвинтарі монахи Унівської лаври встановили кам'яний хрест з пам'ятним написом та світлиною блаженного Климентія (іл. 6). Розташований він біля тю-

Іл. 7. Пам'ятна дошка о. Климентію Шептицькому на меморіальній стелі, встановлена 28 жовтня 2010 р. А. Васіляускене

Іл. 8. Символічною могилою опікуються вірні римо-католики храму Святого Розарію Пресвятої Діви Марії у Володимирі разом зі своїм настоятелем Сергієм Зуєвим. 2010 р.

ремної стіни на місці поховання в'язнів. 28 жовтня 2010 р. на меморіальній стіні встановлені пам'ятні дошки Климентію Шептицькому (іл. 7) та Мечисловасу Рейнісу. Символічною могилою опікуються вірні Храму Святого Розарію Пресвятої Діви Марії у Володимирі разом зі своїм настоятелем Сергієм Зуєвим (іл. 8).

Один із спів'язнів Климентія Шептицького по київській тюрмі Роман Новосад так писав про нього у своїх спогадах: “Спостерігаючи щоденно поведінку архімандрита, його справжню посвяту Богові, незаперечну відданість вірі своїх предків, любов до свого знедоленого народу, я вже тоді міркував собі, що такі люди повинні бути зачислені в список тих багатьох мучеників, великомучеників,

святих, якими заповнений наш церковний календар. Вже тоді я розумів, що мав щастя спілкуватися зі святою людиною” [2].

1. Vasiliauskienė A. Palaimintasis Klementijus Šeptyckis: kelias į Altoriaus garbę [Шлях блаженного Климентія Шептицького до честі Вівтаря] // XXI amžius. 2011. Nr. 10. P. 14; Vasiliauskienė A. Studijų ordino archimandritas Klementijus Šeptyckis [Архимандрит Чину студитів Клементій Шептицький] // Lietuvos aidas. 2013. Nr. 151–153. P. 4–5, 9; Василюскене А. Слуга Божий архієпископ Мечисловас Рейніс и блаженный Климентий Шептицкий: мученики Владимирского централа // Історія релігій в Україні: наук. щоріч. Львів: Логос, 2011. Кн. 1. С. 559–579.

2. Новосад Р. Зустріч і спільне перебування з архімандритом Климентієм Шептицьким в камері внутрішньої тюрми МГБ у Києві в 1948 р. // Архимандрит Климентій (Шептицький): тематич. зб. Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. 2001. Вип. 9. С. 76–79.

Галина Стернюк

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС “ШКОЛА-ГІМНАЗІЯ І-ІІІ СТУПЕНІВ ІМЕНІ БЛАЖЕННОГО КЛИМЕНТІЯ ТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКИХ”

1991 року у Львові розпочала діяльність перша (і довгий час єдина) в Україні школа, в якій виховання молоді базувалося на християнських цінностях. Відбулося це в умовах проголошення незалежності України завдяки ініціативі греко-католицької інтелігенції, підтримці обласного та міського управліннь освіти та з благословення блаженнішого Мирослава-Івана кардинала Любачівського.

У 1996 р. Греко-католицький ліцей перереєстровано на Приватний ліцей імені Климентія Шептицького як освітній заклад із навчанням за державним освітнім стандартом та поглибленим вивченням

дисциплін гуманітарного спрямування. До ліцею приймалися учні 9–11 класів.

Заклад не мав власного постійного приміщення, змінював адреси, аж поки у вересні 1998 р. отримав у довготривалу оренду будинок дошкільного навчального закладу на вулиці Гната Хоткевича (де функціонує до нині).

У 2006 р. архієпископ Львівський Ігор (Возьняк) передав опіку над ліцеєм чернечому згромадженню отців-селезіан УГКЦ. У серпні 2007 р. ліцей перереєстрований у Приватний заклад “Гімназія блаженного Климентія Шептицького”.

Іл. 1. Коляда у владики

Іл. 2. Учні та викладачі гімназії із родиною Шептицьких

Це дало можливість розпочинати навчання учнів з п'ятого класу.

У вересні 2014 р. змінено форму власності навчального закладу з приватної на комунальну. Згодом з нагоди вшанування 150-літнього ювілею митрополита Андрея Шептицького гімназія стала навчально-виховним комплексом “Школа-гімназія І-ІІІ ступенів імені блаженного Климентія та Андрея Шептицьких”.

Впродовж усього часу функціонування “католицької школи” незмінними залишаються пріоритети навчально-виховного процесу. Це забезпечення високого рівня знань, виховання добрих християн та чесних громадян. “Мій спогад про минуле Гімназії – це свідчення, що ми мали людей, які розуміли

і здійснювали велику ідею” – написав у привітальному листі з нагоди 25-ліття гімназії блаженніший Любомир Кардинал Гузар.

Гімназія має гуманітарне спрямування. Діють програми обміну з католицькими школами Польщі та Словаччини. Відбуваються літні мовні школи. Активно працює аніматорський рух. Учні та вчителі здійснюють закордонні мандрівки. Одна з таких – щорічні реколекції в родинному маєтку Олександра Шептицького у Лабунях (Польща).

“Цей навчальний заклад сприяє вільному розвитку особи... Це добра християнська спільнота, у якій одні одних доповнюють і не має значення вік та посади” (архієпископ Львівський Ігор (Возьняк) з нагоди 25-ліття гімназії).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бойко Юстин – *отець, доктор богослов'я та патристичних наук., чинкл у справах монашества Львівської єпархії УГКЦ, керівник Постуляційного центру монастирів Студійського уставу*

Бубряк Руслана – *завідувачка виставковим відділом Львівського музею історії релігії*

Дмитрух Севастьян – *отець, доктор богослов'я, директор Музею митрополита Андрея Шептицького*

Киричук Олександра – *кандидат історичних наук, доцент, вчений секретар Інституту релігієзнавства – філії Львівського музею історії релігії*

Матковський Іван – *доктор філософії, асистент кафедри політології і міжнародних відносин Національного університету "Львівська політехніка"*

Проців Олег – *кандидат наук з державного управління*

Стернюк Галина – *педагог Навчально-виховного комплексу "Школа-гімназія I-III ступенів імені блаженного Климентія та Андрея Шептицьких"*

ЗМІСТ

<i>о. Севастьян Дмитрух</i> ВЕЛИКИЙ СВЯТИЙ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ АРХІМАНДРИТ КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ	5
<i>Олександра Киричук</i> ГРАФ КАЗИМИР ШЕПТИЦЬКИЙ – ІНТЕЛЕКТУАЛ, ЗРАЗКОВИЙ ГОСПОДАРНИК, ДЕПУТАТ ВІДЕНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ (1869–1911)	9
<i>Олег Проців</i> ДІЯЛЬНІСТЬ КАЗИМИРА ШЕПТИЦЬКОГО В ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ГАЛИЧИНИ	20
<i>о. Юстин Бойко</i> ОТЕЦЬ КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ – КАНДИДАТ НА ЄПИСКОПА-ПОМІЧНИКА ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІЄПАРХІЇ	40
<i>Іван Матковський</i> БРАТИ ШЕПТИЦЬКІ ТА ЄВРЕЙСЬКИЙ НАРОД	60
<i>Руслана Бубряк</i> ПЕРЕСИЛЬНИЙ ТА ТЮРЕМНИЙ ПЕРІОД АРХІМАНДРИТА КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО У СВІТЛІ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ВОЛОДИМИРСЬКОЇ ТЮРМИ	72
<i>Галина Стернюк</i> НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС “ШКОЛА-ГІМНАЗІЯ І-ІІІ СТУПЕНІВ ІМЕНІ БЛАЖЕННОГО КЛИМЕНТІЯ ТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКИХ”	78
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	80

ІНСТИТУТ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА –
ФІЛІЯ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ

**БЛАЖЕННИЙ
КЛИМЕНТІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ**

ДО 150-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ

АЛЬМАНАХ

Редакційна колегія:

О. Киричук, М. Омельчук, О. Малиць,
Р. Бубряк, І. Боцько, І. Орлевич

Відповідальний за випуск – *М. Омельчук*

Літературний редактор – *О. Гладій*

Оригінал-макет – *М. Барановського*

Підбір, комплектація фото та документів – *Р. Бубряк і О. Киричук*

Підписано до друку з готових діапозитів 04.11.2019.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний №1. Офсетний друк. Друк. арк. 10, 4. Замовлення 368.

Видавничий відділ Львівського музею історії релігії «Логос»,
79008, Львів, пл. Музейна, 1